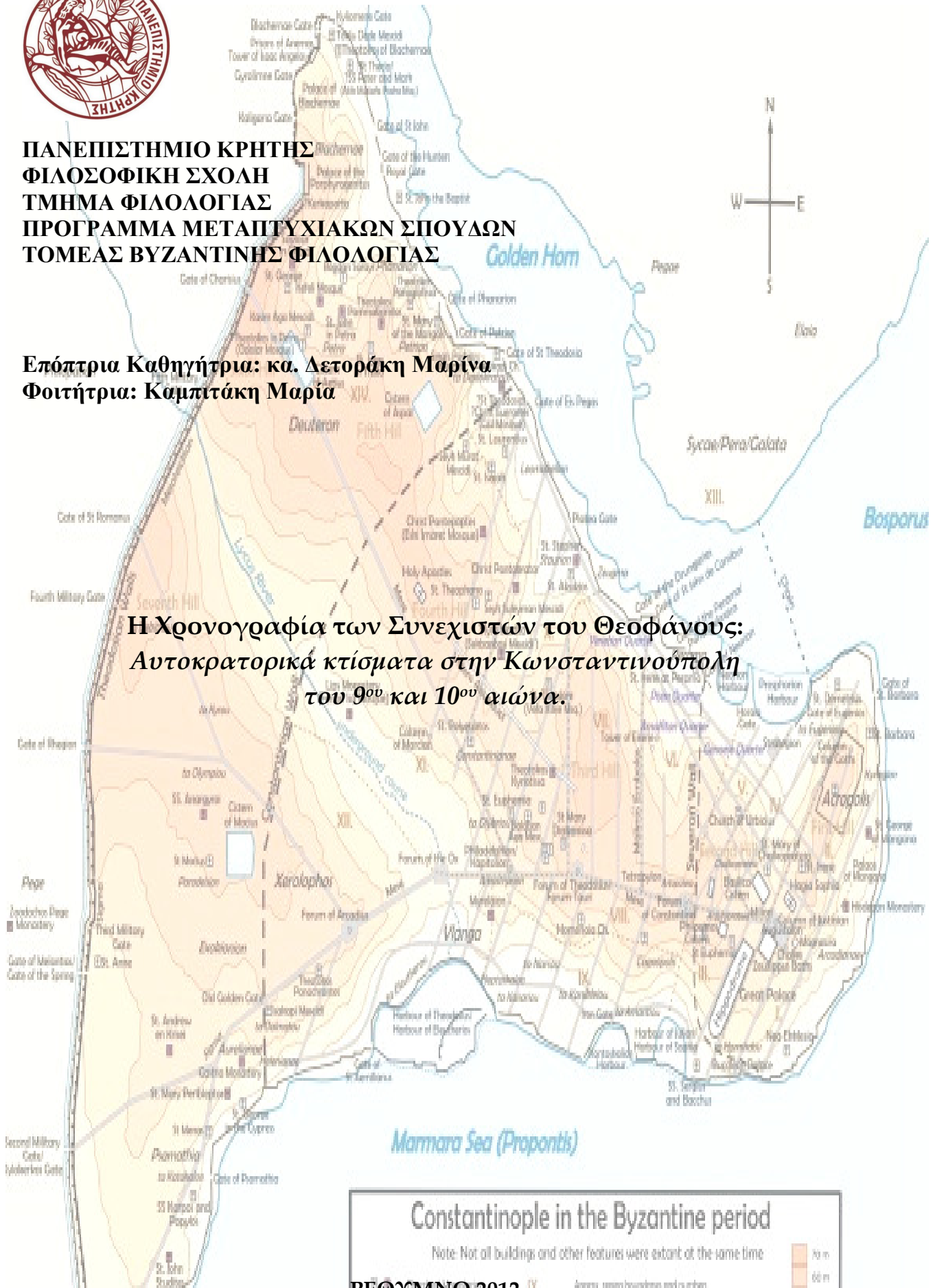

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ**

**Επόπτρια Καθηγήτρια: κα. Δετοράκη Μαρίνα
Φοιτήτρια: Καμπιτάκη Μαρία**

**Η Χρονογραφία των Συνεχιστών του Θεοφάνους:
Αυτοκρατορικά κτίσματα στην Κωνσταντινούπολη
του 9ου και 10ου αιώνα.**

Constantinople in the Byzantine period
Note: Not all buildings and other features were extant of the same time
PEΘΥΜΝΟ 2012 13 Approx. upper boundaries and number

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Σελ. 1
α) Στόχος της εργασίας	Σελ. 1
β) Η έκδοση η οποία χρησιμοποιήθηκε	Σελ. 1
γ) Η Χρονογραφία των Συνεχιστών του Θεοφάνη	Σελ. 2
• ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: «Το οικοδομικό έργο των αυτοκρατόρων-Κατάλογος»	Σελ. 3
• ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: «Αυτοκρατορικά κτίσματα – Οι αυτοκράτορες και το οικοδομικό έργο τους»	Σελ. 7
Αυτοκράτορας Θεόφιλος	Σελ. 7
Αυτοκράτορας Βασίλειος Α'	Σελ. 24
• ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: «Αξιολόγηση του οικοδομικού έργου των αυτοκρατόρων του 9^{ου} αιώνα»	Σελ. 60
A) Μελέτη πάνω στα μάρμαρα των αυτοκρατορικών οικοδομημάτων	Σελ. 60
B) Η αυτοκρατορική ιδεολογία μέσα από το οικοδομικό έργο Θεοφίλου και Βασιλείου Α'	Σελ. 62
• ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	Σελ. 66

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

α) Στόχος της εργασίας:

Στόχος της εργασίας αυτής είναι η μελέτη του α' τόμου της χρονογραφίας των Συνεχιστών του Θεοφάνη όσον αφορά το οικοδομικό έργο των αυτοκρατόρων. Ο συγκεκριμένος τόμος περιλαμβάνει τα γεγονότα της χρονική περιόδου από το 813 έως και το 961, ξεκινώντας με τη βασιλεία του αυτοκράτορα Λέοντα Έ και φτάνοντας έως τη βασιλεία του Ρωμανού Β' υιού του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου και την κατάληψη της Κρήτης από τους Βυζαντινούς. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της εργασίας είναι να καταγραφούν τα αυτοκρατορικά κτίσματα, τα οποία είτε οικοδομήθηκαν είτε επισκευάστηκαν από τους αυτοκράτορες και να γίνει μία περισσότερο λεπτομερής παρουσίαση του οικοδομικού έργου τους. Έπειτα θα εξεταστούν τα οικοδομήματα για τα οποία οι συγγραφείς παραθέτουν περισσότερες πληροφορίες. Λόγω της λεπτομερούς αναφοράς μόνο των κτισμάτων που οικοδομήθηκαν από τους αυτοκράτορες Θεόφιλο και Βασίλειο Α', γενικές πληροφορίες για τους υπόλοιπους αυτοκράτορες θα ενσωματωθούν στο κείμενο.

β) Η έκδοση η οποία χρησιμοποιήθηκε

Η εργασία αυτή στηρίχθηκε στην έκδοση του 1838 του I. Bekker¹ στη σειρά της Βόννης. Η έκδοση αυτή βασίζεται στον Βατικανό Κώδικα 167 του 11^{ου} αιώνα. Είναι γνωστό ένα ακόμη χειρόγραφο, ο μεταγενέστερος κώδικας Vaticanus Barberini graecus 232 του 17^{ου} αιώνα, στο οποίο βασίστηκε η έκδοση του F. Combefis (1685)². Ο κώδικας αυτός όμως, αποτελεί απλώς ένα απόγραφο και μάλιστα με αρκετά λάθη, του Vaticanus Barberini graecus 167³.

1. Theophanes Continuatus (1838)
2. Του εν αγίοις πατρός ημών Θεοφάνους Χρονογραφία = : S. P. N. Theophanis Chronographia. Leonis Grammatici = [Λέοντος Γραμματικού] Vitae Recentiorum Imp. / R. P. Jacobus Goar Ord. FF. Praedic. Congreg. S. Ludovici Vicarius Generalis Latine reddidit, Theophanem Notis illustravit, Varias Lectiones multiplici codd. collatione adjecit. R. P. Franciscus Combefis
3. H. Hunger (1992) 148

γ) Η Χρονογραφία των Συνεχιστών του Θεοφάνη

Οι Συνεχιστές του Θεοφάνη είναι μία ομάδα χρονογράφων οι οποίοι ξεκινούν τη διήγησή τους από το σημείο που σταμάτησε ο Θεοφάνης, όπως αναφέρεται και στον κυριότερο κώδικα που διασώζει το έργο, στον Vaticanus graecus 167. Το περιγραφόμενο διάστημα λοιπόν, ξεκινάει από το 813 και τη βασιλεία του Λέοντα Ε΄ και φτάνει ως και δύο χρόνια πριν το τέλος της βασιλείας του Ρωμανού Β΄ το 961. Πρόκειται για τρεις ενότητες οι οποίες περιέχουν συνολικά έξι βιβλία. Από αυτά τα τέσσερα πρώτα είναι το καθένα αφιερωμένο σε έναν αυτοκράτορα και γράφτηκαν, όπως εικάζεται, κατά παραγγελία από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Ζ΄ Πορφυρογέννητο, ο οποίος φαίνεται να συγκέντρωσε το υλικό και ανέθεσε σε κάποιους γραφείς τη συγγραφή. Το πέμπτο και λεπτομερέστερο βιβλίο περιέχει τη βιογραφία του Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα, το οποίο πιθανόν να το έγραψε ο ίδιος ο Κωνσταντίνος Ζ΄ κατά το χρονικό διάστημα 949-950. Το έκτο βιβλίο αναφέρεται στους αυτοκράτορες Λέοντα ΣΤ΄, Αλέξανδρο, Ρωμανό Α΄ Λακαπνόν, Κωνσταντίνο Ζ΄ και Ρωμανό Β΄.

Μία παρατήρηση που είναι απαραίτητο να αναφερθεί, αφορά στην αντικειμενικότητα του έργου και στην αιτία που οδήγησε στη συγγραφή του. Ο Κωνσταντίνος Ζ΄, πέρα από το στόχο του για μία λεπτομερή περιγραφή των γεγονότων και της ζωής των αυτοκρατόρων και του έργου τους, πιθανώς στόχευε ταυτόχρονα και στο να εξυψώσει την περίοδο της Μακεδονικής δυναστείας και ιδιαίτερα τον παππού του Βασίλειο Α΄. Στην προσπάθειά του λοιπόν να εξάρει το έργο του αυτοκράτορα Βασιλείου σε σύγκριση με εκείνο των άλλων αυτοκρατόρων, αναφέρθηκε εκτενέστατα στις θετικές πτυχές της περιόδου εκείνης, συγκάλυψε όμως ή εξιδανίκευσε ορισμένες αρνητικές πράξεις του, όπως για παράδειγμα τη δολοφονία του προκατόχου του Μιχαήλ Β΄. Αποτέλεσμα ήταν οι περισσότερες βιογραφίες να παρουσιάζονται με φειδώ στο λόγο, ενώ εκείνη του Βασιλείου να εξωραϊζεται σε τέτοιο βαθμό, ώστε να πλησιάζει περισσότερο στο είδος του εγκωμίου παρά της βιογραφίας⁴.

4. H. Hunger (1992) 143-146

---

⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : «Το οικοδομικό έργο των αυτοκρατόρων – Κατάλογος»

Κατάλογος των κτιρίων τα οποία είτε οικοδομήθηκαν είτε ανακαινίστηκαν κατά τη διάρκεια της βασιλείας των αυτοκρατόρων όπως αναγράφονται στη *Χρονογραφία των Συνεχιστών του Θεοφάνους*⁵. Στον κατάλογο που ακολουθεί παραπέμπουμε στην παράγραφο, στις σελίδες και στους στίχους του κειμένου από την έκδοση Bekker.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ⁶

Τα τείχη της Κωνσταντινούπολης	§8 σελ. 94-95 στ. 19-2
Βεστιάριο	§8 σελ. 95 στ. 3-7, 14-18
Ανάκτορα του Βρύαντος	§9 σελ. 98-99 στ. 14-3
Τρίκογχος-Σίγμα	§42 σελ. 140 στ. 2-19
Μυστήριο	§42 σελ. 141 στ. 1-9
Μυστική Φιάλη	§43 σελ. 141 στ. 13-22
Πυξίτης	§43 σελ. 143 στ. 3-9
Έρωσ	§43 σελ. 143 στ. 12-16
Μαργαρίτης	§43 σελ. 143 στ. 18-23, σελ. 144 στ. 1-7
Καριανός	§42 σελ.139 στ. 19-22, §43 σελ. 140 στ. 1-2, §43 σελ. 144 στ.7-16
Μεσόπατος	§43 σελ. 145 στ. 6-22, σελ. 146 στ. 1-16
Βεστιάριο της Αυγούστης	§43 σελ.145 §43 στ. 20-22, σελ. 146
Μουσικός	§43 σελ. 146 στ. 2-16

5. Theophanes Continuatus (1838)

---

6. Theophanes Continuatus (1838) 84-148

Τετρακουβούκλειο	§44 σελ. 147 στ. 4-21
Ναός Αγίας Θέκλας	§44 σελ. 148 στ. 1-3

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ⁷

Μονή Αγίου Διομήδους	§9 σελ.223 στ. 8-22, §73 σελ. 316-317 στ. 16-22, 1-7
Νέα Εκκλησία	§73 σελ. 316-317 στ. 16-22, 1-7, §76 σελ. 319 στ.10- 22
Φιάλες	§85-86 σελ. 327-328
Τζυκανιστήριο	§86 σελ. 328 στ. 8-13
Αγία Σοφία	§79 σελ. 322 στ.6-19
Ναός Αγίων Αποστόλων	§80 σελ. 323 στ. 1-5 §80 σελ. 323 στ. 5-8
Ναός της Θεοτόκου στην Πηγή	§80 σελ. 323 στ. 5-8
Ναός της Θεοτόκου στο Σίγμα	§80 σελ. 323 στ.8-10
Ναός του Αγίου Στεφάνου στις Αυρηλιανές	§80 σελ. 323 στ.10-12
Ναοί Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στη Στροβυλαία και στις Μακεδονιανές	§80 σελ. 323 στ.12-15
Ναός Αποστόλου Φιλίππου	§80 σελ. 323 στ.15-17
Ναός ευαγγελιστή Λουκά	§80 σελ. 323 στ.15-17
Ναός μάρτυρα Μωκίου	§81 σελ. 323 στ.17-21

---

7. Theophanes Continuatus (1838) 211-352

Ναός Αγίου Ανδρέα	§81 σελ. 323-324 στ. 21-2
Ναός Αγίου Ρωμανού	§81 σελ. 324 στ. 3-4
Ναός Αγίας Άννας	§81 σελ. 324 στ. 4-6
Ναός Αγίου Δημητρίου	§81 σελ. 324 στ. 4-6
Ναός μάρτυρα Αιμιλιανού	§81 σελ. 324 στ. 6-8
Ιερός οίκος Ναζαρίου	§81 σελ. 324 στ. 9-11
Ναοί Χριστού Αναστάσεως και Αγίας Αναστασίας	§81 σελ. 324 στ. 12-16
Ναός Πλάτωνος	§81 σελ. 324 στ. 16-19
Ναός Εσπέρου και Ζωής	§81 σελ. 324 στ. 19-21
Ναός μάρτυρα Ακακίου	§81 σελ. 324 στ. 21-2
Ναός προφήτη Ηλία στο Πέτριο	§81 σελ. 325 στ. 2-3
Ναός προφήτη Ηλία του Θεσβίτη	§87 σελ. 329-330 στ. 19-4
Ναός Αγίου Κλήμεντος	§87 σελ. 330 στ. 4-8
Ναός του Σωτήρα Θεού	§87 σελ. 330-331 στ. 9-1
Ναός Αποστόλου Παύλου	§88 σελ. 331 στ. 9-13
Ναός Αποστόλου Πέτρου	§88 σελ. 331 στ. 14- 17
Ναός Θεομήτορος	§88 σελ. 331 στ. 17-20
Καινούριος Κοιτώνας	§89 σελ. 331-335
Πεντακουβούκλειο	§90 σελ. 335 στ. 9-22
Ναός Θεού και Λόγου μητρός	§90 σελ. 336 στ. 1-5
Ναός Ιωάννου Θεολόγου	§90 σελ. 336 στ. 5-6
Λουτρό βασιλείων	§90 σελ. 336 στ. 12-22

Ανάκτορο των Μαγγάνων	§91σελ. 337 στ. 1-3
Ανάκτορο των Πηγών	§91 σελ. 337 στ. 11-19
Ναός Προφήτη Ηλία	§91σελ. 337 στ. 19-21
Δεξαμενή	§92 σελ. 337-338 στ. 1-19
Ναός Θεομήτορος στην αγορά	§93 σελ. 339 στ. 4-7
Ναός Θεοτόκου Χαλκοπρατείων	§93 σελ. 339 στ. 7-11
Ναός αρχαγγέλου Μιχαήλ	§93 σελ. 339 στ. 12-17
Ναός ιερομάρτυρα Λαυρεντίου	§93 σελ. 339 στ. 18-20
Ναός Αγίου Ιωάννη στο Έβδομο	§94 σελ. 340 στ. 1-10
Ναός Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου	§94 σελ. 340 στ. 1-10
Ναόν Αποστόλου Παύλου στο Ρήγιο	§94 σελ. 340 στ. 11-14
Ναός Καλλινίκου	§94 σελ. 340 στ. 14-16
Ναός Αγίου Φωκά στο Στενό	§94 σελ. 340 στ. 16-21
Ναός αρχαγγέλου Μιχαήλ στο Σωσθένιο	§94 σελ. 340-341 στ. 21-7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο:

«Αυτοκρατορικά κτίσματα – Οι αυτοκράτορες και το οικοδομικό έργο τους»

1. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ (829–842)

α) Πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του αυτοκράτορα

Ο Θεόφιλος είχε στεφθεί συναυτοκράτορας από το 821 όταν ήταν μόλις 8 ετών. Τον Οκτώβριο του 829 στα δεκαέξι του χρόνια στέφθηκε επικεφαλής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και βασίλευσε ως τον Ιανουάριο του 842⁸. Σε αντίθεση με τον πατέρα του, αυτοκράτορα Μιχαήλ Β΄, είχε λάβει πολύ καλή μόρφωση κι έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις τέχνες, τα γράμματα και τις επιστήμες. Αξιοσημείωτη είναι και η ενασχόλησή του με τη σύνθεση ύμνων και μέλους, όπως αναφέρει ο Ιωάννης Σκυλίτσης στη Χρονογραφία του⁹. Δάσκαλός του ήταν ο Ιωάννης Γραμματικός, ο οποίος φαίνεται να του μετέδωσε τον ιδιαίτερο ζήλο του για τον αραβικό πολιτισμό αλλά και την εικονομαχική του αντίληψη¹⁰. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του πέρα από την άνθιση του πολιτισμού στην Κωνσταντινούπολη, επεκτάθηκε ο θεσμός των θεμάτων κι έγιναν σημαντικές μάχες με τους Άραβες, κυρίως όμως το όνομά του έχει συνδεθεί με τη δεύτερη περίοδο της εικονομαχίας (814 – 842) και με τους σκληρούς διωγμούς και τιμωρίες εναντίον των εικονολατρών¹¹. Σύζυγός του ήταν η Θεοδώρα, η οποία είχε παραμείνει πιστή στην εικονολατρεία και ήταν εκείνη η οποία μετά το θάνατό του ανέλαβε την εξουσία ως το 855 καθώς ο υιός τους Μιχαήλ Γ΄ ήταν ακόμη ανήλικος.

9. Ιωάννου Σκυλίτση, Χρονογραφία (2000) 81

10. P. Lemerle (2001) 125

11. G. Ostrogorsky (2002) 79

β) Οικοδομικό έργο¹²

Όπως γίνεται αντιληπτό και μέσα από τον κατάλογο που προηγήθηκε, ο συγγραφέας του Βίου του Θεοφίλου αφιερώνει εκτενείς αναφορές στο οικοδομικό έργο του αυτοκράτορα.

Πιο συγκεκριμένα στην οικοδομική του δραστηριότητα περιλαμβάνονται τόσο επισκευές ήδη υπάρχοντων κτισμάτων όσο και νέα οικοδομήματα εντός κι εκτός Κωνσταντινουπόλεως. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο έργο των Συνεχιστών του Θεοφάνη, ο Θεόφιλος έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και φροντίδα στα οικοδομικά ζητήματα¹³. Βέβαια, όπως προκύπτει και από την εξέταση του κειμένου, το ενδιαφέρον του εστιάστηκε στο μεγαλύτερο μέρος του στην ανοικοδόμηση ανακτορικών κτισμάτων του Ιερού Παλατιού και ελάχιστα στην ανοικοδόμηση ναών¹⁴.

- 12. Theophanes Continuatus (1838)**
- 13. Theophanes Continuatus (1838) 94**
- 14. C. Mango (1979) 108**

1) Τα τείχη της Κωνσταντινούπολης

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, § 8, σελ. 94-95, στ. 19-2

«Οὐχ ἦττον δέ γε καὶ ταῖς οἰκοδομαῖς ἐγκείμενος τὴν ἑαυτοῦ ἐδείκνυτο ἐπιμέλειαν. Τείχη τε γὰρ τὰ χθαμαλότερα ἐκ βάρων ἀναδειμάμενος, τὸ γῆρας ὥσπερ ἀποξύσας καὶ πρὸς ὕψος μετὰ κάλλους ἀπάρας, ἄβατα πάντη πεποίηκε τοῖς ἐχθροῖς, ἃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν τούτου προσηγορίαν ἐμφαίνουσιν ἐγγεγραμμένην ἔχοντα ἐν αὐτοῖς.»

Ερμηνεία

Ο αυτοκράτορας έδειξε μεγάλη φροντίδα και στα οικοδομήματα. Τα τείχη που ήταν σε μεγαλύτερο βαθμό κατεστραμμένα τα επισκεύασε εκ θεμελίων, απομακρύνοντας τη φθορά των χρόνων κι όσον αφορά το ύψος με χάρη τα εξύψωσε και τα έκανε απρόσιτα από παντού από τους εχθρούς και μέχρι και σήμερα η επωνυμία του φαίνεται εγγεγραμμένη πάνω σ' αυτά.

Σχόλια

Πρόκειται για την ενίσχυση των παραθαλάσσιων τειχών της Κωνσταντινούπολης τα οποία είχαν κατασκευαστεί από τον Μέγα Κωνσταντίνο το 439. Ανακαινίσεις στα συγκεκριμένα τείχη είχαν γίνει και από τον αυτοκράτορα Αναστάσιο Β΄ (713-716) στην προσπάθεια προετοιμασίας για την αντιμετώπιση της επικείμενης επίθεσης των Αράβων. Στη συνέχεια από το Θεόφιλο, το Βασίλειο Α΄ και μέχρι και τον 13^ο αιώνα. Όσον αφορά τις επιγραφές έχουν σωθεί και σε άλλα κτίσματα του Θεοφίλου¹⁵.

15. Jean Skylitzès (2003) 52 υπ.18

2) Ανάκτορα Καριανού και Βεστιάριο

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §8, σελ. 95, στ. 3-7

«Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ πόρνας ἀπελάσας ἐξ οἰκημάτων καὶ καθάρας ὅλον ἐκεῖνον τὸν χῶρον, ξενῶνα τὴν ἐκείνου φέροντα προσηγορίαν, κάλλει τε κάλλιστον καὶ μεγέθει μέγιστον, εὖπνουν τε καὶ εὖοπτον, δι' ὧν τὰ φθοροποιὰ μὲν παθήματα ἀποκλύζονται, τὰ σωτηριώδη δὲ ἐπιγίνονται ἀλεξήματα, κατεσκεύασεν».

Ερμηνεία

Αλλά βεβαία και τις πόρνες εκδίωξε από τα σπίτια και καθάρισε όλο εκείνο το χώρο, ο οποίος έφερε την ονομασία ξενώνας, και ομόρφυνε στο μέγιστο βαθμό και πήρε το μεγαλύτερο δυνατό μέγεθος, ευάερο και όμορφο στην όψη, μέσω του οποίου οι βλαβερές πράξεις αποβάλλονται και γίνονται σωτήρια βοηθήματα.

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §8, σελ. 95, στ. 14-18

«Πρὸς τούτοις οἶκόν τινα καὶ ἀνάκτορα ταῖς ἑαυτοῦ θυγατράσιν παρὰ τὸν οὕτω καλούμενον χώρον τὰ Καριανοῦ πλούσια χειρὶ ἐξανέστησέν τε καὶ ἤγειρεν, ὧν λείψανά τινα καὶ κολωνοὶ τῆς ἐκείνων μνήμης μέχρις ἡμῶν διασώζονται.»

Ερμηνεία

Δίπλα στο χώρο αυτό ανήγειρε δική του κατοικία και ανάκτορα για τις κόρες του στην περιοχή που ονομάζεται τα Καριανού όπου και διασώζονται μέχρι σήμερα τα λείψανά τους.

Σχόλια

Ο Θεόφιλος ασχολήθηκε με τη δημιουργία ενός αρκετά μεγάλου, ωραίου και ευάερου ξενώνα για τις κόρες του στην περιοχή τα Καριανού σε θέση όπου βρισκόταν τα σπιτιών κάποιων πορνών. Η περιοχή αυτή δεν πρέπει να συγχέεται με τον Καριανό τρίκλινο του Μεγάλου Παλατίου, ο οποίος επίσης οικοδομήθηκε από τον Θεόφιλο¹⁶. Στην ίδια περιοχή ο αυτοκράτορας έκτισε κι ένα βεστιάριο στο οποίο φυλάσσονταν πολύτιμα σκεύη αργυρά και χρυσοῦφανα τα οποία χρησιμοποιούνταν σε επίσημες περιστάσεις. Αναφορά για τον ξενώνα υπάρχει και στη χρονογραφία του Ιωάννη Σκυλίτση στην οποία αναφέρεται ότι ήταν ασύγκριτο κτίσμα όσον αφορά και το μέγεθος αλλά και την ομορφιά. Στο ίδιο έργο δίνεται η πληροφορία, ότι το δεύτερο μισό του 11^{ου} αιώνα που γράφεται η χρονογραφία, από τα ανάκτορα τα οποία χτίστηκαν για τις κόρες του, σώζονται μόνο ερείπια¹⁷. Την ίδια αναφορά βλέπουμε και στον Janin¹⁸.

16. R. Janin (1964) 132

17. Ιωάννου Σκυλίτση, Χρονογραφία (2000) 72

18. R. Janin (1964) 132

3) Ανάκτορα του Βρύαντος

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §9, σελ. 98-99, στ 14-3

«Ὅς καὶ πρὸς τὸν Θεόφιλον ἄρτι ἐξεληλυθώς, καὶ τὰ τῆς Συρίας πρὸς αὐτὸν διεξερχόμενος, ἔπεισε τὰ τοῦ Βρύου ἀνάκτορα πρὸς

τὴν τῶν Σαρακηνῶν κατασκευασθῆναι ὁμοίωσιν, ἔν τε σχήμασι καὶ ποικιλίᾳ μηδὲν ἐκείνων τὸ σύνολον παραλλάττοντα, ἐκείνοις τούτου παρισταμένου καὶ κατὰ τὴν Ἰωάννου ἐξηγήσιν τὰ τῶν ἔργων ἐκπερατοῦντος, ὃς ὄνομα μὲν Πατρικῆς οὕτω καλούμενος ὠνομάζετο, τῇ τῶν πατρικίων δὲ τιμῇ ἐσεμνύετο, τοῦτο μόνον περιττότερον ἐργασάμενος, τὸ κατὰ τὸν κοιτῶνα μὲν ἀνεγειῖραι ναὸν εἰς ὄνομα ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, κατὰ δὲ τὸ προαύλιον τῶν τοιούτων παλατίων τὸν τρίκογχον ναὸν κάλλει τε κάλλιστον καὶ μεγέθει πολλῶν διαφέροντα, καὶ τὸ μὲν μέσον εἰς ὄνομα τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὰ δὲ ἑκατέρωθεν τούτου εἰς μαρτύρων γυναικῶν ἁγίων ὀνόματα.»

Ερμηνεία

Ο Ἰωάννης Γραμματικός μόλις ἐπέστρεψε ἐνημέρωσε τὸν αυτοκράτορα Θεόφιλο γιὰ τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν Συρία θέματα καὶ τὸν ἐπέισε νὰ κατασκευάσει τὰ ἀνάκτορα τὰ Βρύου ἀνάκτορα ὅμοια μετὰ ἐκεῖνα τῆς Συρίας χωρὶς ἀλλαγὴ οὔτε στὸ σχῆμα οὔτε στὴν ποικιλία. Ο Ἰωάννης ἦταν παρὼν καὶ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου οὗ ὑπεύθυνος γιὰ τὸ ἔργο ὁ ὁποῖος ὀνομαζόταν Πατρικῆς τὸ διεκπεραίωσε χωρὶς νὰ ἀλλάξει τίποτα παρὰ μόνον κἀνοντας μία προσθήκη. Κοντὰ στὸν κοιτῶνα λοιπὸν ἀνήγειρε ἕνα ναὸν πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου καὶ στὸ προαύλιο ἕναν τρίκογχον ναὸν ποὺ ξεχώριζε γιὰ τὴν ὁμορφία καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ μεσαῖο κλίτος ἦταν ἀφιερωμένο στὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαὴλ ἐνῶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερὸ ἔφεραν τὰ ὀνόματα γυναικῶν ἁγίων.

Σχόλια

Τὰ ἀνάκτορα αὐτὰ κατασκευάστηκαν τὸ 830 μετὰ τὴν νίκη τοῦ αυτοκράτορα στὴ Σωζόπετρα καὶ τὴ Μελιτηνὴ καὶ ἐπειτὰ ἀπὸ προτροπὴ τοῦ Ἰωάννη Γραμματικοῦ ὁ ὁποῖος εἶχε σταλθεῖ ὡς πρέσβης στὴ Βαγδάτη¹⁹. Ὄταν ἐπέστρεψε, ἐντυπωσιασμένος ἀπὸ τὴν ἀραβικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἐπέισε τὸν αυτοκράτορα νὰ ἀναλάβει τὴν ἐπίβλεψη ὥστε νὰ οἰκοδομηθεῖ ἕνα παλάτι ὅμοιον τῶν ἀνακτόρων τῆς Συρίας καὶ ὅσον ἀφορὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα, ἀλλὰ καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια. Ο αυτοκράτορας δέχτηκε καὶ πάνω στα ερείπια τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ τοῦ Σατύρου χτίστηκε τὸ ἀνάκτορον²⁰. Ἡ μόνη διαφορὰ τῶν δύο κτισμάτων ἦταν ὅτι ὁ Θεόφιλος στὸ νέο ἀνάκτορον καὶ συγκεκριμένα πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ κοιτῶνα, ἀνήγειρε ἕνα ναὸν πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, ἐνῶ στὸ προαύλιο χτίστηκε ἕνας δεῦτερος τρίκλιτος ναὸς τοῦ ὁποῖου τὸ μεσαῖο κλίτος ἀφιερώθηκε στὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαὴλ καὶ τὰ δύο πλαϊνὰ σὲ δύο γυναῖκες μάρτυρες²¹. Ὁ Janin ἐπίσης ἀναφέρει τὸν ναὸν αὐτὸν ὅμως υποστηρίζει ὅτι ὁ ναὸς ἦταν ἀφιερωμένος στὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ καὶ στὸν ἅγιον Μενόδωρον, Μητρόδωρον καὶ Νυμφόδωρον, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἀξιοσέβαστοι στὴ Βυθηνία²².

19. C. Mango (1979) 108

20. R. Janin (1964) 146

21. Ιωάννου Σκυλίτση, Χρονογραφία (2000) 74

22. R. Janin (1964) 146

Τα ανάκτορα χρησιμοποιούνταν ως θερινή κατοικία και βρίσκονταν εκτός Κωνσταντινουπόλεως, στην παραθαλάσσια πόλη Βρύας που σήμερα έχει την ονομασία Μάλτεπε, στην ασιατική ακτή του Βοσπόρου²³.

23. R. Janin (1964) 146

4) Τρίκογχος - Σίγμα

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §42, σελ. 140, στ. 2-19

«οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ γείτων αὐτοῦ κεχρυσωμένην ἔχων ὀροφὴν Τρίκογχος, ἐκ τοῦ σχήματος τὴν κλήσιν λαχών· τρισὶ γὰρ κόγχαις μετεωρίζεται, μιᾷ μὲν κατὰ τὴν ἀνατολὴν συνοικοδομούμενος, ἢ καὶ ἐκ τεσσάρων κίωνων Ῥωμαίων ὑποστηρίζεται, δυσὶ δὲ ἐγκαρσίαις, κατὰ ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν φημί. Τὸ πρὸς δύσιν δὲ τοῦ οἴκου μέρος ὑπὸ δύο μὲν κίωνων ἀνέχεται, τριῶν δὲ πυλῶν τὴν ἐξοδὸν δίδωσιν. Τούτων ἡ μέση μὲν ἐξ ἀργύρου κατεσκεύασται, αἱ ταύτης δὲ ἐκατέρωθεν ἐκ γεγανωμένου χαλκοῦ. Ἡ ἐξοδὸς εἰς τὸ καλούμενον Σίγμα ἐξάγει, ἐκ τῆς πρὸς τὸ στοιχεῖον ὁμοιότητος τὴν ἐπωνυμίαν λαβόν, ὃ ἴσην τε καὶ ὁμοίαν τοῦ Τρικόγχου τὴν εἰς τοὺς τοίχους ἐπανθοῦσαν ὠραιότητα φέρει· ἐκ γὰρ λαχαρικῶν παμποικίλων τοῦτό τε κάκεινο μαρμάρωται. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὴν ὀροφὴν ἔχει στερρὰν τε καὶ λαμπρὰν, ὅτι καὶ πεντεκαίδεκα κίοσιν ἠδραστὰ ἐκ λίθου δοκιμίνου· διὰ στύρακος δὲ πρὸς τὸν θεμέλιον αὐτοῦ κατιῶν τὴν αὐτὴν ἔχοντα τοῦ σχήματος εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν εὐρήσεις, ἐννέα πρὸς ταῖς δέκα κίοσιν διαβασταζόμενον, καὶ τὸν περίπατον ἔχοντα κατεστρωμένον ἐκ λίθου πιπεράτου».

Ερμηνεία

Και το γειτονικό κτίριο είχε επιχρυσωμένη την οροφή και ονομαζόταν Τρίκογχος έχοντας πάρει την ονομασία από το σχήμα του. Διέθετε τρεις κοιλότητες η μία εκ των οποίων ήταν στα ανατολικά και στηριζόταν σε τέσσερις κολόνες ρωμαϊκού τύπου ενώ δύο κολόνες τη χώριζαν κάθετα σε βορρά και νότο. Το δυτικό μέρος στηριζόταν σε δύο κολόνες χωρίζοντας έτσι την έξοδο σε τρεις πύλες. Από αυτές, η μεσαία ήταν κατασκευασμένη από ασήμι ενώ εκείνες στα δεξιά και τα αριστερά της από χαλκό. Η έξοδος οδηγούσε στο επονομαζόμενο Σίγμα, το οποίο πήρε την ονομασία του από την ομοιότητα προς το γράμμα σίγμα. Το Σίγμα δεν υστερούσε σε ομορφιά από τον

Τρίκογχο όσον αφορά το στόλισμα των τοίχων καθώς κι εκείνο είχε στολιστεί με ποικιλία μαρμάρων, όμως η οροφή του ήταν ξεχωριστή και στηριζόταν σε δεκαπέντε κολόνες από δοκιμιανό μάρμαρο. Εκεί σχηματιζόταν η εικόνα που βλέπει κανείς όταν η ρητίνη πέφτει στο έδαφος. Ο διάδρομός του ήταν στρωμένος με μάρμαρο πιπεράτο.

Σχόλια

A) Τρίκογχος

Ο Τρίκογχος είχε πάρει την ονομασία του από τη μορφή του και χτίστηκε περί το 840²⁴. Βρισκόταν κοντά στο βεστιάριο και βόρεια του Λαυσιακού τρικλίνου κι ενωνόταν με μία ευθεία οδό με το Χρυσοτρίκλινο παλάτι. Όπως δηλώνει και η προέλευση της ονομασίας του, είχε τρεις κόγχες, τρεις καμάρες. Από αυτές η μεσαία στηριζόταν σε τέσσερις κολόνες φτιαγμένες από ρωμαϊκό μάρμαρο. Τη δυτική καμάρα στήριζαν δύο κολόνες και υπήρχαν τρεις πύλες από τις οποίες η μεσαία κατασκευάστηκε από ασήμι και οι άλλες δύο από χαλκό. Από εκεί υπήρχε μία έξοδος για το Σίγμα, ένα κτίριο το οποίο επίσης είχε πάρει την ονομασία του λόγω του σχήματός του. Το Σίγμα παρουσίαζε ομοιότητες με τον Τρίκογχο στη διακόσμηση που ήταν και πάλι από μάρμαρο. Η οροφή του στηριζόταν σε δεκαπέντε κολόνες από δοκιμιανό μάρμαρο στις οποίες σχηματιζόταν σχέδιο όπως αυτό που κάνει η ρητίνη όταν πέφτει και το έδαφος ήταν στρωμένο, όπως αναφέρεται με μάρμαρο πιπεράτο. Η ονομασία αυτή θα μπορούσαμε ίσως να υποθέσουμε ότι οφείλεται είτε στο χρώμα του μαρμάρου είτε στην όψη του με μικρές κουκίδες όμοιες με κόκκους πιπεριού²⁵.

24. R. Janin (1964) 113

25. Byzantine Constantinople (2001) 159

B) Σίγμα

Το Σίγμα κατασκευάστηκε από τον αυτοκράτορα Θεόφιλο σε σχήμα ημισελήνου από όπου προήλθε και η ονομασία του και περιέκλειε σε δεκαπέντε κολόνες από δοκιμιανό μάρμαρο²⁶ ένα σύνολο οικοδομημάτων²⁷. Επρόκειτο για μία σειρά πολυτελών κτιρίων που το κάθε κτίριο προοριζόταν και για διαφορετική χρήση ενώ όλα συνδέονταν μεταξύ τους²⁸. Στα δυτικά λοιπόν, οικοδομήθηκε ο Πυξίτης, στα ανατολικά ο Έρωσ, λίγο πιο πέρα ο Καριανός ενώ στην ίδια πλευρά χτίστηκε και ο Μαργαρίτης. Στα δυτικά του Μαργαρίτη βρισκόταν ο Καμιλάς, ο Μεσόπατος και ο Μουσικός²⁹.

26. Το Δοκιμιανό μάρμαρο που προερχόταν από τα λατομεία της πόλης Dokimian Iscihisar στην περιοχή της Συννάδας, το οποίο ήταν λευκό με χαρακτηριστικές γκρι φλέβες. K. T. Erim and J. M. Reynolds (1970) 135

---

27. R. Janin (1964) 424
28. R. Janin (1964) 108
29. R. Janin (1964) 114

5) Καριανός

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §42, σελ. 139-141, στ. 19-22, §43, σελ. 140, στ. 1-2, §43, σελ. 144, στ.7-16

«Εὐθὺς γοῦν ἀπὸ τοῦ Κυρίου εἰσιῶν κατὰ τὸ πρόσωπον ὑπαντώσας εὐρήσεις αὐτάς. Ὁ τε γὰρ Καριανός, ὃς οὕτω φέρει τὴν κλησιν διὰ τὸ ἀπὸ τῆς γραδώσεως ἔχειν ἀπὸ λίθου Καριανοῦ οἶόν τινα πλατὺν ποταμόν, ὃ καὶ χρηματίζων σήμερον βεστιάριον τῶν ἀποθησαυριζομένων πέπλων [ἐκ] σηρικῶν, τῆς ἐκείνου προνοίας ἔργον ἐστίν»

Ερμηνεία

Ερχόμενος ἀπὸ το ναὸ τοῦ Κυρίου ἀμέσως θα συναντούσες αὐτά. Ὁ μὲν Καριανός πήρε τὴν ονομασία του ἀπὸ τὸ σχέδιο ποῦ ἔχει τὸ καριανὸ μάρμαρο ἀπὸ τὸ πλατὺ ποτάμι καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς βεστιάριο τῶν μεταξωτῶν πέπλων καὶ ἀποτελεῖ ἔργο δικῆς τοῦ φροντίδας.

Σχόλια

Πρόκειται γιὰ τὸ μέρος ποῦ βρισκόταν ὁ χειμερινὸς κοιτῶνας τοῦ αυτοκράτορα πρὸς ἀποφυγὴ τῶν ψυχρότερον βορείων ἀνέμων καὶ λόγω τῆς θέας στο παλιὸ τζυκανιστήριον (Βλέπε καὶ Μαργαρίτης). Τὴν ονομασία του τὴν πήρε ἀπὸ τὸ καριανὸ μάρμαρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἦταν φτιαγμένος. Βρισκόταν στὴ δεξιὰ πλευρὰ τῆς Νέας Ἐκκλησίας. Στὴ θέση τῆς Νέας Ἐκκλησίας βρισκόταν τὸ παλαιὸ κτίριον με τὸ ὄνομα Τζυκανιστήριον, ἓνα μικρὸ στάδιον ποῦ προορίζονταν γιὰ τὴς εορτῆς καὶ διασκεδάσεις τῆς αὐλῆς (ἵππικὰ ἀθλήματα δεσποτῶν). Ὁ ὅρος Τζυκανιστήριον προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸ «tshu-gan» < τζυκανίζω (= ὄντας ἐφιππος πετῶ σφαῖρα). (Βλ. καὶ πρὸ κάτω Τζυκανιστήριον ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου Α'). Ὁ Βασίλειος Α' τὸ κατεδάφισε καὶ ἀνήγειρε στὴ θέση τοῦ τῆς Νέας Ἐκκλησίας ἀνοικοδομώντας ὡστόσο ἓνα νέον Τζυκανιστήριον ἀνατολικότερον τῆς Νέας. Ἀνάμεσα στὴς δύο μεγάλες στοῆς με τὴς ὁποῖες ἐπικοινωνοῦσε τὸ νέον Τζυκανιστήριον με τὴν Νέα Ἐκκλησία βρισκόταν τὸ λεγόμενον Μεσοκήπιον. Στὸν Καριανὸν διέμενε ἀπὸ τὸν 10^ο αἰ. ὁ κεντρικὸς φύλακας με τὸν τίτλον «Παπίας». Λίγον παραδίπλα ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Θεόφιλος ἐκτίσσε στὸν υπαίθριον χώρον καὶ τρία κουβούκλια. Ἀπὸ αὐτὰ τὸ πρῶτον ὀνομάστηκε Καμιλὰς ἐνὸς τα ἄλλα δύο «δεύτερον» καὶ «τρίτον» ἀντίστοιχα³⁰.

6) Μυστήριο

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §42, σελ. 141, στ. 1-9

«Τὸ δὲ ἀρκτῶν μέρος ἐκ δύο κίωνων ἀληθινοπιπέρων ἔχει διανειργόμενον Μυστήριον· οὕτω τὴν κλῆσιν ἔχει τοῦτο κατάλληλον. Καὶ ἡ αἷτια ὅτι καθάπερ τὰ ἄντρα συνεπηχῶν ἀβλαβῆ τὴν ἡχῶ διαπέμπει πρὸς τοὺς ἀκούοντας· καὶ εἴ τις τῶ τοίχῳ πλησιάσας τῆς ἀνατολικῆς κόγχης εἴτε δὴ καὶ δυτικῆς ἐν μυστηρίῳ τι εἶπη καὶ καθ' ἑαυτὸν, ἐκ διαμέτρου τε καὶ ἀντιπέρας ἰστάμενος ἕτερος, εἰ τὸ οὖς τῶ τοίχῳ ἐπιθῆται, τῆς ἐν μυστηρίῳ λαλουμένης ἐκείνης φωνῆς αὐτηκοὸς γενήσεται. Τοιοῦτόν τι περὶ αὐτὸ θαῦμα ἐγγίνεται.»

Ερμηνεία

Το Μυστήριο κατασκευάστηκε στο βορινό μέρος ξεκινώντας από δύο κολόνες από λίθο πιπεράτο. Η ονομασία του ήταν η καταλληλότερη καθώς όπως ακριβώς στις σπηλιές που η ηχώ μεταφέρεται αναλλοίωτη σε αυτούς που ακούν. Και εάν πλησίαζε κάποιος στη ανατολική είτε στη δυτική κόγχη κι έλεγε κάτι και βρισκόταν κάποιος άλλος στην εκ διαμέτρου αντίπερα πλευρά κι έβαζε στον τοίχο το αυτί του θα άκουγε τη φωνή. Αυτό ήταν και το παράξενο του κτιρίου αυτού.

Σχόλια

Το Μυστήριο ήταν ένα κτίριο που προκαλούσε έκπληξη λόγω της πολύ καλής ακουστικής που διέθετε³¹. Ο χαρακτηρισμός των κολόνων ως «αληθινοπίπερων» ίσως οφείλεται και πάλι στην όψη τους όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

7) Φιάλη

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ. 141, στ. 13-22

«ἢ διάχρυσον στροβίλιον ἔχουσα οὕτω κατωνόμασται, μυστικὴ τοῦ Τρικόγχου φιάλη, ἐκ τε τοῦ πλησίον ᾠκοδομημένου Μυστηρίου καὶ τοῦ Τρικόγχου οἰκήματος ἐπωνυμίαν λαβοῦσα.

Ἐκ δὲ ταύτης αὐτοῦ που πλησίον καὶ ἀναβάθραι ἐστήκασιν ἐκ Προικοννησίου λίθου λευκοῦ, καὶ μέσον τῶν εἰρημένων ἀναβαθμῶν τροπικὴ ἐκ μαρμάρων, ὑπὸ δύο λεπτοκαλάμων κίωνων ἐστηριγμένη. Αὐτοῦ που παρὰ τὴν πλευρὰν τοῦ πρὸς τὸ εὖρος Σίγμα καὶ δύο χαλκᾶ λεοντοχάσματα ἐπεπήγεισαν.»

Ερμηνεία

Ἡ Μυστικὴ Φιάλη ὅπως ονομαζόταν εἶχε χρυσοῦ στόμιο καὶ βρισκόταν ἀνάμεσα στο κτίριο του Μυστηρίου καὶ του Τρίκοιχου. Ἡ Μυστικὴ Φιάλη βρισκόταν ἀνάμεσα στο Μυστήριον καὶ στον Τρίκοιχον καὶ ἔτσι πήρε καὶ τὴν ονομασίαν της. Στηριζόταν σε δύο λεπτές κολόνες καὶ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν ὑπῆρχαν ψηλά σκαλοπάτια ἀπὸ λευκὸ μάρμαρον Προικοννήσου καὶ στο μέσον τους ὑπῆρχε μαρμαρίνον κυκλικὸν κατασκευάσμα που στηριζόταν σε δύο λεπτές κολόνες. Ἀπὸ τὴν πλευρὰν κοντὰ στο Σίγμα βρισκόνταν δύο χάλκινα ομοιώματα λιονταριῶν.

Σχόλια

Ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ R. Janin, λόγῳ τῆς ἐγγύτητος τῶν κτιρίων καὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ φιάλη ἦταν «κρυμμένη» ἀνάμεσά τους πήρε καὶ τὴν ονομασίαν αὐτῆ³². Στὴν περιγραφὴ γίνεται ἀναφορὰ καὶ στο Προικοννήσιον μάρμαρον. Ἡ ποικιλία αὐτὴ προτιμοῦνταν περισσότερο καὶ προερχόταν ἀπὸ τὰ λατομεῖα τοῦ πιο γνωστοῦ νησιοῦ τῆς θάλασσης τοῦ Μαρμαρά, τὸ Προικοννήσιον μάρμαρον με τὸ χαρακτηριστικὸ λευκὸ χρῶμα με γκρι-μπλε φλέβες³³. Στὸ χῶρον ἐκεῖνον λάμβανε χῶρον καὶ τὸ «Σαξιδέξιμον», ἡ συγκέντρωσις δηλαδὴ στολισμένων με χρυσοῦφαντα σκεπάσματα ἀλόγων πρὸς διασκέδαση τῶν παρευρισκομένων³⁴.

32. R. Janin (1964) 114

33. ODB 2, 1295

34. R. Janin (1964) 114

8) Πυξίτης

Συνεχιστὴς, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ. 143, στ. 3-9

«Ἀντικρὸν δὲ ταύτης καὶ κατὰ μέτωπον, πλησίον δὴ τῶν εἰρημένων ἀναβαθμῶν, κατὰ τὸ πρὸς δυσμὰς μέρος τοῦ Σίγμα τρίκλινοι πεφυκότες τῷ Θεοφίλῳ ἐξωκοδόμηνται. Πυξίτης ὄνομα τῷ ἐνὶ τε καὶ κατωτέρῳ, ἄτερος δὲ ἀνώνυμος μὲν ἀνώτερος δε»

Ερμηνεία

Απέναντι από αυτή και κοντά στα καθίσματα, στη νότια μεριά του Σίγματος οικοδομήθηκαν και άλλοι τρίκλινοι από τον Θεόφιλο. Αυτός που βρισκόταν πιο κάτω ονομάζονταν Πυξίτης ενώ ο παραπάνω τρίκλινος δεν είχε συγκεκριμένη ονομασία.

Σχόλια

Ο Πυξίτης ήταν ένα από τα πολυτελή κτίρια που περιέβαλλαν τον Τρίκογχο³⁵.

35. R. Janin (1964) 114

9) Έρωσ

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ. 143, στ. 12-16

«Κατὰ τὸ εὐώνυμον δὲ μέρος, ὡς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Σίγμα, ἕτερός τις τρίκλινος ἐξήρτηται, ὃς Ἔρωσ μὲν ἐπικέκληται, ὀπλοθήκη δὲ αὐτῷ ἐχρημάτιζεν. Ἐντεῦθεν οὐκ ἄλλο τι ἢ ἱστορημένας ἀσπίδας καὶ ὄπλα παντοῖα ἴδοι τις ἐν αὐτῷ, καὶ ταύταις τοὺς τοίχους διαμορφουμένας, ὡς τὸ εἶκός»

Ερμηνεία

Από αριστερά ο αυτοκράτορας ανήγειρε ακόμη ένα τρίκλινο οικοδόμημα στην ανατολική πλευρά του Σίγματος, το οποίο ονομαζόταν Έρωσ και χρησιμοποιούνταν ως αποθήκη των όπλων. Οι τοίχοι του ήταν διακοσμημένοι με εικόνες ασπίδων αλλά και ποικίλων όπλων. Για το λόγο αυτό και οι τοίχοι του ήταν διαμορφωμένοι κατάλληλα.

Σχόλια

Το κτίριο αυτό χρησιμοποιούνταν ως οπλοστάσιο³⁶.

36. R. Janin (1964) 114

10) Μαργαρίτης

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ. 143, στ. 18-23, σελ. 144, στ. 1-7

«κατὰ δὲ τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος ἴδοις μὲν καὶ τὸν Μαργαρίτην προσαγορευόμενον. Τρίκλινος οὗτος ἐκ βάρων τῷ Θεοφίλῳ ἀνεστηκώς, ὃς ὀκτῶ μὲν κίουσιν ῥοδοποικίλοις τὸν ὄροφον στηρίζεται, τοὺς τοίχους δὲ ζώοις πεποικιλμένους παντοδαπῶς καὶ τὸ ἔδαφος ἔχει ἐκ Προικοννησίου λίθου καὶ συγκοπῆς ἅπαν

κατεστρωμένον. Ἴδιοις δὲ καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ κοιτῶνος ἐκ τεσσάρων μὲν κίωνων Βαθυῖνων τὸν χρυσοῦν κατάστικτον κύκλον τῆς ὀροφῆς ἀνεχόμενον, ἐκ τεσσάρων δὲ Θετταλικῶν τὰς στοὰς ἀνεγερμένας καὶ βασταζομένας, τοῦ τε ἀνατολικοῦ μέρους καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ, τοὺς τοίχους δὲ καὶ τὸ ἔδαφος ὁμοίως τοῖς Μαργαρίτου κατεστρωμένα λαμπρῶς. Οὗτος μὲν ὁ κοιτῶν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ διαιτώμενον τὸν Θεόφιλον ἀπὸ τῆς ἔαρινῆς μεσημερίας μέχρι τῆς μετοπωρινῆς καὶ αὐθις ἄρτι δὲ τῆς χειμερινῆς γειτνιαζούσης τροπῆς κατὰ τὸν ἄλλον μετωκίετο κοιτῶνα τὸν κατὰ τὸν Καριανὸν τρίκλινον, καὶ αὐτὸν ὑπ' ἐκείνου ὠκοδομημένον διὰ τὰς τῶν νότων ἰσχυροτέρας καὶ βιαιοτέρας πνοάς.»

Ερμηνεία

Προς το μέρος της Ανατολής μπορεί κανείς να δει και τον επονομαζόμενο Μαργαρίτη. Ο Θεόφιλος «ανήγειρε εκ βάθρων» τον τρίκλινο με αυτή την ονομασία. Η οροφή του στηριζόταν σε οκτώ κόκκινες κολόνες από μάρμαρο με κοκκινωπές αποχρώσεις, οι τοίχοι ήταν διακοσμημένοι με τις μορφές όλων των ειδών των ζώων ενώ το πάτωμα ήταν στο σύνολό του φτιαγμένο από μωσαϊκό και μάρμαρο από την Προικόννησο³⁷. Εκεί βρισκόταν και ο κοιτώνας του αυτοκράτορα στον οποίο υπήρχαν τέσσερις κολόνες από βαθυινό μάρμαρο* και τέσσερις από θεσσαλικό που στήριζαν τον χρυσοῦν και κατάστικτο κύκλο της οροφῆς ενώ τέσσερις κολόνες από θεσσαλικό μάρμαρο στήριζαν και συγκρατούσαν τις στοές ενώ το ανατολικό και νότιο μέρος ήταν διακοσμημένα με ἴση λαμπρότητα με τον Μαργαρίτη. Ο Θεόφιλος κατοικούσε εκεί από την άνοιξη έως και το φθινόπωρο, ενώ μόλις ξεκινούσε ο χειμώνας μετακινούνταν στον Καριανό, τον άλλο τρίκλινο κοιτώνα που είχε οικοδομήσει ο ίδιος για την εποχή των ισχυρότερων νοτίων ανέμων.

Σχόλια

Ο Μαργαρίτης ήταν κτίριο μεγάλης ομορφιάς και πολυτελούς διακόσμησης αποτελούμενο κυρίως από μια κεντρική μεγάλη αίθουσα (τρίκλινο) και χρησίμευε ως θερινή κατοικία του αυτοκράτορα³⁸. Κατά τους χειμερινούς μήνες μετακινούνταν στο ανάκτορο το λεγόμενο «Καριανός» (βλ. πιο πάνω).

37. R. Janin (1964) 114

38. R. Janin (1964) 114

- Βαθυινό μάρμαρο: σύμφωνα με μια υποσημείωση του Jean Ebersolt, το μάρμαρο αυτό ήταν σκουρόχρωμης απόχρωσης (*Le Grand Palais de Constantinople*, XII, 115, σημ. 2)

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ. 144, στ. 16-22, σελ. 145, στ. 1-6

«Καὶ πρὸς μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτὰι αὐτοῦ αἱ οἰκοδομαὶ πρὸς δὲ τὸν νότον πρῶτον μὲν αὐτὰ τὰ ἡλιακὰ προτείνας, ὡς ἡμῖν πρότερον εἴρηται, καὶ τοὺς νῦν ὄντας κήπους ποιήσας κουβούκλεια προσεδείματο, τὸν τε Καμιλᾶν οὕτω λεγόμενον καὶ τὸ πλησίον ἐκείνου κουβούκλειον δεύτερον καὶ τὸ τούτου πάλιν κατὰ τάξιν πλησίον τρίτον, ὃ καὶ νῦν τῆς Αὐγούστης ἐστὶ βεστιάριον. Ἀλλ' ὁ μὲν Καμιλᾶς ἐξ κίοσιν ἐκ Θετταλικοῦ λίθου, τοῦ καὶ πρασίνου, τὴν χρυσοκατάστικτον ὀροφὴν μετεωριζόμενος, τῶν δὲ τοίχων τὰ κάτω μὲν ἔχων ἐξ ὁμοίων κατεστρωμένα πλακῶν, τὰ δ' ἄνω ἐκ χρυσοαυγῶν ψηφίδων ἀγάλματά τινα τρυγῶντα καρπούς, ἔτι δὲ καὶ τοῦδαφος ἐκ λίθων Προικοννησίων, συνωκοδομημένον ἔχει καὶ εὐκτήριον, δύο περιέχον βήματα, ἐν μὲν εἰς ὄνομα τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης Θεοτόκου, θάτερον δὲ εἰς ὄνομα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ.

Ερμηνεία

Στο ανατολικό μέρος ήταν τα οικοδομήματα του αυτοκράτορα. Στη νότια πλευρά εκεί που υπάρχουν τώρα οι κήποι, ο αυτοκράτορας ἔκτισε τρία κτίρια, με πρώτο τον Καμιλά κι ἔπειτα στη σειρά ἄλλα δύο το ένα από τα οποία χρησιμοποιούνταν ὡς βεστιάριο της αυτοκράτειρας. Τὴν στολισμένη με χρυσό οροφή του Καμιλά, στήριζαν ἕξι κολόνες ἀπὸ θεσσαλικό μάρμαρο ὅπως και τα κάτω τμήματα των τοίχων, ἐνῶ το πάτωμα εἶχε κομμάτια ἀπὸ μάρμαρο ἀπὸ τὴν Προικόννησο. Οἱ τοῖχοι ἦταν διακοσμημένοι με ψηφιδωτά σχέδια που παρίσταναν μορφές κατὰ τὴ διαδικασία συγκομιδῆς φρούτων. Εκεί βρισκόταν κι ἓνα εὐκτήριο με δύο ιερά βήματα πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου και του ἀρχιστράτηγου Μιχαήλ.

Σχόλια

Δυτικά του Μαργαρίτη ο Θεόφιλος ἔκτισε ἓνα ἀκόμη κτίριο με τὴν ὀνομασία Καμιλάς. Στον ημιώροφο του κτιρίου ο Κωνσταντῖνος ο Πρφυρογέννητος ἀργότερα ἱδρυσε βιβλιοθήκη, στην αἴθουσα με τὴν ὀνομασία Χυσοτρίκλινο³⁹.

39. R. Janin (1964) 114

12) Μεσόπατος

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ. 145, στ. 6-22, σελ. 146, στ. 1-16

«Τὸ δὲ μετὰ τὸν Καμιλᾶν κουβούκλειον δεύτερον, τὴν ὀροφὴν ὁμοίαν τῷ προτέρῳ ἔχον καὶ ὑπὸ τεσσάρων κίωνων ἐστηριγμένον δοκιμίων, τὸ ἔδαφος ἐκ Προικοννησίου λίθου κατέστρωται, τῶν τοίχων, ὡς τὸ πρότερον, τὸν μὲν ἄερα ἐκ χρυσοειδῶν ψηφίδων ὄλως κατηγλαϊσμένον φέρον, δένδρα δὲ τινα καὶ ποικίλματα ἐκ πρασίνων ἔχοντα τὸ λειπὸν ψηφίδων ἀναπληρούμενον. Τὸ τούτῳ δὲ ὑποβεβηκός, ὃ καὶ Μεσόπατος λέγεται, εἰς οἴκησιν τῶν τὴν γυναικωνίτιν πεπιστευμένων καρτζιμάδων ἐστίν.»

Ερμηνεία

Μετά τον Καμιλά υπήρχε ένα ακόμη κτίριο με την ονομασία Μεσόπατος, το οποίο διέθετε παρόμοια οροφή με τον Καμιλά με επιχρυσωμένο ψηφιδωτό. Στηριζόταν σε τέσσερις κολόνες, είχε μαρμάρινα δάπεδα και οι τοίχοι καλύπτονταν με ψηφιδωτά που απεικόνιζαν δέντρα και άλλα παρόμοια διακοσμητικά μοτίβα. Σε αυτά είχαν τοποθετηθεί πράσινοι λίθοι, όπου δεν είχε χρησιμοποιηθεί χρυσή ψηφίδα. Εκεί διέμεναν οι ευνοῦχοι του παλατιού.

Σχόλια

Ανάμεσα στον Καμιλά και τον Μουσικό βρισκόταν ο Μεσόπατος⁴⁰.

40. R. Janin (1964) 114

13) Βεστιάριο της Αυγούστης

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ.145, στ. 20-22, §43, σελ. 146, στ. 1-2

«Τὸ δὲ τρίτον μετὰ τοῦ κουβουκλείου, τὸ καὶ νῦν τῆς Αὐγούστης βεστιάριον χρηματίζον, ὁμοίαν ἔχει τούτοις τὴν ὀροφὴν καὶ τοῦδαφος ἐκ λευκοῦ λίθου Προικοννησίου κατεστρωμένον, τοὺς τοίχους δὲ ἅπαντας ὑπὸ εἰκόνων ὕστερον ἀλλ' οὐ τότε καταγλαϊσθέντας ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Μιχαήλ.»

Ερμηνεία

Το τρίτο κτίριο χρησιμοποιούνταν ως βεστιάριο της αυτοκράτειρας. Η οροφή του ήταν ὁμοια με του Καμιλά και το πάτωμα φτιαγμένο από μάρμαρο της Προικοννήσου. Οι τοίχοι του οικοδομήματος αυτού διακοσμήθηκαν με όλων των ειδῶν τις εικόνες, ὄχι από τον ἴδιο το Θεόφιλο ἀλλὰ από τον υἱό του το Μιχαήλ.

14) Μουσικός

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §43, σελ. 146, στ. 2-16

«Τὸ τούτῳ δὲ ἠνωμένον καὶ συμπεφυκὸς κατώγειον ἑπτὰ μὲν κίοσι Καριανοῖς τὴν ὀροφὴν στηρίζεται, πέντε μὲν πρὸς μεσημβρίαν δύο δὲ πρὸς ἀνατολήν, τοίχοις δὲ δύο ὠχύρωται, ἐκ πλακῶν Ῥωμαίων καὶ Πηγανουσίων καὶ Καριανῶν, πρὸς δὲ καὶ πρασίνων καλλωπιζομένοις ποταμίων Θεσσαλικῶν· Μουσικός οὗτος κατονομάζεται διὰ τὴν τῶν μαρμάρων ἀκριβῆ συγκοπὴν, ὅθεν καὶ τὴν τοῦ ἐδάφους λείωσιν ἐκ διαφόρων μὲν σχημάτων ἐκ διαφόρων δὲ καὶ ὠραίων λίθων ἐξηρτυμένην ἔχει. Τούτῳ πρὸς μὲν δύσιν κατὰ πλευρὰν κουβούκλειον ἠνῶται τὴν τῶν μαρμάρων ὠραιότητα κατὰ πάντα φέρον ἐφόμοιον, ἔτι δὲ καὶ κίοσι πέντε Καριανοῖς, τρισὶ μὲν πρὸς μεσημβρίαν δύο δὲ πρὸς δυσμᾶς, τὴν ὀροφὴν βαστάζουσιν. Ἐτερον δὲ πρὸς πόδας τούτου ἐστίν, εἰς δύο μὲν δόμους διηρημένον, τῷ Αὐγουστιακῷ δὲ πλησιάζον κοιτῶνι»

Ερμηνεία

Κάτω ἀπὸ τὸ βεστιᾶριο κι ἐνωμένο με αὐτό, υπήρχε ἓνα ὑπόγειο κτίριο τὸ ὁποῖο στηριζόταν σε ἐπτὰ κολόνες ἀπὸ μάρμαρο τῆς Καρίας, πέντε στὴ νότια πλευρὰ καὶ δύο στὴν ἀνατολική. Προφυλασσόταν ἀπὸ δύο τοίχους με ἐπένδυση ἀπὸ ρωμαϊκὰ μάρμαρα, πηγανούσιο καὶ Καρίας, μάρμαρα ποὺ διακρίνονται γιὰ τὴν ὁμορφιά τῶν πράσινων φλεβῶν τῆς Θεσσαλίας. Ἀπὸ τὸ περίτεχνο σχῆμα τῶν μαρμάρων καὶ ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν ὠραίων πετρωμάτων πήρε καὶ τὴν ὀνομασία Μουσικός. Ἀπὸ τὴν δυτικὴ πλευρὰ οἱ τρεῖς κολόνες ἀπὸ καριανὸ μάρμαρο βρίσκονταν ἀνατολικά καὶ οἱ δύο δυτικά, στηρίζοντας τὴν ὀροφή. Ἦταν χωρισμένο σε δύο μέρη πλησιάζοντας ἔτσι τὸν αυτοκρατορικό κοιτῶνα.

Σχόλια

Ὁ Μουσικός βρίσκεται δίπλα στὸν Καμιλά⁴¹. Τὸ πηγανούσιο μάρμαρο προέρχεται πιθανότατα ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ φυτοῦ πήγανον (cf. GuCange. Glossarium mediae et infimae Graecitatis). Τα πρασινόχροα (με πράσινες φλέβες) μάρμαρα παραπέμπουν στὸ γνωστὸ θεσσαλικὸ μάρμαρο.

15) Χρυσά ψηφιδωτά του Λαυσιακού και Τετρακουβούκλειο

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §44, σελ. 147, στ. 1-21

«Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀνακτόροις κατὰ τε βορρᾶν καὶ νότον ὑπὸ Θεοφίλου μὲν ἀνωκοδόμηνται, ὑφ' ἡμῶν δὲ ἱστορία παραδίδονται, ὅτι μὴ βουλόμεθα τὰ ἐκείνου ἔργα, ὅποιά ποτ' ἂν ἦ, λήθη παραδίδοσθαι, εἰς διάγνωσιν τῆς ἐκείνου περὶ τὸν βίον προαιρέσεως. Ἀλλὰ καὶ τρικλίνους, τὸν τε Ἰουστινιανουῦ, ἐκεῖνος τοῖς χρυσοειδέσι ψηφίοις ἐκόσμησε, καὶ τὴν καλάθωσιν ἐκ τῶν Βασιλίσκου τοῦ τυράννου παλατίων μεταγαγὼν τῷ Λαυσιακῷ περιέθηκεν. Καὶ ἕτερον δὲ τρίκλινον μετὰ τεσσάρων κουβουκλείων σεμνῶν τε καὶ λαμπρῶν, ὧν τὰ δύο μὲν πρὸς τὸ μεσόπατον τοῦ δευτέρου κουβουκλείου τοῦ μετὰ τὸν Καμιλᾶν, ὑπὸ τεσσάρων ἀψίδων τὴν χρυσοειδῆ ὀροφὴν ἔχοντα, πρὸς τὴν Πορφύραν εἰσίν, ἥτις οὕτω λέγεται διὰ τὸ τὴν δέσποιναν ἐκεῖσε ἔκπαλαι διανέμειν τὸ ὄξυ ταῖς ἀρχοντίσσαις κατὰ τὸν τῶν βρουμαλίων καιρόν· ἕτερα δὲ δύο πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λαυσιακού, ἐξ ὧν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔχει κατασκοπήν, εἰργάσατο μὲν, ἐκ λίθου Προικοννησίου τὰ ἐδάφη καταστρώσας αὐτῶν, καὶ ἐκ χρωμάτων ἄλλ' οὐ μαρμάρων τοὺς τοίχους ὠραῖσας, ὑπὸ ἐμπρησμοῦ δὲ ὅμως ἀφανεία παρεδόθησαν.»

Ερμηνεία

Αυτές λοιπόν ήταν οι κατασκευές που επιτέλεσε ο Θεόφιλος, βορείως και νοτίως. Και αν παραδίδονται από την ιστορία μας είναι γιατί δεν θέλουμε αυτές οι ενέργειες να περιπέσουν στη λήθη, ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί το έργο της ζωής του. Εκείνος επίσης στόλισε με χρυσά μωσαϊκά τις αίθουσες που ονομάζουμε Ιουστινιανός και Λαυσιακός: μετέφερε τα κιονόκρανα από τα ανάκτορα του Βασιλίσκου του τυράννου στην τρίκλινο του Λαυσιακού. Ανατολικά αυτών των κτισμάτων υπήρχε ακόμη ένας τρίκλινος ο οποίος περιείχε τέσσερα κουβούκλια σεμνά και λαμπρά ταυτόχρονα, τα δύο από τα οποία βρισκόταν μετά τον Καμιλά προς τον Μεσόπατο είχαν επιχρυσωμένη οροφή κάτω από τις τέσσερις αψίδες, ενώ τα άλλα δύο που βρισκόταν προς το μέρος του Λαυσιακού είχαν πάτωμα στρωμένο με μάρμαρα Προικοννήσου και οι τοίχοι ήταν βαμμένοι με χρώματα αλλά όχι επενδυμένοι με μάρμαρα. Όλα αυτά όμως χάθηκαν έπειτα από μία πυρκαγιά.

Σχόλια

Ο τρίκλινος αυτός αναφέρεται και με τις επωνυμίες «Τετράσερον»⁴² και «Τετράστων»⁴³ κι επρόκειτο για ένα τετράγωνο οικοδόμημα με τέσσερις αψίδες.

42. R. Janin (1964) 113-114

43. ODB 3, 2028

16) Ναός Αγίας Θέκλας

Συνεχιστές, Βίος Θεοφίλου, §44, σελ. 148, στ. 1-3

«Καὶ Θέκλα δὲ ἡ τούτου πρώτη θυγάτηρ τὸ κατὰ τάς Βλαχέρνας κουβούκλειον, ἔνθα καὶ τὸ τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης εὐκτήριον ἴδρυται, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἤγαγεν εὐμορφότατον· ἐκείσε δὲ καὶ τὸν βίον οὕσα κλινοπετιῆς ἐξέλιπεν.»

Ερμηνεία

Και η Θέκλα, η πρώτη του κόρη έχτισε εκ βάρων τον πρώτο και μεγάλης ομορφιάς ναό, της Αγίας Θεκλάς στο παλάτι των Βλαχερνών. Εκεί και πέθανε κατάκοιτη.

Σχόλια

Ο μικρός αυτός ναός χτίστηκε στις Βλαχέρνες από τη Θέκλα, την πρώτη κόρη του Θεοφίλου. Όπως αναφέρει ο R. Janin, δεν υπάρχουν βιβλιογραφικές αναφορές για την ακριβή τοποθεσία του ναού⁴⁴. Τον 11^ο αιώνα ο ναός ανακαινίστηκε από τον Ισαάκ Κομνηνό ενώ έναν αιώνα αργότερα κατεδαφίστηκε και χτίστηκε εξ' ολοκλήρου από τον Ιωάννη Κομνηνό και αφιερώθηκε στον Ιησού Χριστό. Λόγω αυτών των ανακαινίσεων μπορούμε να πάρουμε και περισσότερες πληροφορίες για το μικρό αυτό ναό και από την Άννα Κομνηνή που μιλάει για ένα λαμπρό ναό αλλά και από τον Ζωναρά που είναι πιο συγκρατημένος στα σχόλιά του⁴⁵.

44. R. Janin (1969) 141

45. A. Van Millingen (1912) 210

2. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄ (867–886)

α) Πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του αυτοκράτορα

Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ ο Μακεδών, (811 – 29 Αυγούστου 886) ήταν ο ιδρυτής της Μακεδονικής δυναστείας. Η καταγωγή του ήταν από ταπεινή οικογένεια, ήδη όμως από την παιδική του ηλικία, σημάδια έδειχναν το μέλλον το οποίο τον περίμενε. Μεγαλώνοντας, έπειτα από μία επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη, έγινε δεκτός στην αυτοκρατορική αυλή. Στη συνέχεια και κατόπιν από την ανάληψη μίας σειράς διοικητικών αξιωμάτων, κέρδισε την εύνοια του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ', ο οποίος τον έστειλε συμβασιλέα το 866. Έντεκα χρόνια αργότερα, το 876, ο Βασίλειος τον ανέτρεψε και βασίλευσε μέχρι το θάνατό του, το 886. Η περίοδος της βασιλείας του σημαδεύτηκε από μια σειρά επιτυχίες στην Ανατολή κατά των Αράβων και των Παυλικιανών, και στη Δύση, όπου η Δαλματία και η νότια Ιταλία επανήλθαν στη βυζαντινή κυριαρχία. Στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής υπήρξε δίκαιος και ευνοϊκός προς τους οικονομικά ασθενέστερους ενώ ασχολήθηκε και με νομοθετικά και διοικητικά ζητήματα.

β) Οικοδομικό έργο

Πολύ σημαντικό είναι το έργο του Βασιλείου και στον τομέα της οικοδόμησης και της επισκευής ναών, ανακτόρων αλλά και διαφόρων ειδών κτισμάτων κοινωφελούς χρήσης. Κατά την περίοδο της βασιλείας του, όπως προκύπτει από το κείμενό μας, έγιναν οι περισσότερες ανακαινίσεις κτισμάτων και ιδιαίτερος ναών.

<h3>1) Μονή Αγίου Διομήδους</h3>

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §9, σελ.223, στ. 8-22

«Καὶ τὸ μεταξὺ διανύσας διάστημα, καὶ κατὰ τὰς χρυσᾶς πύλας τῆς βασιλίδος γενόμενος, καὶ δι' αὐτῶν ἤδη καταφερομένης τῆς ἡμέρας εἰσελθὼν, πλησίον τυγχάνοντι τῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Διομήδους προσπελάζει μοναστηρίῳ, καὶ ἀπὸ τῆς ὁδοιορίας κατάκοπος ὢν αὐτοῦ που πρὸ τοῦ πυλῶνος ἐν τοῖς ἐκείσε βάθοις ἀτημελῶς οὕτως ἐπιρρίψας ἑαυτὸν ἀνεπαύετο. Καὶ δὴ περὶ πρώτην τυχὸν φυλακὴν νυκτὸς ὄναρ τῷ τῆς μονῆς καθηγουμένῳ ὁ μάρτυς Διομήδης ἐφίσταται, κελεύων ἐπὶ τὸν πυλῶνα τῆς μονῆς ἐξελθεῖν καὶ ἐξ ὀνόματος καλέσαι Βασίλειον, καὶ ὃς ἂν αὐτῷ ὑπακούσῃ καλοῦντι, τοῦτον εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ μοναστήριον καὶ ἐπιμελείας ἀξιῶσαι, τροφῆς τε καὶ σκέπης καὶ ἐνδυμάτων καὶ πάσης μεταδόντα τῆς ἐνδεχομένης χρείας καὶ θεραπείας· κεχρισμένον γὰρ εἰς βασιλέα τυγχάνειν παρὰ θεοῦ,

καὶ αὐτὸν μέλλειν εἰς ἀνοικοδομὴν καὶ αὐξήσιν τῆς παρούσης γενέσθαι μονῆς..»

Ερμηνεία

Κι αφού έφτασε στις χρυσές πύλες της Κωνσταντινούπολης και αφού κατάφερε να την ίδια ημέρα να εισέλθει βρέθηκε κοντά στη μονή του Αγίου Διομήδους και καθώς ήταν κατάκοπος από το δρόμο κάθισε εκεί να αναπαυθεί. Τη νύχτα ο Άγιος Διομήδης εμφανίστηκε σε όνειρο στον ηγούμενο της μονής και τον διέταξε να πάει στην πόρτα της μονής και να φωνάζει το όνομα Βασίλειος και αυτόν που θα υπακούσει στο κάλεσμα να τον βάλει μέσα στη μονή και να τον φροντίσει δίνοντάς του τροφή, στέγη και ρούχα και οτιδήποτε άλλο χρειαζόταν διότι είχε χριστεί βασιλιάς από το Θεό κι έμελε ο ίδιος να ανοικοδομήσει και να επεκτείνει την παρούσα μονή.

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §73 σελ. 316-317, στ. 16-22 και 1-7

«λέγω δὲ το περὶ τὴν μνήμην καὶ ἀμοιβὴν τῶν ἐν τῇ ἐλάττονι ἔτι τύχῃ ὄντα θεραπευσάντων τὸν βασιλέα, καὶ τῶ μὴ ἐπιλαθέσθαι αὐτῶν αἰτησαμένων ἐν τῇ τῆς τύχης λαμπρότητι. Οὗτοι δὲ ἦσαν ὁ τοῦ Ἁγίου Διομήδους τῆς μονῆς προεστῶς καὶ ἡ ἐκ Πελοποννήσου γυνὴ Δανηλὶς, οἷς τῶν ἐλπισθέντων ἀπέδωκε μείζονα. Τὸν τε γὰρ μέγαν ἐν μάρτυρσι Διομήδην καὶ ἀναθημάτων πολυτελῶν ἀναθέσει καὶ βιβλίων ἱκανῶν παροχῇ καὶ κειμηλίων ἄλλων καὶ λαμπρῶν ἐσθημάτων προσαγωγῇ μεγαλοπρεπῶς ἐφάνη κοσμῶν, καὶ τὴν ἐπ' ὀνόματι τούτου μονὴν καὶ κτημάτων ἐπιδόσει μεγάλων τε καὶ προσόδων ἱκανῶν ἀφθόνῳ χορηγία καὶ δαψιλεία πρὸς τὸ εὖπορον ἤγαγε, καὶ τὸ πανταχόθεν ἀνευδεὲς αὐτῇ ἐμνηστεύσατο, καὶ κτισμάτων πολυτελέσιν οἰκοδομαῖς κατελάμπρυνε, καὶ παντοίως ὑπερῆρε καὶ κατεπλούτισεν.»

Ερμηνεία

Αναφέρομαι σε αυτό προς διατήρηση της μνήμης και προς έπαινο αυτών που υπηρέτησαν τον αυτοκράτορα που βρισκόταν σε δυσχερή θέση και ζήτησαν να μην τους λησμονήσει όταν βρεθεί σε λαμπρή τύχη. Αυτοί ήταν ο ηγούμενος της μονής του Αγίου Διομήδους και μία γυναίκα η Δανηλίδα με καταγωγή από την Πελοπόννησο στους οποίους έδωσε περισσότερα όσων ήλπιζαν. Για τον μεν προσέφερε πολυτελή αναθήματα και αρκετά βιβλία και κειμήλια κι ενδύματα πολυτελή και στη μονή δώρισε κτήματα και την κατέστησε πλουσιότερη και προσοδοφόρα και την επέκτεινε δίνοντάς της λαμπρότητα και με κάθε τρόπο την ανύψωσε και την οδήγησε στην ευπορία.

Σχόλια

Το μοναστήρι του Αγίου Διομήδους ήταν μία παλαιά μονή η οποία βρισκόταν στο νοτιοδυτικό μέρος της Κωνσταντινούπολης κοντά στη Χρυσή Πύλη και ήταν

ακόμη ενεργό κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ανδρονίκου Α΄ (1180-1185)⁴⁶. Ήταν επίσης γνωστό με την ονομασία Ιερουσαλήμ ή Νέα Ιερουσαλήμ⁴⁷.

Ο Βασίλειος επισκέφτηκε για πρώτη φορά τη μονή του Αγίου Διομήδη στο πρώτο του ταξίδι του στην Κωνσταντινούπολη για να ξεκουραστεί. Τότε όμως συνέβη ένα θαύμα. Ο άγιος μέσω ενός ονείρου διέταξε τον ηγούμενο της μονής να φωνάξει τον Βασίλειο, να τον φέρει μέσα στη μονή και να τον φροντίσει καθώς κι εκείνος όταν γίνει βασιλιάς θα φροντίσει τη μονή. Πράγματι ο Βασίλειος μετά τη στέψη του δεν παραμέλησε να ανακαινίσει το μοναστήρι και να τον διακοσμήσει με μεγαλοπρέπεια. Επιπλέον προς τιμήν του μάρτυρα δώρισε πολλά και πολυτελή αναθήματα, βιβλία, κειμήλια αλλά και ενδύματα για τους μοναχούς, ενώ παραχώρησε και αρκετά κτήματα ώστε να αυξηθούν τα έσοδα της μονής.

Εκτός από τη *Χρονογραφία* των Συνεχιστών του Θεοφάνη, το ίδιο περιστατικό αναφέρεται και στη *Χρονογραφία* του Ιωάννη Σκυλίτση αλλά και στο έργο του Ιωσήφ Γενεσίου *Περί βασιλειών*⁴⁸.

46. Ιωάννου Σκυλίτση, *Χρονογραφία* (2000) 212-214

47. Jean Skylitzès (2003) 134

48. Βίος Βασιλείου (2010) 349

2) Νέα Εκκλησία

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §68, σελ. 308, στ. 20-22

«... και τέως μὲν, ὡς ἂν μὴ σχολάζων ὁ ναυτικός ὄχλος ἀτακτότερος γένοιτο, ἐν τῇ ἀνοικοδομῇ τοῦ κατὰ τὴν βασιλείου ἀύλην ἐγειρομένου τότε ναοῦ εἰς ὄνομα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀρχιστρατῆγων καὶ Ἡλιοῦ τοῦ Θεσβίτου...»

Ερμηνεία

Και για να μη γίνει περισσότερο απείθαρχος ο ναυτικός στόλος εργάστηκε στην ανοικοδόμηση του ναού στη βασιλική αυλή προς τιμήν του Ιησού Χριστού και των αρχιστρατῆγων και του προφήτη Ηλία του Θεσβίτη.

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §76, σελ. 319, στ. 10-22

«κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἐκείνιον καὶ ὁ περικαλλῆς οὗτος ναὸς καὶ περίοπτος ᾠκοδομεῖτο ὃν νέαν βασιλικὴν ἐκκλησίαν λέγειν

εἰώθαμεν, ὃς ἐπ' ὀνόματι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Μιχαὴλ τοῦ πρώτου τῶν ἀγγέλων καὶ Ἡλίου τοῦ Θεοβίτου ἠγγείρετο. Λαβοῦσα δὲ μέτρα τοῦ ἔνδον τούτου χωρήματος ἡ γυνὴ εἰργάσατο καὶ ἀπέστειλε νακοτάπητας μεγάλους, τοὺς παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῆς εὐχῆς τὸ ἐπώνυμον φέροντας, ὑφ' ὧν ἅπαν τὸ ἔδαφος, ἐκ διαφόρων ἐντίμων λίθων, ψηφίδων δίκην ἐνηρμοσμένων, πρὸς ἀλλήλους συντεθειμένων, ποικιλίαν καὶ κάλλος ταῶνων μιμούμενον, καλύπτεσθαι ἔμελλε, θαύματος ἀξίους μεγέθει καὶ ὠραιότητι.»

Ερμηνεία

Το ἴδιο χρονικό διάστημα οικοδομοῦνταν και ο περικαλλής και ο διαπρεπής αυτός ναός που συνηθίζουμε να αποκαλούμε Νέα βασιλική εκκλησία προς τιμήν του Ιησού Χριστού, των Αρχιστρατήγων Μιχαήλ και Γαβριήλ και του προφήτη Ηλία του Θεοβίτη. Αφού λοιπόν η γυναίκα μέτρησε τις διαστάσεις του εσωτερικού του ναού, έστειλε χαλιά μεγάλο μεγέθους και κάτω από αυτά το πάτωμα που θα κάλυπταν ήταν διακοσμημένο με πολύτιμους λίθους και ψηφίδες όμορφα ταιριασμένες με άλλες που θύμιζαν το σχήμα και την ομορφιά παγωνιών, αξιοθαύμαστους και για το μέγεθος και για την ομορφιά

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §83, σελ 325, στ. 9-10

«ὁ κατ' αὐτάς τὰς βασιλείους αὐλάς αὐτὸς ἐπιστατῶν τε καὶ αὐτουργῶν ᾠκοδόμησεν»

Ερμηνεία

Ο ἴδιος και τις βασιλικές αυλές επέβλεπε και οικοδόμησε.

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §83-84, σελ. 325-326, στ. 11-23

«ἀμειβόμενος γὰρ ὡσπερ τῆς περὶ αὐτὸν εὐμενείας τὸν δεσπότην Χριστὸν καὶ τὸν πρῶτον τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων Γαβριήλ καὶ τὸν Θεοβίτην Ἡλίαν τὸν ζηλωτὴν, ὃς καὶ τῇ αὐτοῦ μητρὶ τῆς πρὸς βασιλείαν τοῦ υἱοῦ ἀνυψώσεως, ἐχρημάτισεν ἄγγελος, εἰς ὄνομα τούτων καὶ μνήμην αἴδιον, ἐτι δὲ τῆς Θεοτόκου καὶ Νικολάου τοῦ ἐν ἱεράρχαις πρωτεύοντος θεῖον καὶ περικαλλῆ ναὸν ἐδομήσατο, εἰς ὃν συνῆλθε τέχνη καὶ πλοῦτος καὶ ζέουσα πίστις καὶ ἀφθονώτατη προαίρεσις, καὶ τὰ πανταχόθεν συνέδραμε κάλλιστα, ἃ τοῖς ὀρώσι μᾶλλον ἢ τοῖς ἀκούουσιν οἶδα τυγχάνειν πιστά. Ὅν ὡς νύμφην ὠραιόσηνην καὶ περικεκοσμημένην μαργάροις τε καὶ χρυσῶ καὶ ἀργύρου λαμπρότησιν, ἐτι δὲ καὶ μαρμάρων πολυχρῶν ποικιλίαις καὶ ψηφίδων συνθέσει καὶ σηρικῶν ὑφασμάτων καταστολαῖς, τῶ

ἀθανάτῳ προσήγαγε νυμφίῳ Χριστῷ. Ὁ τε γὰρ ὄροφος ἐκ πέντε συμπληρούμενος ἡμισφαιρίων στίλβει χρυσῷ καὶ εἰκόνων ὡς ἀστέρων ἀστράπτει κάλλεσιν, ἔξωθεν μέταλλοις ἐμφεροῦς χρυσίῳ χαλκοῦ καλλυνόμενος, οἳ τε παρ' ἐκάτερα τοῖχοι τῷ πολυτελεῖ καὶ πολυχρόῳ τῶν μαρμάρων καταποικίλονται, καὶ τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθοις τιμίοις καὶ μαργάροις καταπεποίκιλται καὶ καταπεπλούτισται. Καὶ αἱ τῶν ἐκτός διειργοῦσαι τὰ θυσιαστήρια κιγκλίδες καὶ τὰ ἐν αὐταῖς περίστυλα καὶ τὰ ἄνωθεν οἶον ὑπέρθυρα χρηματίζονται οἳ τε ἐντός θᾶκοι καὶ αἱ πρὸ τούτων βαθμίδες καὶ αὐταὶ αἱ ἱεραὶ τράπεζαι, ἐξ ἀργύρου πάντα περικεχυμένον ἔχοντος τὸν χρυσὸν καὶ λίθοις τιμίοις ἐκ μαργαριτῶν ἡμφιεσμένοις πολυτελῶν τὴν σύμπηξιν καὶ σύστασιν ἔχουσιν. Αὐτὸ δὲ τὸ ἔδαφος σηρικῶν ὑφασμάτων ἢ Σιδονίων ἔργων ἐφηπλωμένων δόξει τυγχάνειν ἀνάπλεων· οὕτω πᾶν ἐξωράϊσται καὶ καταπεποίκιλται τῷ πολυχρόῳ τῶν ὑποκειμένων ἐκ μαρμάρων πλακῶν καὶ ταῖς πολυειδέσι τῶν ταύτας περικλειουσῶν ψηφίδων ζώναις καὶ τῷ τῆς ἀρμογῆς ἀκριβεῖ καὶ τῷ περιττῷ τῆς περιθεούσης ἐν ἅπασι χάριτος. Ἐνθα καὶ πλήθος ἀδόντων ἐξυπηρετουμένων ἀφώρισε καὶ προσόδους ἱκανὰς ἀπέταξεν, ἃς φιλοτίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς διανέμεσθαι τοῖς προσανέχουσι τῷ τοιούτῳ ἰλαστηρίῳ προσέταξεν, ὑπερβαλέσθαι σχεδὸν τοὺς πρὸ αὐτοῦ πάντας τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα, μεγαλοδωρεᾶ φιλοτιμησάμενος.»

Ερμηνεία

Ανταποδίδοντας την ευμένεια που ἔδειξε σ' αὐτόν ο Δεσπότης Χριστός κι ο αρχάγγελος Γαβριήλ κι ο προφήτης Ηλίας ο Θεσβίτης, ο οποίος υπήρξε προάγγελος στη μητέρα του Βασιλείου για την ἀνοδο στη βασιλική ἐξουσία στο ὄνομα αὐτῶν και στην αἰώνια μνήμη τους ἀλλά και στο ὄνομα του ἀγίου Νικολάου και του πρώτου των ιεραρχῶν, οἰκοδόμησε θεῖο και περίλαμπρο ναὸ στον οποίο συνδυάστηκε η τέχνη, ο πλοῦτος και η θερμὴ πίστη και η ἀφθονη καλὴ διάθεση και συνέβαλλε στο να γίνουν ὅλα τέλεια, τα οποία περισσότερο αὐτός που θα δει παρά αὐτόν που θα ἀκούσει θα γνωρίζει ἐπ' ἀκριβῶς. Το ναὸ σαν στολισμένη νύφη παρείχε ἐνδυμασία στο Χριστό, λαμπρὰ διακοσμημένη με μαργαριτάρια, χρυσό, ἀσήμι κι ἀκόμα με πολὺχρωμων ποικιλιῶν μάρμαρα, ψηφιδωτὰ και μεταξωτὰ υφάσματα. Ο ὄροφος ἔλαμπε ἀπὸ πέντε χρυσὰ ἡμισφαίρια και εἰκόνες που ἀστράπταν ὡς ἀστέρες ἀπὸ το κάλλος. Στην ἐξωτερικὴ πλευρὰ ἦταν στολισμένος με χάλκινα μέταλλα ὅμοια με χρυσό. Οι τοῖχοι ἀπὸ τη μία πλευρὰ και ἀπὸ την ἄλλη ἦταν στολισμένοι με πολυτελεῖ και πολὺχρωμα μάρμαρα και το ἐσωτερικὸ του ναοῦ περιβεβλημένο με ἀφθονία στόλιζαν κι ἐμπλούτιζαν πολυτελεῖ και πολὺχρωμα μάρμαρα και πολὺτιμους λίθους και μαργαριτάρια. Και τα κάγκελα ἐξω ἀπὸ το ἱερό και τα περίστυλα αὐτῶν και τα τμήματα πάνω ἀπὸ τις πόρτες που λειτουργοῦσαν ὡς καθίσματα και τα σκαλοπάτια πρὶν ἀπὸ αὐτὰ και οι ἴδιες οι ἱερές τράπεζες, ἀπὸ ἀσήμι ἦταν ὅλα κι ἐπιχρυσωμένα και η σύστασή τους περιλάμβανε πολὺτιμους λίθους και μαργαριτάρια. Το πάτωμα ἦταν πλήρως καλυμμένο με μεταξωτὰ

υφάσματα και υφάσματα από την περιοχή της Σιδώνος και ολόκληρο είχε εξωραϊστεί και διακοσμηθεί κάτω από τα υφάσματα με μαρμάρινες πλάκες και ψηφιδωτά κάθε είδους που περικλείονταν σε ζώνες και ήταν συναρμολογημένα με ακρίβεια και με περισσή αφθονία. Εκεί στέλνοντας πλήθος ψαλτών βοήθησε τα μέγιστα και προέβλεψε σημαντικά έσοδα τα οποία με φιλοτιμία και μεγαλοπρέπεια διένειμε.

Σχόλια

Ο Βασίλειος ανήγειρε τη «Νέα Εκκλησία» το 876 στην αυλή του Μεγάλου Παλατιού. Η ονομασία της εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της προσπάθειας για ανανέωση από το Βασίλειο σε ένα γενικότερο πλαίσιο αναβάθμισης⁴⁹. Η Νέα Εκκλησία ήταν αφιερωμένη στον Ιησού Χριστό, στους αρχαγγέλους Γαβριήλ και Μιχαήλ, στον προφήτη Ηλία το Θεσβίτη, τη Θεοτόκο και τον Άγιο Νικόλαο. Η αφιέρωση του ναού στον προφήτη Ηλία δείχνει και την ιδιαίτερη σημασία που είχε για τον Βασίλειο καθώς ήταν προάγγελος της εξουσίας την οποία κατέκτησε.

Στην ανέγερση του ναού αυτού ο Βασίλειος διέταξε να βοηθήσει ο στόλος, ο οποίος ήταν σε ετοιμότητα περιμένοντας την επίθεση των Σαρακηνών, ώστε να μη μένει σε απραξία.

Επρόκειτο για έναν ναό πεντάτρουλο με δευτερεύοντα πλάγια κλίτη. Οι τοίχοι δεξιά και αριστερά είχαν διακοσμηθεί με πολυτελή μάρμαρα ενώ το ιερό με χρυσό, άργυρο, πολύτιμους λίθους και μαργαριτάρια. Στα κιγκλιδώματα τα οποία διαχωρίζουν το ιερό από τον υπόλοιπο ναό, στις κολόνες, στα καθίσματα ακόμη και στην Αγία Τράπεζα υπήρχε ο ίδιος διάκοσμος από χρυσό και πολύτιμους λίθους. Το πάτωμα του ναού ήταν στρωμένο με ποικίλους πολύτιμους λίθους, ψηφιδωτό η ομορφιά και τα χρώματα του οποίου θύμιζε παγώνι και ήταν στρωμένο με δερμάτινα χαλιά τα οποία είχε κατασκευάσει η πελοποννησιακής καταγωγής αρχόντισσα Δανηλίσ και μεταξωτά υφάσματα από την πόλη της Σιδώνος που αποτελούσε εμπορικό σταθμό της εποχής και ήταν γνωστή κυρίως για την παραγωγή γυαλιού και μοβ βαφής⁵⁰. Γενικά η εκκλησία ήταν πλούσια σε εικόνες και τοιχογραφίες αλλά και τα υλικά που είχαν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή της δεν ήταν άλλα από χρυσό, ασήμι, πολύτιμους λίθους και λαμπερά μάρμαρα. Για τη διακόσμηση της Νέας Εκκλησίας ο αυτοκράτορας αφαίρεσε υλικά όπως μάρμαρα και ψηφίδες αλλά και κολόνες ολόκληρες από άλλους ναούς, οι οποίοι ήταν ερειπωμένοι και από το Μουσουλείο του Ιουστινιανού. Επιπλέον τοποθέτησε σ' αυτήν μία χάλκινη στήλη με τη μορφή ενός επισκόπου που είχε κατασκευαστεί από λιωμένο μέταλλο ενός άλλου αγάλματος⁵¹. Ο Βασίλειος φρόντισε να εξασφαλίσει αρκετά έσοδα για το φωτισμό της εκκλησίας αλλά και για την κάλυψη των αναγκών των ψαλτών.

Τα εγκαίνια της έγιναν την 1^η Μαΐου του 880 κατά το 14^ο έτος της βασιλείας του αυτοκράτορα ενώ καταστράφηκε τον 15ο αιώνα⁵². Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά στην 10^η Ομιλία του Πατριάρχου Φωτίου.

Η 10η ομιλία του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου εκφωνήθηκε στα εγκαίνια ενός ναού με την παρουσία του αυτοκράτορα, της Ιεράς Συνόδου και των

ανώτατων αρχών της Κωνσταντινούπολης, όπως προκύπτει από το κείμενο αλλά και αναφέρεται στην εισαγωγή της έκδοσης των επιστολών από τον Βασίλειο Λαούρδα.

Η ομιλία αυτή αποτελεί μία σημαντική πηγή και περιέχει την έκφραση ενός ναού της Θεοτόκου που είχε ανεγερθεί μέσα στα ανάκτορα. Εκφωνήθηκε πιθανότατα το 864 στα εγκαίνια του ναού της Θεοτόκου.

Το ζήτημα της ταυτοποίησης του ναού απασχόλησε τους μελετητές αρκετά καθώς μέσα στο ανάκτορο υπήρχαν παραπάνω από ένας ναοί αφιερωμένοι στην Παναγία. Μία πρώτη υπόθεση ήταν ότι επρόκειτο για τη Νέα Εκκλησία, άλλη θεωρία οδηγούσε στην Παναγία του Φάρου η στην Παναγία την Οδηγήτρια. Οι ενδείξεις βέβαια δείχνουν ότι πρόκειται για το ναό της Παναγίας του Φάρου ο οποίος επισκευάστηκε από τον Μιχαήλ Γ΄ όμως για πολλά χρόνια θεωρούνταν ότι ο ναός ο οποίος περιγράφεται ήταν εκείνος της Νέας Εκκλησίας που χτίστηκε από τον Βασίλειο Α΄⁵³. Ο λόγος για τη παρερμηνευμένη αυτή άποψη υπήρξε ο τίτλος «Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἔκφρασις τῆς ἐν τοῖς βασιλείοις νέας ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο οἰκοδομηθείσης» που είχε δοθεί στην ομιλία από τον πρώτο εκδότη των ομιλιών P. Lambeck. Ο Lambeck εσφαλμένα, είτε βάσει της δήλωσης του Ψευδο-Συμεών ότι ο Φώτιος λειτούργησε στη Νέα Εκκλησία είτε βάσει δικής του ερμηνείας, παρόλο που και ο κώδικας της Νεάπολης αλλά και οι υπόλοιποι δεν αναφέρουν κάτι τέτοιο⁵⁴.

Οι λόγοι για τους οποίους η εκτίμηση αυτή του Lambeck δεν είναι ορθή είναι αρκετά εμφανείς. Αρχικά ο Φώτιος αναφέρει ότι ο ναός ήταν αφιερωμένος στη Θεοτόκο⁵⁵ χωρίς να αναφέρεται στον Ιησού Χριστό, τον αρχάγγελο Γαβριήλ, τον προφήτη Ηλία, τη Θεοτόκο και τον Άγιο Νικόλαο, στους οποίους είναι αφιερωμένη η Νέα Εκκλησία. Επιπλέον στην ομιλία, γίνεται περιγραφή ενός μόνο τρούλου σε αντίθεση με τη Νέα Εκκλησία η οποία ήταν πεντάτρουλη. Ένα ακόμη στοιχείο είναι η αναφορά του Φωτίου σε έναν αυτοκράτορα και σε έναν καίσαρα ο οποίος τον βοήθησε και δεν μπορεί να είναι άλλοι από τον Μιχαήλ Γ΄ και το θείο του Βάρδα⁵⁶. Σε αυτό συνηγορούν και οι νίκες του Μιχαήλ εναντίον των Σαρακηνών το 863⁵⁷.

Υπήρξε ακόμη μία υπόθεση για την ταυτοποίηση της περιγραφόμενης εκκλησίας. Ο Λαούρδας στην εισαγωγή του θέτει το ζήτημα της Θεοτόκου της Οδηγήτριας. Πράγματι και ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ΄ αλλά και ο Βάρδας έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον γι' αυτόν το ναό, όμως ο ναός αυτός δε βρισκόταν μέσα στο παλάτι⁵⁸.

Το γεγονός το οποίο, σύμφωνα με τον C. Mango, ουσιαστικά επιβεβαιώνει, ότι επρόκειτο για την Παναγία του Φάρου, προκύπτει από μία πληροφορία που παίρνουμε από τον Συμεών το Λογοθέτη. Αναφέρεται λοιπόν, ότι ο Μιχαήλ κατά την επισκευή του ναού της Θεοτόκου του Φάρου, που είχε χτιστεί το 769, ξέθαψε τα λείψανα του Κωνσταντίνου Ε΄ και διέταξε η πράσινη, μαρμάρινη σαρκοφάγος του να κομματιαστεί και να τοποθετηθεί στο προπέτασμα του ναού της Θεοτόκου του Φάρου⁵⁹.

50. ODB 3, 1892-1893
51. R. Janin (1964) 158
52. Ν. Γκιολές (1992) 82
53. ODB 2, 1446
54. C. Mango (1958) 178
55. Φωτίου ομιλία (1959) 100 στ. 21-22
56. Φωτίου ομιλία (1959) 104 στ. 13-19
57. G. Ostrogorsky (2002) 101
58. Φωτίου ομιλία (1959) 60 Εισαγωγής
59. C. Mango (1958) 180-181

3) Φιάλες

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §85-86, σελ 327-328

Ἄλλ' ὁ μὲν ναὸς τοιοῦτος καὶ οὕτω τὰ ἐντὸς ἔχων, ὅσον μικρῶ λόγῳ δηλώσαι δυνατὸν τὰ μεγάλα, καὶ πᾶσαν ἐντιθέντα ταῖς τῶν θεωμένων διανοίαις ἔκπληξιν· τὰ δὲ ἐκτὸς οἶα! πρὸς ἐσπέραν μὲν καὶ κατ' αὐτὰ τοῦ ναοῦ τὰ προαύλια φιάλαι δύο ἐστήκασιν, ἡ μὲν πρὸς νότον ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν, πᾶσαν ἔχουσαι καὶ τέχνης ὑπερβολὴν καὶ ὕλης λαμπρότητα καὶ φιλοτιμίαν τοῦ τῶν ἔργων δημιουργοῦ. Ὡν ἡ μὲν πρὸς νοτον ἐξ Αἰγυπτίου λίθου, ὃν ἡμεῖς Ῥωμαῖον λέγειν εἰώθαμεν, ἔχει τὴν σύστασιν. Περὶ ἣν καὶ δράκοντάς ἐστιν ἰδεῖν, οὗς ἡ λιθοξόος τέχνη ἄριστα διεμόρφωσεν. Ἦς μέσον μὲν κωνοειδῆς καὶ διάτρητος ἀνέστηκε στρόβυλος, πέριξ δὲ κιονίσκοι λευκοὶ καὶ τὸ ἔνδον ὑπόκενοι χοροῦ σχῆμα σώζοντες ὑφεστήκασιν, στεφάνην ἄνωθεν ἔχοντες περιθέουσιν, ἀφ' ὧν ἀπάντων κρουνηδὸν τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ ἐμβαδὸν καὶ τὸν πυθμένα τῆς φιάλης ἄνωθεν ἔρρει καὶ κατώμβρει τὰ ὑποκείμενα. Ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν ἐκ τοῦ Σαγαρίου λεγομένου λίθου, ὃς τῶ παρα τινῶν Ὀστρίτη καλουμένῳ λίθῳ καθέστηκεν ἐμφορῆς, ἐδέξατο τὴν κατασκευὴν, ἐκ λευκοῦ λίθου πολύτρητον στρόβιλον καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ μέσον τοῦ πυθμένος προβαλλομένη ἐξέχοντα. Ὑπερθεν δὲ κατὰ τὴν περιτρέχουσαν στεφάνην τῇ φιάλῃ ἐκ χαλκοῦ τῶ τεχνίτη διετυπώθησαν ἀλεκτρυόνες τράγοι τε καὶ κριοί, διὰ τίνων συρίγγων καὶ αὐτοὶ κρουνοὺς ὑδάτων ἐξερευγόμενοι καὶ οἶον ἐξεμοῦντες κατὰ τὸ τῆς φιάλης ὑποκείμενον ἔδαφος. Ἐνθα καὶ κύλικες ὀρῶνται, περὶ αἷς τότε οἶνος ἀνέβλυζε κάτωθεν, τοὺς παριόντας ποτίζων καὶ δεξιούμενος. Ἐξίοντι δὲ σοὶ τὴν βόρειον πύλην τοῦ ἱεροῦ μακρὸς τις ἐκδέχεται περίπατος κυλινδροειδῆς, ἐξ ἐνύλων γραφῶν κατηγλαϊσμένος τὴν ὀροφήν, τοὺς μαρτυρικοὺς περιέχων ἄθλους καὶ τὰ παλαισμάτα, ἐστιῶν ἅμα τοὺς

ὀφθαλμούς και τήν ψυχὴν διεγείρων πρὸς τὸν θεῖον και μακάριον ἔρωτα, ταῖς τῶν μαρτύρων ἀριστεαίαις εἰς τοῦτον ἐναγομένην και ὑπερβαίνειν κατὰ τὸ ἐφικτὸν πειρωμένην τήν αἴσθησιν».

Ερμηνεία

Αλλά ἐτσι ἦταν διαμορφωμένο και το εσωτερικό του ναοῦ αὐτοῦ ὡστε , ὅσο εἶναι δυνατόν να δηλωθοῦν τα αξιόλογα πράγματα με τόσο σύντομο λόγο, προκαλοῦσε την ἐκπληξή ὄλων ὄσων τα ἐβλεπαν και το ἴδιο συνέβαινε και με ὅσα ἦταν στο ἐξωτερικό. Στη δυτική πλευρά στο προαῦλιο του ναοῦ υπήρχαν δύο φιάλες. Η μία ἦταν τοποθετημένη προς το νότο και η ἄλλη προς το βορρά φτιαγμένες με τέχνη, λαμπρά υλικά και φιλοτιμία ἀπὸ το δημιουργό τους. Απὸ αὐτές ἐκεῖνη που βρισκόταν νότια ἦταν φτιαγμένη ἀπὸ αἰγυπτιακό λίθο τον οποίο εμεῖς συνηθίζουμε να ονομάζουμε ρωμαϊκό και τη διακοσμοῦσαν σκαλιστοὶ δράκοι. Στο μέσον της υπήρχε ἕνας διάτρητος στρόβιλος σε κωνοειδές σχήμα.

Σχόλια

Οι φιάλες αναφέρονται σε πολλές βυζαντινές πηγές. Επρόκειτο για ρηχές κρήνες σαν λεκάνες που συνήθως βρίσκονταν στον προαῦλιο χώρο ἐνός ναοῦ. Αρχικά χρησιμοποιούνταν για ιεροτελεστικές πλύσεις κατὰ τη διάρκεια της λειτουργίας ὁμως ἀπὸ τον 6ο αἰῶνα κι ἐπειτα γινόταν ἐκεῖ ο αγιασμός των υδάτων στη γιορτή των Θεοφανείων⁶⁰.

Στη δυτική πλευρά στο προαῦλιο του ναοῦ υπήρχαν δύο φιάλες. Η μία κοίταζε προς το νότο και η ἄλλη προς το βορρά και οι δύο ἦταν κατασκευασμένες ἀπὸ πολύ καλό τεχνίτη ἀπὸ λαμπρά υλικά. Στα νοτιοανατολικά υπήρχε υπαίθριος χώρος που ἐφτανε μέχρι τα κτίρια του Φάρου. Η νότια δεξαμενή ἦταν φτιαγμένη ἀπὸ αἰγυπτιακό λίθο αὐτό που συνηθιζόταν να ἀποκαλεῖται ρωμαϊκός και γύρω της μπορούσε κανεῖς να δει σχηματισμένους δράκοντες. Στο μέσο της υπήρχε ἕνας διάτρητος στρόβιλος σε κωνοειδές σχήμα και γύρω μικροὶ λευκοὶ κίονες που δεν ἦταν συμπαγεῖς και φαινόταν σαν να χόρευαν ἐνῶ πάνω ἀπὸ αὐτοὺς υπήρχε ἕνα στεφάνι. Το νερό ἐπεφτε ἀπὸ ψηλά και κυλοῦσε σε ολόκληρη τη δεξαμενή και κατέβρεχε ὅ,τι βρισκόταν ἀπὸ κάτω.

Η βόρεια φιάλη ἦταν κατασκευασμένη ἀπὸ λίθο ἀπὸ το Σαγγάριο ποταμό που μοιάζει με οστρίτη και παρουσίαζε ομοιότητες με την προηγούμενη καθὼς κι αὐτή εἶχε στη μέση ἕνα λευκό διάτρητο στρόβιλο. Στη συγκεκριμένη ὁμως πάνω στο στεφάνι που την περιέβαλε, υπήρχαν χάλκινα ομοιώματα πετεινῶν, τράγων και κριῶν ἀπὸ τα οποία ἐτρεχε το νερό. Εκεῖ δίπλα υπήρχαν και κύπελλα για να πίνουν το κρασί το οποίο ἀνάβλυζε ἀπὸ το εσωτερικό της φιάλης ὅσοι περνούσαν ἀπὸ το σημεῖο.

4) Τζυκανιστήριον

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §86, σελ 328, στ. 8-13

«Κατὰ δὲ τὰς πρὸς νότον τε καὶ τὴν θάλασσαν πύλας, εἰ ἐξελθὼν πρὸς ἀνατολὰς ποιήσασθαι τὴν πορείαν θελήσειας, ἄλλον εὐρήσεις ἰσομήκη τοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ ἰσόδρομον διάυλον, ἄχρι τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ αὐτὸν παρατείνοντα, καθ' ἣν μεθ' ἵππων σφαιρίζειν βασιλεῦσί τε καὶ τοῖς τῶν εὐδαιμόνων παισὶ καθέστηκε σὺνηθες»

Ερμηνεία

Στα νότια υπήρχαν οι πύλες που οδηγούσαν στη θάλασσα, αν όμως κάποιος ήθελε να ακολουθήσει τη διαδρομή ανατολικά υπήρχε ένας διπλός δρόμος, όπως εκείνος της βόρειας πλευράς, που επικοινωνούσε με τη βασιλική αυλή, όπου ο βασιλιάς και τα παιδιά των ευγενών συνήθιζαν να ιππεύουν και να παίζουν σφαίρα.

Σχόλια

Ο χώρος αυτός ονομαζόταν τζυκανιστήριον (Βλέπε και πιο πάνω «Καριανός» επί Θεοφίλου). Η ονομασία, περσικής προέλευσης, αναφέρεται στο χώρο όπου λάμβανε χώρα το άθλημα έφιππο πόλο.⁶¹ Το πρώτο τζυκανιστήριον κατασκευάστηκε από τον Θεοδόσιο Β΄ όμως ο Βασίλειος το κατεδάφισε για να οικοδομήσει τη Νέα Εκκλησία κι έχτισε λίγο παραπέρα ένα μεγαλύτερο⁶².

61. R. Janin (1964) 119

62. ODB 3, 2137

5) Αγία Σοφία

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §79, σελ. 322, στ.6-19

«Τοῦ τε γὰρ περιωνύμου καὶ θείου ναοῦ ὃς τὸ τῆς μεγάλης Θεοῦ Σοφίας κεκλήρωται ὄνομα, τὴν πρὸς δύσιν ἀψίδα, τὴν μεγάλην τε καὶ μετέωρον, ἱκανῶς διαρραγεῖσαν καὶ πτῶσιν οὐκ εἰς μακρὰν ἀπειλοῦσαν αὐτὸς ἐμπειρία τεχνιτῶν περισφίγξας καὶ ἀνανεωσάμενος ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον ἀπειργάσατο· καθ' ἣν καὶ τὴν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα τὸν ἄσπορον υἱὸν ἐπωλένιον φέρουσιν ἀνιστόρησε, καὶ τοὺς τῶν ἀποστόλων κορυφαίους Πέτρον καὶ Παῦλον ἐκατέρωθεν ἔστησε. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ

ρήγματα ταύτης ἐν κτίμασι τὲ καὶ δαπανήμασι φιλοτιμότατα διωρθώσατο. Οὐ μόνον γὰρ τοὺς σαθρωθέντας τῶν τοίχων ἐπηνωρθώσατο, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν προσόδων ἐλάττωσιν ταῖς παρ' ἑαυτοῦ ἐπιδόσεσιν εἰς αὐξήσιν ἤγαγεν. Ἐνδεῖα γὰρ ἐλαίου σχεδὸν κινδυνευόντων ἀποσβεσθῆναι τῶν λύχνων τῶν ἱερῶν, μεγίστου κτήματος ἐπιδόσει, ὃ προσαγορεύεται Μάντεια”

Ερμηνεία

Του ζακουστοῦ και θείου ναοῦ ο οποίος φέρει το ὄνομα της μεγάλης Σοφίας του Θεοῦ, τη δυτική αψίδα η οποία ήταν μεγάλη και μετέωρη, κι από τις πολλές ρωγμές σύντομα θα κατέρρευε, εκείνος στερέωσε κι ανακαίνισε με ἔμπειρους τεχνίτες και την κατέστησε ασφαλή. Εκεί ζωγράφισε και την εικόνα της θεομήτορος που κρατάει στην αγκαλιά της το Χριστό και την εικόνα των κορυφαίων των Αποστόλων τοποθέτησε από τη μία κι από την ἄλλη πλευρά. Επιδιόρθωσε και τις υπόλοιπες ρωγμές αλλά κι εκτός από τις επιδιορθώσεις στους τοίχους αύξησε τα έσοδα της μονής που είχαν ελαττωθεί και λόγω της φτώχειας τα ιερά καντήλια κινδύνευαν να σβήσουν. Έτσι παραχώρησε ένα από τα μεγαλύτερα κτήματα το οποίο ονομάζεται Μαντέα.

Σχόλια

Στο ναό της Αγίας Σοφίας ο Βασίλειος έκανε κάποιες απαραίτητες επισκευές επιδιορθώνοντας ρωγμές και φθορές. Αρχικά ανέθεσε σε ἔμπειρους τεχνίτες να επισκευάσουν και να στερεώσουν τη μεγάλη, μετέωρη αψίδα, η οποία κοίταζε δυτικά, καθώς κινδύνευε να πέσει από τις πολλές ρωγμές. Στη συνέχεια ζωγράφισε εκεί επάνω την εικόνα της Παναγίας που έχει στην αγκαλιά της το Χριστό και εκατέρωθεν ζωγράφισε τους Αποστόλους Πέτρο και Παύλο. Εκτός από τις επιδιορθώσεις ο αυτοκράτορας φρόντισε και για τα έσοδα του ναοῦ δωρίζοντας ένα μεγάλο κτήμα που ονομαζόταν Μαντέα ή Μαντία όμως η ακριβής τοποθεσία του δεν είναι γνωστή⁶³.

63. R. Janin (1964)

6) Ναός Αγίων Αποστόλων

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §80, σελ. 323, στ. 1-5

«Ἄλλὰ καὶ τὸ τῶν θείων ἀποστόλων περιφανὲς καὶ μέγα τέμενος, τῆς προτέρας εὐπρεπείας καὶ ἀσφαλείας διαπεσόν, ἐρεισμάτων περιβολαῖς καὶ ταῖς τῶν διαρραγέντων ἀνοικοδομαῖς ὀχυρώσας, καὶ ἀποξέσας τὸ ἀπὸ χρόνου γήρας καὶ τὰς ρυτίδας περιελών, ὠραῖον αὐθις καὶ νεουργὸν ἀπετέλεσεν.»

Ερμηνεία

Αλλά και στον περίοπτο κι ευμεγέθη ναό των θείων Αποστόλων, ο οποίος είχε χάσει την έως πρότινος ευπρέπεια και ασφάλειά του,

Σχόλια

Ο ναός των Αγίων Αποστόλων ανεγέρθηκε τον 4ο αιώνα από τον Μέγα Κωνσταντίνο και από εκεί κι έπειτα υπέστη αρκετές διεργασίες και ανακαινίσεις. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός τον 6ο αιώνα άλλαξε ριζικά τη μορφή του ναού δίνοντάς του μεγαλύτερο μέγεθος και λάμψη. Ο Βασίλειος τέσσερις αιώνες αργότερα ανακαίνισε τον ναό των Αγίων Αποστόλων που είχε υποστεί φθορές και ρωγμές, ξαναχτίζοντας ό,τι είχε καταστραφεί με τη βοήθεια εργατών και οι εργασίες που έγιναν τον έκαναν να μοιάζει σαν να ήταν καινούριος. Ο ναός αυτός είχε ιδιαίτερη σημασία κι αποτελούσε τον τόπο ταφής αυτοκρατόρων και πολλών πατριαρχών κι επισκόπων έως και τον 11ο αιώνα. Σήμερα στη θέση του ναού αυτού βρίσκεται το Φατίχ Τζαμί.

Για τη διακόσμηση του εσωτερικού του ναού των Αγίων Αποστόλων και κυρίως για το μωσαϊκό, παίρνουμε πληροφορίες από τις εκφράσεις των Κωνσταντίνου Ροδίου και Νικολάου Μεσαρίτη⁶⁴.

64. ODB 2, 940

7) Ναός της Θεοτόκου στην Πηγή

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §80, σελ. 323, στ. 5-8

«καὶ τὸν ἐν τῇ Πηγῇ δὲ τῆς Θεομήτορος θεῖον ναὸν διαπτωθέντα καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀποβαλόντα κάλλος ἀνενεώσατό τε καὶ ὑπερλάμποντα μᾶλλον ἢπερ τὸ πρότερον ἔδειξεν.»

Ερμηνεία

Και το ναό της Θεοτόκου της Πηγής ο οποίος είχε πέσει και είχε χάσει το αρχικό του κάλλος τον ανακαίνισε και τον έκανε λαμπρότερο από πριν.

Σχόλια

Η Πηγή ήταν μία περιοχή στα δυτικά της Κωνσταντινούπολης, στην αριστερή πλευρά του κεντρικού τμήματος του Θεοδοσιανού τείχους⁶⁵. Η ονομασία της οφείλεται σε μία θαυματουργή πηγή που βρισκόταν εκεί και ήταν ξακουστή σε όλη την Ανατολή⁶⁶. Ο ναός της Θεοτόκου στην Πηγή είχε καταρρεύσει και είχε χάσει την ως τότε ομορφιά του και γι' αυτό το λόγο ο Βασίλειος φρόντισε να τον ανακαινίσει και να τον καταστήσει ακόμη πιο εντυπωσιακό απ' ότι ήταν πριν.

Η αιτία της κατάρρευσής του ήταν ένας σεισμός που έγινε το 869 οπότε ο Βασίλειος ανακαίνισε το ναό διακοσμώντας τον με μωσαϊκό⁶⁷. Ο αυτοκράτορας σκόπευε να ισοπεδώσει τον ετοιμόρροπο ναό για να χτίσει στη θέση του ένα μεγαλύτερο και πιο εντυπωσιακό, επειδή όμως βρέθηκε αντιμετώπος με κάποιους

αξιωματούχους επικέντρωσε τις εργασίες στα τμήματα που είχαν υποστεί τις μεγαλύτερες ζημιές. Κυρίως ασχολήθηκε με την ανακατασκευή του τρούλου. Χαρακτηριστικό είναι κι ένα θαύμα που σημειώνεται ότι συνέβη κατά τη διάρκεια των εργασιών στο ναό με την Παναγία να σώζει τους τεχνίτες που θα ανέβαιναν στις σκάλες για να φτιάξουν σε μωσαϊκό την αναπαράσταση της Καθόδου του Αγίου Πνεύματος όταν οι σκαλωσιές άρχισαν να καταρρέουν⁶⁸.

65. R. Janin (1964) 424

^{66.} R. Janin (1964) 141

^{67.} ODB 3 1616

^{68.} C. Mango (1972) 201-202

8) Ναός της Θεοτόκου στο Σίγμα

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §80, σελ. 323, στ.8-10

«ώσαύτως καὶ τὸν ἕτερον τῆς θεοτόκου ναόν, ὃς τὸ Σίγμα εἶχεν ἐπάνυμον, πτῶμα πεσόντα δεινὸν ἐκ βάρων ἀνωκοδόμησε καὶ ἐδραιότερον τοῦ προτέρου εἰργάσατο.»

Ερμηνεία

Παρόμοια και τον άλλον ναό της Θεοτόκου οποίος είχε ως επωνυμία το Σίγμα, επειδή είχε υποστεί καταστροφές τον ανοικοδόμησε εκ βάρων και τον κατέστησε πιο σταθερό από πριν.

Σχόλια

Το Σίγμα ήταν μία περιοχή στα δυτικά της Κωνσταντινούπολης. Ο ναός της Θεοτόκου στο Σίγμα τοποθετείται κοντά στη μονή της Περιβλέπτου. Είχε καταρρεύσει ολοσχερώς λόγω ενός σεισμού που έγινε το 870 και που προκάλεσε μεγάλες καταστροφές κι άφησε πολλά θύματα⁶⁹. Έτσι ο Βασίλειος έχτισε τον ναό από την αρχή δίνοντας του περισσότερη σταθερότητα αλλά και ομορφιά απ' ότι είχε πριν.

69. R. Janin (1964) 424

9) Ναός του Αγίου Στεφάνου στις Αυρηλιανές

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §80, σελ. 323, στ.10-12

«καὶ τὸν ἐν Αὐρηλιαναῖς δὲ Στεφάνου τοῦ πρώτου τῶν μαρτύρων ναὸν ἄχρις ἐδάφους καταπεσόντα ἐκ θεμελίων αὐτῶν ἀνεδείματο.»

Ερμηνεία

Και το ναό του πρωτομάρτυρα Στεφάνου στις Αυρηλιανές που είχε καταστραφεί ολοσχερώς και από τα θεμέλια τον επισκεύασε.

Σχόλια

Ο ναός του πρωτομάρτυρα Στεφάνου στις Αυρηλιανές ανοικοδομήθηκε από τα θεμέλια καθώς είχε ερειπωθεί. Ο ναός βρισκόταν κοντά στο παλάτι των Ελενιανών κοντά στον Ξηρόλοφο και πλαισιωνόταν από το μοναστήρι⁷⁰ όμως η ακριβής του θέση δεν μπορεί να προσδιοριστεί⁷¹.

70. R. Janin (1964) 317

71. Βίος Βασιλείου (2010) 445

10) Ναοί Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στη Στροβυλαία και στις Μακεδονιανές.
--

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §80, σελ. 323, στ.12-15

«τοὺς δὲ τοῦ βαπτιστοῦ καὶ προδρόμου σηκοὺς ἱεροῦς ἔν τε τῇ Στροβυλαίᾳ καὶ Μακεδονιαναῖς, τὸν μὲν ἐκ βάθρων, τοῦ δὲ τὸ πλεῖστον ἀνωκοδόμησεν.»

Ερμηνεία

Του ιεροῦς ναοῦς του Ιωάννη του Βαπτιστή στη Στροβυλαία και στις Μακεδονιανές τον πρώτο εκ βάθρων και τον δεύτερο κατά το μεγαλύτερο μέρος του επιδιόρθωσε.

Σχόλια

Ο Βασίλειος ανοικοδόμησε εκ βάθρων το ναό του Αγίου Ιωάννη στη Στροβυλαία, στον Κεράτιο κόλπο, ενώ επιδιόρθωσε αυτόν στις Μακεδονιανές ξαναχτίζοντας ένα μεγάλο τμήμα του. Πληροφορίες έχουμε μόνο για τον πρώτο ναό καθώς γνωρίζουμε ότι το Στροβίλαιον ή Στρόβιλος βρισκόταν στο τέλος του πέμπτου λόφου στον Κεράτιο Κόλπο και ήταν τμήμα του Πετρίου ενώ για το δεύτερο ναό ακόμη και η τοποθεσία παραμένει άγνωστη⁷².

72 Βίος Βασιλείου (2010) 445

11) Ναός του Αποστόλου Φιλίππου - Ναός του ευαγγελιστή Λουκά

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §80, σελ. 323, στ.15-17

«οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου ἱερόν, καὶ τὸ αὐτοῦ δυτικώτερον κείμενον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, τῶν παλαιῶν ἀνακαθάρως πτωμάτων νέων εἰργάσατο.»

Ερμηνεία

Και όχι μόνο αυτά, αλλά ανακαίνισε και τον ναό του αποστόλου Φιλίππου κι εκείνον το ναό που βρισκόταν δυτικότερα από αυτόν και ήταν αφιερωμένος στον Ευαγγελιστή Λουκά.

Σχόλια

Ο ναός του Αποστόλου Φιλίππου είχε καταστραφεί ολοσχερώς και ξανακτίστηκε εξ' αρχής. Η κατασκευή του σύμφωνα με τον Ψευδο-Κωδινό αποδίδεται στον αυτοκράτορα Αναστάσιο (491-518) και τοποθετείται κοντά στη δεξαμενή του Μωκίου⁷³.

73 ODB 2, 1390

Ο ναός του Οσίου Λουκά βρισκόταν στα δυτικά του ναού του Αποστόλου Φιλίππου και είχε περιέλθει στην ίδια κατάσταση ερείπωσης όμως και αυτός ανοικοδομήθηκε πλήρως.

12) Ναός του μάρτυρα Μωκίου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 323, στ.17-21

«ἔτι δὲ καὶ τὸ Μωκίου τοῦ μάρτυρος μέγα τέμενος, οὐκ ὀλίγοις ὑποπεσὸν ῥήγμασι, καὶ τὸ ἄδυτον τούτου μέρος ἄχρι τῆς γῆς καταβληθὲν ἐσχηκὸς ὡς καὶ τὴν ἱερὰν κατεάξαι τράπεζαν, τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας ἤξιωσε καὶ τελείως τοῦ πτώματος ἤγειρεν.»

Ερμηνεία

Και τον ιερό ναό του μάρτυρα Μωκίου που είχε πολλές ρωγμές και το ιερό του ναού είχε καταστραφεί αλλά και η ιερή τράπεζα, δίνοντάς του την αρμόζουσα φροντίδα τον ανακαίνισε ολοκληρωτικά.

Σχόλια

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται ο ναός του μάρτυρα Μωκίου είχε υποστεί τόσο μεγάλη καταστροφή ώστε να έχει καταρρεύσει ακόμη και η Αγία Τράπεζα. Ο Βασίλειος τον αναστήλωσε πλήρως.

Ο μάρτυρας Μώκιος μαρτύρησε στην Κωνσταντινούπολη επί Διοκλητιανού και ο ναός του ήταν από τους πιο φημισμένους. Η τοποθεσία του προσδιορίζεται στον έβδομο λόφο όχι πολύ μακριά από τη Χρυσή Πύλη⁷⁴.

Βρισκόταν σε κοντινή απόσταση με μία μεγάλη δεξαμενή η οποία ονομαζόταν του Μωκίου λόγω της γειτνιάσής της με το ναό⁷⁵. Η ίδια αναφορά για την εγγύτητα και την ονομασία της δεξαμενής γίνεται και στον Janin⁷⁶.

74. ODB 2, 1390
75. Βίος βασιλείου (2010) 446
76. R. Janin (1964) 205

13) Ναός του Αγίου Ανδρέα

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 323-324, στ. 21–2

«καὶ τὸν πλησιάζοντα δὲ τούτῳ κατὰ τὸ μέρος τὸ πρὸς δυσμὰς Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων ναὸν ἐκ πολλῆς ἀμελείας διαρρυσθέντα εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος τῆ δεούση ἐπιμελεία ἀνήγαγεν.»

Ερμηνεία

Και τον πλησίον από τη δυτική πλευρά σε αυτόν ναό του Ανδρέα του πρωτοκλήτου που από την αμέλεια είχε υποστεί φθορές, τον επανάφερε με την δέουσα φροντίδα στο αρχαίο του κάλλος.

Σχόλια

Πρόκειται για τον ναό του Αγίου Ανδρέου του εν Κρίσει ο οποίος βρισκόταν κοντά στη μονή Στουδίου. Λόγω αμέλειας ο ναός χρειαζόταν επισκευές ώστε να επανέλθει το αρχικό του κάλλος.

14) του Αγίου Ρωμανού

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324, στ. 3-4

«τὸν δὲ τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ θεῖον οἶκον καὶ αὐτὸν καταπεσόντα ἐκ βάθρων ἀνεδείματο.»

Ερμηνεία

Μετά τη κατάρρευσή του ναού του Αγίου Ρωμανού, ο Βασίλειος τον ξαναέχτισε από την αρχή.

Σχόλια

Ο ναός του Αγίου Ρωμανού εικάζεται ότι βρισκόταν κοντά στην πύλη του Αγίου Ρωμανού (Τορκαρί). Παρόλα αυτά καθώς δεν έχουν υπάρχουν στοιχεία, η ακριβής του τοποθεσία δεν είναι δυνατό να διευκρινιστεί. Από ενδείξεις αναφέρεται επίσης ότι ίσως βρισκόταν σε κοντινή απόσταση στους ναούς του Αγίου Νικήτα και Αγίου Πετρονίου⁷⁷.

77. R. Janin (1964) 449

15) Ναός της Αγίας Άννης και ναός του Αγίου Δημητρίου στο Δεύτερο

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324, στ. 4-6

*«καὶ τὸν τῆς Ἁγίας Ἄννης ἐν τῷ Δευτέρῳ καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ
μάρτυρος Δημητρίου καινοὺς ἀντὶ παλαιῶν καὶ εὐπρεπεῖς
ἀπειργάσατο.»*

Ερμηνεία

Και τον ναό της Αγίας Άννας στο Δεύτερο και του μάρτυρα Δημητρίου τους ανακαίνισε και τους εξωράισε.

Σχόλια

Το Δεύτερο ήταν το τμήμα της Κωνσταντινούπολης που βρισκόταν ανάμεσα στα τείχη του Κωνσταντίνου και του Θεοδοσίου. Αναφορά για τον ναό αυτό στη συγκεκριμένη τοποθεσία γίνεται και σε ένα χωρίο του Προκοπίου⁷⁸.

Ο ναός της Αγίας Άννας είχε χτιστεί από τον Ιουστινιανό και ανακαινίστηκε πλήρως από τον Βασίλειο και απέκτησε την ευπρέπεια που του ταίριαζε. Ανακαίνιση έγινε και στο ναό του Αγίου Δημητρίου, ο οποίος ήταν από τις παλαιότερες εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης.

78. R. Janin (1964) 336

16) Ναός του μάρτυρα Αιμιλιανού

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324, στ. 6-8

*«τὸν δὲ τοῦ μάρτυρος Αἰμιλιανοῦ, ὃς ἐν τῇ Ράβδῳ τῷ οἴκῳ τῆς
Θεομήτορος γειτονεῖ, τῇ παλαιότητι κατερρικνώμενον ἰδὼν
καινουργεῖ, ἐκατέρωθεν πυργώσας ἐδράσμασι.»*

Ερμηνεία

Τον ναό του μάρτυρα Αιμιλιανού ο οποίος βρισκόταν στη Ράβδο δίπλα στον ναό της Θεοτόκου τον ανακαίνισε αφού παρατήρησε ότι κατέρρευε από την παλαιότητα στηρίζοντάς τον και από τις δύο πλευρές με δύο πύργους.

Σχόλια

Ο ναός του μάρτυρα Αιμιλιανού βρισκόταν στη Ράβδο, η οποία ήταν ανατολική συνοικία της Κωνσταντινούπολης⁷⁹.

79. R. Janin (1964) 12

---

17) Ναός του Αγίου Ναζαρίου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324, στ. 9-11

«Πρὸς δὲ καὶ τὸν τοῦ ἀθλοφόρου Ναζαρίου ἱερὸν οἶκον, ἐκ πολλῶν τῶν χρόνων οὐ μόνον πτωθέντα ἀλλὰ καὶ τέλεον ἠφανισμένον, νέον ἐδείματο σεμνότητι καὶ κάλλει πολλῶ τοῦ πρὶν διαφέροντα»

Ερμηνεία

Ο ναός του Αγίου Ναζαρίου δεν είχε απλώς καταρρεύσει και φθαρεί από το πέρασμα των χρόνων αλλά είχε αφανιστεί εντελώς. Έτσι ο Βασίλειος ανήγειρε έναν καινούριο ναό περισσότερης ομορφιάς από τον παλαιότερο.

Σχόλια

Άμεσες πληροφορίες για το ναό αυτό δεν υπάρχουν, έχουν γίνει όμως υποθέσεις που τον τοποθετούν στην περιοχή του Σκαφειδίου⁸⁰.

80. R. Janin (1964) 359

18) Ναός της Ανάστασης του Χριστού και Αγίας Αναστασίας

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324, στ. 12-16

«Ἐν δὲ τοῖς Δομνίνου λεγομένοις Ἐμβόλοις τὸν εἰς ὄνομα τῆς θείας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως καὶ Ἀναστασίας τῆς μάρτυρος περικαλλῆ ναὸν ἐπισκευάσας ἐλάμπρυνε, λιθίνην ἀντὶ ξυλίνης τὴν ὀροφὴν ἐργασάμενος, καὶ κόσμον ἄλλον ἐπιθεὶς ἀξιόγαστον.»

Ερμηνεία

Στη στοά Δομνίνου, στη συνοικία Τα Μαυριανού υπήρχε ο ναός της Ανάστασης του Χριστού και της Αγίας Αναστασίας κατά την επισκευή του οποίου έγινε αντικατάσταση της οροφής και από ξύλινη που ήταν ως τότε έγινε πέτρινη.

Σχόλια

Αναφορά στο ναό της Αγίας Αναστασίας στην περιοχή εκείνη υπάρχει και στον Janin⁸¹.

81. R. Janin (1964) 345

19) Ναός του μάρτυρα Πλάτωνος

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324, στ. 16-19

*«Ωσαύτως δὲ καὶ Πλάτωνος τοῦ μεγάλου ἐν μάρτυσι
πονήσασαν τὴν τοῦ ναοῦ κατιδῶν ὀροφὴν νέαν εἰργάσατο, καὶ
τοίχων ἐν οἷς ἔδει κατοχυρώσας τὸν οἶκον ἐπιβολαῖς»*

Ερμηνεία

Ομοίως και στον ναό του μάρτυρα Πλάτωνα φτιάχτηκε νέα οροφή και με το χτίσιμο τοίχων ο ναός οχυρώθηκε.

Σχόλια

Ο ναός αυτός βρισκόταν σε κοντινή απόσταση με τον ναό των μαρτύρων Εσπέρου και Ζωής.

20) Ναός Εσπέρου και Ζωής

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324, στ. 19-21

*«Τῶν δὲ τῶν καλλινίκων μαρτύρων Ἐσπέρου τε καὶ Ζωῆς τὸν
θεῖον οἶκον ἠδαφισμένον σχεδὸν κατάλληλον τοῦ πρώην
ἐδείματο.»*

Ερμηνεία

Ο ναός των μαρτύρων Εσπέρου και Ζωής ανακαινίστηκε και σχεδόν πήρε την προηγούμενή του μορφή μετά την ανακαίνιση ενώ πριν την επισκευή είχε σχεδόν αφανιστεί.

Σχόλια

Στη μνήμη τους είχαν αφιερωθεί δύο ναοί. Ο πρώτος βρισκόταν στο Δεύτερο και ο δεύτερος στους Εμβόλους κοντά στο ναό του Αγίου Πλάτωνα⁸².

82. Βίος βασιλείου (2010) 449

21) Ναός μάρτυρα Ακακίου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 324-325, στ. 21-2

*«Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸν τοῦ μάρτυρος Ἀκακίου ἐν τῷ
Ἑπτασκάλῳ θεῖον ναὸν ἤδη σχεδὸν καταρρυσθέντα καὶ πρὸς*

πτῶσιν συνελαυνόμενον ἀνακαινίσας καὶ παντοίοις κατασφαιλισάμενος ὀχυρώμασι τοῦ πτώματος ἤρπασε καὶ ἐδραίως ἐστήκεναι πεποίηκεν.»

Ερμηνεία

Και τον ιερό ναό του μάρτυρα Ακακίου στο Επτάσκαλο ο αυτοκράτορας κατάφερε να τον ανακαινίσει πριν καταρρεύσει ολοσχερώς και να τον σταθεροποιήσει οχυρώνοντάς τον.

Σχόλια

Ο ναός του μάρτυρα Ακακίου στο Επτάσκαλο χρονολογείται στο 359 και ήταν από τους παλαιότερους της Κωνσταντινούπολης⁸³.

83. Ιωάννου Σκυλίτση, Χρονογραφία (2000) 550, υποσημείωση 349

22) Ναός προφήτου Ηλία κατά το Πέτριον

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §81, σελ. 325, στ. 2-3

«Τὸν δὲ Ἡλίου τοῦ Προφήτου κατὰ τὸ Πέτριον ναὸν ὥσπερ λειποψυχούντα ἀνέρρωσε καὶ περιφανῶς ἐκτίσατο»

Ερμηνεία

Και τον ναό του Προφήτη Ηλία στο Πέτριο ο οποίος κατέρρευε, ἔξοχα τον αναστύλωσε.

Σχόλια

Ο ναός του προφήτη Ηλία στο Πέτριο, περιοχή κοντά στον Κεράτιο Κόλπο με αρκετούς ναούς⁸⁴, χτίστηκε από τον Ζήνωνα και ο Βασίλειος τον ανακαίνισε καθώς είχε αρχίσει να καταστρέφεται.

84. R. Janin (1964) 407-408

23) Ναός Ηλίου Θεσβίτη ανατολικά του ανακτόρου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §87, σελ. 329-330, στ. 19-4

«Ἐστὶ γὰρ εὐθύς κατὰ τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἀνακτόρων μέρος κατασκευασθεὶς Ἡλίου τῷ Θεσβίτη ναός, οὐ τὰ ἐντὸς μόνον πάσης ἀνάπλευς πολυτελείας καὶ ὠραιότητος ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ ἐκτός. Ἄνωθεν γὰρ τὸ στέγος ἅπαν χρυσῷ κατελάμπετο, ἐκ ψηφίδων εὖ ἡρμοσμένων ἅπαν συνεστηκός, εἰ καὶ τῷ χρόνῳ νῦν ἢ πολλῇ τῶν ὄμβρων ἐπιφορᾶ καὶ οἱ χειμέριοι νιφετοὶ τε καὶ παγετοὶ τὸ πολὺ τοῦ κάλλους διαφθείραντες ἐλυμήναντο.»

Ερμηνεία

Υπάρχει λοιπόν αμέσως προς το ανατολικό μέρος των ανακτόρων ναός κτισμένος προς τιμήν του προφήτη Ηλία του Θεσβίτη του οποίου όχι μόνο το εσωτερικό αλλά και το εξωτερικό ήταν πλήρες από πολυτέλεια κι ομορφιά. Η οροφή έλαμπε από το χρυσό και ήταν διακοσμημένη με ψηφιδωτό τέλεια συναρμολογημένο αν και από τα χρόνια, τη βροχή, το χιόνι και τον παγετό είχε καταστραφεί η μεγάλη ομορφιά.

Σχόλια

Το ευκτήριο του προφήτη Ηλία του Θεσβίτη βρισκόταν στα ανατολικά του ανακτόρου και η κατασκευή του ήταν πολυτελής και προσεγμένη τόσο στον εσωτερικό όσο και στον εξωτερικό χώρο. Όσο για τη στέγη του ναού ήταν φτιαγμένη από επιχρυσωμένο ψηφιδωτό.

Η λατρεία του προφήτη Ηλία είχε ιδιαίτερη σημασία για τον αυτοκράτορα καθώς ήταν εκείνος που προφήτευσε και προϊδέασε τη μητέρα του Βασιλείου για την άνοδό του στη βασιλική εξουσία.

24) Ναός Αγίου Κλήμεντος

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §87, σελ. 330, στ. 4-8

«Συνημμένον δὲ τῷ τοιούτῳ ναῶ καὶ τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ πολυπαθοῦς καὶ καρτερικωτάτου τῶν μαρτύρων Κλήμεντος εὐκτήριον ἀνεδείματο, ἐν ᾧ καὶ τὴν θεῖαν τούτου κάραν καὶ ἄλλων πολλῶν μαρτυρῶν ἱερά ἐναπέθετο λείψανα, ἀφ' ὧν ἐκεῖνός τε καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος τὴν ῥώσιν λαμβάνουσι.»

Ερμηνεία

Προσκείμενος σε αὐτὸν βρισκόταν ο ναός του μάρτυρα Κλήμεντος, πολύπαθου και πιο υπομονετικού από τους μάρτυρες στον οποίο βρίσκονταν η κάρα του αγίου και τα λείψανα πολλῶν ἄλλων μαρτύρων από τα οποία παίρνουν δύναμη ψυχική και σωματική κι ο ίδιος και οι γύρω του.

Σχόλια

Ο Βασίλειος ανήγειρε το ευκτήριο προς τιμήν του αγίου Κλήμεντος, επισκόπου Αγκύρας σε χώρο κοντινό στη Νέα Εκκλησία. Μέσα στο ναό αυτό εναποτέθηκαν η κάρα και τα λείψανα και του ίδιου του αγίου αλλά και πολλῶν ακόμη μαρτύρων. Η κάρα του Αγίου Κλήμεντος είναι άγνωστο τι απέγινε καθώς στην απογραφή λειψάνων του 1397 στην Αγία Σοφία δε βρέθηκε⁸⁵.

25) Ναός Σωτήρος Θεού

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §87, σελ. 330-331, στ. 9-1

«Γειτονεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ ἐπ' ὀνόματι τοῦ σωτήρος ἡμῶν καὶ θεοῦ κατασκευασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ εὐκτῆριος οἶκος, οὐ τὸ πολυτελὲς καὶ ὑπερτίμιον τοῖς οὐκ ἰδουσιν ἄπιστος νομισθῆσεται· τοσοῦτος ἄργυρος καὶ χρυσὸς καὶ τιμίων λίθων καὶ μαργάρων πλῆθος ἐν τῇ τούτου περιβολῇ καταβέβληται. Τὸ μὲν γὰρ ἔδαφος ἅπαν ἐξ ἀργύρου σφυρηλάτου καὶ στιβαροῦ μετ' ἐγκαύσεως, τὸ τῶν χρυσοχόων ἀκριβὲς τῆς τέχνης ἐπιδεικνύμενος, κατεσκευάσται, οἱ δὲ ἐξ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῖχοι ἄργυρον ἄφθονον καὶ αὐτοὶ ἐπικείμενον ἔχουσι, διηνηθισμένον χρυσῶ καὶ τιμίοις πεποικιλμένον λίθοις καὶ μαργάρων λαμπρότησιν. Ἡ δὲ διειργοῦσα τὰ ἄδυτα τοῦ θείου οἴκου τούτου κιγκλῖς, Ἡράκλεις, ὅσον ὄλβον ἐν ἑαυτῇ περιείληφεν! Ἦς οἱ στῦλοι μὲν καὶ τὰ κάτωθεν ἐξ ἀργύρου διόλου τὴν σύστασιν ἔχουσιν, ἡ δὲ ταῖς κεφαλῖσι τούτων ἐπικειμένη δοκὸς ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ πᾶσα συνέστηκε, τὸν πλοῦτον πάντα τὸν ἐξ Ἰνδῶν περικεχυμένον πάντοθεν ἔχουσα· ἐν ἧ κατὰ πολλά μέρη καὶ ἡ θεανδρική τοῦ κυρίου μορφή μετὰ χυμέσεως ἐκτετύπεται.»

Ερμηνεία

Δίπλα σε αυτούς ήταν κτισμένοι από τον ίδιο και ναός εις το όνομα του σωτήρος θεού του οποίου η αξία και η πολυτέλεια για όσους δε γνωρίζουν φαίνονται ψεύτικες. Χρησιμοποιήθηκαν τόσο πολύ ασήμι και χρυσός και πολύτιμοι λίθοι και μαργαριτάρια άφθονα για τη διακόσμησή του. Το πάτωμα ήταν ολόκληρο από σφυρηλάτο ασήμι και σταθεροποιημένο με τη διαδικασία της καύσης κατασκευασμένο με όλη την τέχνη των χρυσοχόων που τον κατασκεύασαν αναδεικνύοντας όλη τη λεπτομέρεια της τέχνης. Οι τοίχοι που βρισκόταν αριστερά και δεξιά είχαν διακοσμηθεί πολύ ασήμι και πάνω είχαν στολιστεί με χρυσό και πολύτιμους λίθους και λαμπρά μαργαριτάρια. Το κιγκλίδωμα που χωρίζει την Αγία Τράπεζα, οι κολόνες και το κάτω μέρος της πύλης του ιερού ήταν φτιαγμένη από ασήμι ενώ η δοκός πάνω από αυτές ήταν κατασκευασμένη εξολοκλήρου από χρυσό και πάνω της έχοντας όλο τον πλούτο από τις Ινδίες τοποθετημένο πάνω της σε διάφορα σημεία ήταν αποτυπωμένη η μορφή του Χριστού.

Σχόλια

Ο ναός του Σωτήρος Θεού που αναφέρεται εδώ δεν είναι άλλος παρά τη Νέα Εκκλησία⁸⁶. Βρισκόταν μέσα στο παλάτι και είχε χτιστεί με κάθε πολυτέλεια. Στο εσωτερικό του είχε διακοσμηθεί με χρυσό, ασήμι και διάφορους πολύτιμους λίθους. Το δάπεδο είχε σφυρηλατηθεί ολόκληρο με ασήμι ενώ οι τεχνίτες είχαν διακοσμήσει τους τοίχους με χρυσό, ασήμι, πολύτιμους λίθους και μαργαριτάρια.

26) Ναός Αποστόλου Παύλου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §88, σελ. 331, στ. 9-13

«Κατ' ἄλλα δὲ μέρη καθέστηκε τὰ λοιπὰ, ἐν οἷς τό τε τοῦ ἱεροκήρυκος Παύλου σεπτὸν τυγχάνει εὐκτήριον, τὸν αὐτὸν κεκτημένον δημιουργόν, μετὰ τῆς αὐτῆς πλουτοχορηγοῦ χειρὸς καὶ αὐτὸ δομησάμενον· καὶ τό τοῦ γὰρ ἔδαφος ἄργυρον ἔχει τοὺς κύκλους τῶν μαρμάρων ἐμπερικλείοντα, καὶ πολυτελεία καὶ κάλλει τῶν ἄλλων κατ' οὐδὲν ὀραταὶ λειπόμενον.»

Ερμηνεία

Σε ἄλλα μέρη τοποθέτησε τα υπόλοιπα στα οποία περιλαμβάνεται και ο ιερός ναός ου ιεροκήρυκα Παύλου, το οποίο ο ίδιος κατασκεύασε με την πλούσια χορηγία του. Το έδαφος ήταν φτιαγμένο από ασήμι ενώ εμπεριείχε κυκλικά μαρμάρινα τμήματα τα οποία καθόλου δεν υπολείπονταν από τα υπόλοιπα σε πολυτέλεια και κάλλος.

Σχόλια

Ο ναός του Αποστόλου Παύλου οικοδομήθηκε από τον Βασίλειο στην ανατολική πλευρά του ανακτόρου. Βρισκόταν σε κοντινή απόσταση και με το Πεντακουβούκλειο αλλά και με τις στοές του Μαρκιανού⁸⁷. Το έδαφος του ναού ήταν φτιαγμένο από ασήμι και μάρμαρο.

27) Ναός Αποστόλου Πέτρου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §88, σελ. 331, στ. 14-17

«Ὡσαύτως καὶ ὁ ἐπ' ὀνόματι τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ Μαρκιανοῦ περιδρόμων ὡς ἀκροπύργιον ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεὶς θεῖος ναός, ᾧ καὶ τό τοῦ ἀρχιστρατήγου εὐκτήριον ἦνεται.»

Ερμηνεία

Το ίδιο και ο ναός του κορυφαίου των αποστόλων Πέτρου είχε κτιστείως ακροπύργιο στο άκρο των στοών του Μαρκιανού και συνδεόταν με το ναό του αρχιστράτηγου Μιχαήλ.

28) Ναός Θεομήτορος

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §88, σελ. 331, στ. 17-20

«Καὶ ὁ τῆς θεομήτορος αὐθις ὑπέρκειται, ποίαν εὐπρεπείας καὶ ὠραιότητος ὑπερβολὴν οὐκ ἐπλούτησεν, ἢ τίνος οὐκ ἂν ὀφθαλμὸν ἐστίασοι καὶ ψυχὴν εὐφράνοι καὶ ὄλον ἡδίω ποιήσοι τὸν θεατὴν;»

Ερμηνεία

Και της θεομήτορος ο ναός που βρίσκεται αμέσως παραπάνω, από ποια ευπρέπεια και υπερβολική ομορφιά δεν έχει στολιστεί και ποιού τα μάτια και την ψυχή δεν ευχαριστεί κάνοντας τον θεατή να ευφρανθεί και να ευχαριστηθεί;

29) Καινούριος κοιτώνας

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §89, σελ. 331-335

«Ὁ γὰρ καινοπρεπῆς οὗτος οἶκος, οὐ τὸ Καινούργιον ἐστὶν ἐπώνυμον, ὃν ἐκ βάθρων ἐκεῖνος ἀνήγειρεν, τινὰ τῶν θεωμένων οὐκ ἐγείρει πρὸς ἐκπληξιν; Ὅν ἐκκαίδεκα κίονες κατὰ στίχον ἐστηκότες ἀνέχουσιν, οἱ μὲν ὀκτὼ τούτων ἐκ λίθου τυγχάνοντες Θεττάλης, ἢ τὸ πράσινον χρῶμα κεκλήρωται· οἱ ἕξ δὲ τὴν τοῦ ὄνυχίτου προσηγορίαν ἀύχοῦσιν, οὗς ὁ λιθοξόος παντοίως ὠραίσειν, ἀμπέλου σχῆμα κατ' αὐτοὺς μορφώσας καὶ παντοίων ζώων ιδέας ἐν ταύτῃ ἀπεργασάμενος. Οἱ ἕτεροι δὲ δύο καὶ αὐτὴ μὲν τὴν αὐτοῦ ὄνυχίτου φύσιν εἰλήφασιν, οὐχ ὅμοιον δὲ τὸ σχῆμα παρὰ τῶν λιθοξόων ἐδέξαντο, ἀλλὰ γραμμαῖς σκολιαῖς τὸ τῆς ἐπιφανείας ὁμαλὸν ἀφηρέθησαν, οὕτω ποικίλαι ταύτας τοῦ τεχνίτου θελήσαντος, ὡς ἐκ τοῦ πολυμόρφου θηρῶντος τὸ εὐπρεπὲς καὶ ἐράσιμον. Ἄνωθεν δὲ τῶν κίωνων ἄχρι τῆς ὀροφῆς καὶ τὸ κατὰ τὰς ἀνατολὰς ἡμισφαίριον, ἐκ ψηφίδων ὠραίων ἅπας ὁ οἶκος κατακεκρῦσεται, προκαθήμενον ἔχων τὸν τοῦ ἔργου δημιουργόν, ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν ὑποστρατήγων δορυφορούμενον, ὡς δῶρα προσαγόντων αὐτῷ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐαλωκυίας πόλεις. Καὶ αὐθις ἄνωθεν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ἀνιστόρηται τὰ του βασιλέως Ἡράκλεια ἄθλα καὶ οἱ ὑπὲρ τοῦ ὑπηκόου πόνοι καὶ οἱ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ἰδρῶτες καὶ τὰ ἐκ θεοῦ νικητήρια, ὑφ' ὧν ὡς οὐρανὸς ὑπ' ἀστέρων ὑπέρλαμπρος

ἐξανίσχει κοιτῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ φιλοτεχνηθεὶς αὐτοκράτορος, ὠραῖός τε καὶ παμποίκιλος καὶ κατὰ πάντων σχεδὸν τὰ του κάλλους φερόμενος νικητήρια. Εὐθύς γὰρ κατὰ τό του ἐδάφους μεσαίτατον τὸ Μηδικὸν ὄρνειον ὁ ταιῶς ἐκ ψηφίδων λαμπρῶν τῆ λιθοξόω τέχνη διαμεμόρφωται, ἐν εὐθυτόρνῳ κύκλῳ ἐκ λίθου Καρικῆς συγκλειόμενος, ἀφ' οὐπὲρ ἀκτῖνες ἀπὸ λίθου τῆς αὐτῆς πρὸς ἄλλον μείζονα κύκλο ἐκπέμπονται. Ἐξωθεν δὲ καὶ τούτου καθάπερ τινὲς ῥυακες ἢ ποταμοὶ ἐκ λίθου Θεττάλης, ἢ τὸ πράσιον χρῶμα κεκλήρωται, κατὰ τό του οἴκου τετράγωνον σχῆμα ἐφήπλωνται, κατὰ τὰς ἐντὸς λαγόνας τέτταρας ἀετοῦς ἐκ ψηφίδων ποικίλων τε καὶ λεπτῶν περισφίγγουσαι, εἰς τοσοῦτον ἀκριβοῦντα τὴν μίμησιν ἅπαντα ὡς εἰκάζειν αὐτὰ ζῆν καὶ ἵπτασθαι βούλεσθαι. Οἱ δὲ παρ' ἐκάτερα τοῖχοι ὑάλου πολυχρόοις πλαξὶ περισκέπτονται, διαφόρων ἀνθέων δοκοῦντες μορφαῖς ὠραῖζεσθαι. Ὑπερθεν δὲ τούτων κόσμος τις ἄλλος περιηθισμένος διαθέσει χρυσῶ, ὑφ' οὗ διείργεσθαι τὰ κατώτερα τῶν ἄνω δοκεῖ ὄν ἐκ χρυσοῦ ψηφίδων διαδέχεται τερπνότης ἀλλὰ, ἐνθρονον δεικνῦσα τὸν τοῦ ἔργου δημιουργὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν σύζυγον Εὐδοκίαν, στολαῖς κεκοσμημένους βασιλικαῖς καὶ ταινιουμένους τοῖς στέμμασιν. Οἱ δὲ κοινοὶ παῖδες ὡς ἀστέρες λαμπροὶ τοῦ δόμου περίξ ἱστόρηται, ταῖς βασιλίοις καὶ αὐτοὶ στολαῖς καὶ τοῖς στέμμασι καταγλαϊζόμενοι. Ὡν οἱ μὲν ἄρρενες τόμους ἐπιφερόμενοι δείκνυνται τὰς θείας ἐντολάς, αἷς στοιχεῖν ἐπαιδεύοντο, περιέχοντας, τὸ δὲ θῆλυ γένος καὶ αὐτὸ βίβλους τινὰς κατέχον ὁράται, νόμων θείων ἐχούσας περιοχὴν, βουλομένου δεῖξαι τοῦ τεχνίτου τυχόν ὡς οὐ μόνον ἢ ἄρρη γονὴ ἀλλὰ καὶ ἡ θῆλεια τὰ ἱερά μεμύηται γράμματα καὶ τῆς θείας σοφίας οὐκ ἐστὶν ἀμέτοχος, καὶ κὰν ὁ φυτόσπορος τούτων οὐκ ἔσχεν ἐξ ἄρχης οἰκείως πρὸς γράμματα διὰ τὴν βιωτικὴν περιπέτειαν, ἀλλ' οὖν τοὺς οἰκείους ἅπαντας βλαστοῦς ἐν μετοχῇ σοφίας πεποίηκε· τοῦτο δὲ, καὶ τῆς ἱστορίας διῆχα, διὰ τῆς γραφικῆς ἐβουλήθη τοῖς ὁρῶσι σημαίνεσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κάλλη τῶ τετραμερεῖ τῶν τοίχων ἄχρι τῆς ὀροφῆς περιέχεται· αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ τοιούτου κοιτῶνος ὀροφή οὐκ ἀνεστηκυῖα πρὸς ὕψος ἐπαίρεται, ἀλλὰ τῶ τετραγώνῳ σχήματι τοῖς τοίχοις ἐγκάθεται, χρυσίῳ διόλου κατηγλαῖσμένη καὶ στίλβουσα, κατὰ τὸ μεσαίτατον φέρουσα τὸν νικοποιὸν σταυρόν, ὑάλῳ πρασίῳ δαμορφούμενον, περὶ ὄν ὡς ἄστρα κατ' οὐρανὸν θεάσῃ ἐκλάμποντα αὐτόν τε τὸν ἀοίδιμον βασιλέα καὶ μετὰ τῶν τέκνων πάντων τὴν σύνευνον, πρὸς τε θεὸν καὶ τό τοῦ σταυροῦ ζωοποιὸν σημεῖον τῆς χειρᾶς ἐπαίροντας, καὶ τοῦτο μόνον οὐχὶ βοῶντας, ὅτι διὰ τοῦδε τοῦ

νικοποιοῡ συμβόλου π̄αν̄ ἀγαθὸν καὶ φίλον θεῶ̄ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἡμετέρας βασιλείας διαπέπρακται φίλον θεῶ̄ καὶ κατώρθωται. Περιέχεται δὲ καὶ εὐχαριστία ἐγγράμματος παρὰ τε τῶν φυσάντων ὑπὲρ τῶν τέκνων λεγομένη πρὸς τὸν θεὸν καὶ παρὰ τῶν τέκνων αὐ̄θις ὑπὲρ τῶν γεννητόρων. Καὶ ἡ μὲν παρὰ τῶν γονέων οὕτως ἴσως ἐπὶ λέξεως ἔχουσα δείκνυται «εὐχαριστοῦμεν σοί, θεέ ὑπεράγαθε καὶ βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων, ὅτι περιέστησας ἡμῖν τέκνα εὐχαριστοῦντα τῇ μεγαλοπρέπεια τῶν θαυμάτων σου. Ἀλλὰ φύλαξον αὐτοὺς ἐν τῷ θελήματί σου, μὴ τις αὐτῶν περιδράμη τί τῶν σῶν ἐντολῶν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ εὐχαριστῶμεν τῇ σῇ ἀγαθότητι. Ἡ δὲ τῶν παίδων αὐ̄θις ταῦτα διαγορευούσα δείκνυται «εὐχαριστοῦμεν σοί, λόγε τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐκ πτωχείας Δαυϊτικῆς ἀνυψώσας τὸν πατέρα ἡμῶν, καὶ ἔχρισας αὐτὸν τῷ χρίσματι τοῦ ἁγίου σου πνεύματος. Ἀλλὰ φύλαξον αὐτὸν τῇ χειρί σου σὺν τῇ τεκούσῃ ἡμᾶς, ἀξιῶν αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας.»

Ερμηνεία

Και ποιος ἀπὸ ὅσους δουν αὐτὸν τὸν καινούριο οἶκο, τοῦ οὐοίου το ὄνομα εἶναι Καινούργιον και που ο αυτοκράτορας τον ἀνήγειρε εκ νέου δε θα εκπλαγεί; Σ' αὐτὸν εἶχαν τοποθετηθεῖ στη σειρά δεκαεξὶ κολόνες. Οι οκτῶ ἀπὸ αὐτές τις κολόνες φτιάχτηκαν ἀπὸ πράσινο θεσσαλικὸ μάρμαρο, οι υπόλοιπες ἔξι ἀπὸ ὄνυχα και διακοσμήθηκαν με σχέδια ἀπὸ ἀμπέλι και διάφορα ζῶα, ἐνῶ οι δύο τελευταίες χαράχτηκαν με λοξές γραμμές. Στο πάνω μέρος των κολόνων ἀπὸ την ἀνατολική πλευρά ὑπῆρχε ψηφιδωτὸ το οὐοίο ἀπεικόνιζε τον Βασίλειο καθισμένο στο θρόνο του να περιστοιχίζεται ἀπὸ τους στρατηγούς του που του ἔφερναν δῶρα ἀπὸ τις κατακτηθεῖσες ἀπὸ αὐτὸν πόλεις. Στην οροφή μπορούσε κανένας να δει τους ἀγῶνες του Βασιλείου, τις εὐεργεσίες του στο λαὸ ἀλλὰ και τις πολεμικές του επιχειρήσεις και τις νίκες του. Στο κέντρο του πατώματος ὑπῆρχε με ψηφιδωτὸ σχέδιο ἕνα παγῶνι κλεισμένο μέσα σε ἕνα κύκλο ἀπὸ μάρμαρο Καριανὸ και ἀπὸ το ἴδιο υλικὸ εἶχαν φτιαχτεῖ ἀκτίνες οι οὐοίες δημιουργούσαν ἕναν ἀκόμη μεγαλύτερο κύκλο. Ἀπὸ το δεύτερο αὐτὸ κύκλο ἀπλώνονταν κι ἄλλες γραμμές ἀπὸ θεσσαλικὸ μάρμαρο που λόγω του πράσινου χρώματος ἐμοιαζαν να σχηματίζουν ρυάκια ἢ ποτάμια κι ἔφταναν στις τέσσερις γωνίες του τετράγωνου κτιρίου. Ἐκεῖ ὑπῆρχαν τέσσερις αετοὶ φτιαγμένοι με ποικίλες λεπτές ψηφίδες φτιαγμένοι με τόση προσοχή και λεπτομέρεια που φαινόταν σαν να ἦταν ζωντανοὶ κι ἔτοιμοι να πετάζουν. Οι τοῖχοι ἀπὸ τη μία και ἀπὸ την ἄλλη πλευρά εἶχαν ἐπενδυθεῖ με γυάλινες πλάκες διακοσμημένες με εἰκόνες διαφόρων εἰδῶν λουλουδιῶν. Και πάνω ἀπὸ αὐτὸ ὑπῆρχε κι ἄλλος διάκοσμος με λεπτομέρειες χρυσοῦ. Και πάνω κι ἀπὸ αὐτὰ στους τοίχους ἀπεικονιζόταν ο Βασίλειος με τη σύζυγό του Εὐδοκία φορώντας τα βασιλικά τους ἐνδύματα και τα στέμματα και δίπλα τους, με τον ἴδιο τρόπο ἀπεικονισμένα και παρομοιασμένα με ἀστέρες λαμπροὺς ἦταν τα παιδιά τους κρατώντας και τα δύο βιβλία με τις θείες ἐντολές. Ἐτσι ο τεχνίτης ἠθέλε να δείξει ὅτι ὄχι μόνο το ἀγόρι ἀλλὰ και το κορίτσι ἐκπαιδευόταν και λάμβανε τη θεία χάρη. Στην οροφή ὑπῆρχε ἀκόμη και ἐπιγραφή ἡ οὐοία ἦταν μία εὐχαριστία των γονέων προς τα παιδιά και τα παιδιά ἀντίστοιχα ἔδιναν εὐχές στους γονεῖς τους. Συγκεκριμένα ἡ

επιγραφή των γονέων έλεγε « Ευχαριστούμε εσένα Θεέ υπεράγαθε και βασιλέα όσων βασιλεύουν, διότι μας περιστοιχίσεις με παιδιά τα οποία ευχαριστούν για τη μεγαλοπρέπεια των θαυμάτων σου αλλά προστάτεψε αυτούς με το θέλημά σου μήπως κάποιος από αυτά βγει παραβεί κάποια από τις εντολές σου για να ευχαριστούμε και γι' αυτό την αγαθότητά σου» και αντίστοιχα των παιδιών «Ευχαριστούμε εσένα, λόγω του Θεού, που από κατάσταση φτώχιας όμοιας με του Δαβίδ ανύψωσες τον πατέρα μας κι έχρισες αυτόν με το χρίσμα του Αγίου σου Πνεύματος, όμως φύλαξε αυτόν και τη μητέρα μας με το χέρι σου, αξιώνοντας αυτούς κι εμάς και με την επουράνια βασιλεία σου».

Σχόλια

Τον κοιτώνα αυτόν τον ανήγειρε ο Βασίλειος εκ νέου και βρισκόταν πολύ κοντά στο Πάνθεον, τον κοιτώνα της αυτοκράτειρας⁸⁹. Ήταν ένας θολωτός θάλαμος που στηριζόταν σε δεκαέξι κολόνες και είχε κατασκευαστεί και διακοσμηθεί με τα καλύτερα υλικά. Η περιγραφή του είναι από τις πιο εκτενής μέσα στη χρονογραφία πληροφορώντας μας ταυτόχρονα για τη μορφή του κοιτώνα και για τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν αλλά και για τις δύο επιγραφές που μας δίνουν πληροφορίες για τις πεποιθήσεις της αυτοκρατορικής οικογένειας απέναντι στο θέμα της μόρφωσης των παιδιών με ίση αντιμετώπιση για αγόρια και κορίτσια και για την ενότητά της.

89. R. Janin (1964) 116

30) Πεντακουβούκλειο

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §90, σελ. 335, στ. 9-22

«Τῆς αὐτῆς δὲ χειρὸς καὶ γνώμης ἔργον καὶ ὁ κατὰ τοὺς Μαρκιανοῦ περιδρόμους μέγιστος τρίκλιος, καὶ Πεντακούβουκλον λεγόμενον, ὃ καὶ αὐτὸ παντοίου κάλλους καὶ ὠραιότητος τὰ πρωτεῖα ἠνέγκατο· καθ' ὃ καὶ τὸ προμνημονευθὲν περικαλλὲς εὐκτῆριον τοῦ αἰθεροδρόμου Παύλου, ᾧ καὶ τὸ τῆς μάρτυρος Βαρβάρας συνήνεται τὸ ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Λέοντος δομηθὲν, τὴν ἴδρυσιν κέκτηται.»

Ερμηνεία

Της ίδιας χείρας και άποψης έργο ήταν και ο τρίκλιος που βρισκόταν στις στοές του Μαρκιανού ο οποίος ονομαζόταν Πεντακούβουκλον και κατείχε τα πρωτεία σε ομορφιά και κάλλος. Όπως και το προαναφερθέν πανέμορφο ιερό του ταξιδευτή του αιθέρα αποστόλου Παύλου με εκείνο της μάρτυρος Βαρβάρας ενώνονταν το οποίο ήταν οικοδόμημα του Λέοντα του Σοφού.

Σχόλια

Το κτίσμα αυτό ήταν ακόμη ένας τρίκλιнос μεγάλου μεγέθους ο οποίος χωριζόταν σε πέντε τμήματα. Ίσως επρόκειτο για έναν τετράκογχο κτισμένο γύρω από έναν κεντρικό θόλο⁹⁰. Ήταν τοποθετημένο ανάμεσα στον Αετό και το παλιό παλάτι κοντά στον Καινούργιο κοιτώνα⁹¹.

90. ODB 3, 1624

91. R. Janin (1964) 108

31) Ναός Θεού και Λόγου μητρός

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §90, σελ. 336, στ. 1-5

«Καὶ τὰ δυτικώτερα δὲ τούτων πυραμοειδῆ κατοικητήρια, καθὼς καὶ ἕτερον τῆς τοῦ θεοῦ καὶ λόγου μητρός τυγχάνει εὐκτηριον, ἐκεῖνον χορηγὸν καὶ δημιουργὸν ἐπιγράφεται, τῷ περιττῷ τῆς κατασκευῆς καινοπρεπαῖ καθ' ἑτέρων πολλῶν τὸ πρωτεῖον φερόμενα.»

Ερμηνεία

Και πιο δυτικά υπήρχαν κτίσματα πυραμοειδούς σχήματος καθώς κι ακόμη ένας ακόμη ναός της Θεοτόκου εκείνον είχε χορηγό και δημιουργό και τους ανακαίνισε επαναφέροντας το αρχικό κάλλος.

Σχόλια

Η αναφορά σε αυτά είναι σπάνια και εικάζεται ότι επρόκειτο για θερινά πολυτελή καταλύματα των αυτοκρατόρων τα οποία βρίσκονταν κοντά στα τείχη⁹².

92. Α.Γ. Πασπάτης (1997) 300

32) Ιωάννου Θεολόγου ευκτήριον

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §90, σελ. 336, στ. 5-6

«Ὡν ἔστι κάτωθεν, κατ' αὐτὴν τὴν τῆς Μονοθύρου λεγομένοις εἴσοδον, τὸ τερπνότατον Ἰωάννου τοῦ θεολόγου εὐκτήριον»

Ερμηνεία

Κάτω από τα πυραμοειδή κατοικητήρια, προς την είσοδο που ονομάζεται Μονόθυρος, βρισκόταν ο ναός του Αγίου Ιωάννη του θεολόγου.

Σχόλια

Ο Βασίλειος έχτισε αυτό το παρεκκλήσι απέναντι από τον Τρίκογχο και δίπλα στην είσοδο της Μονοθύρου. Όταν οι καιρικές συνθήκες δεν ήταν κατάλληλες για την υποδοχή του αυτοκράτορα στην κανονική πύλη, η τελετή γινόταν στο προαύλιο του ναού⁹³.

93. Βίος βασιλείου (2010) 456

33) Λουτρό βασιλείων

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §90, σελ. 336, στ. 12-22

«Καὶ τὸ κάλλιστον δὲ καὶ μέγιστον καὶ φανότατον τῶν βασιλείων λουτρόν, ὃ τῆς φιάλης λεγομένης ὑπέρκειται, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐκείσε πρότερον ἰσταμένης τοῦ τῶν βένετων μέρους λιθίνης φιάλης τὸ ὄνομα σώζει περιλειπόμενον, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἐμμελῶς δομησάμενος, ἔργον κάλλους ὄμου καὶ τρυφῆς καὶ σωματικῆς εὐετηρίας καὶ ἀναπαύσεως. Ἡ δὲ τοῦ ἐτέρου μέρους φιάλη, τῶν πρασίνων φημί, κατὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τῶν βασιλείων αὐλὴν τὴν στάσιν ἐκέκτητο»

Ερμηνεία

Και το ωραιότατο και μεγάλων διαστάσεων και λαμπρό λουτρό του παλατιού, το οποίο βρίσκεται πάνω από την επονομαζόμενη φιάλη και διατηρεί το όνομά του από την πέτρινη δεξαμενή των βένετων που βρισκόταν εκεί έως πρότινος εκείνος το κατασκεύασε, έργο ομορφιάς, αβρότητας, σωματικής ευεξίας και ανάπαυσης. Η δεξαμενή που βρισκόταν από την άλλη πλευρά, εννοεώ αυτή των πρασίνων, είχε κλήση ανατολικά στη βασιλική αυλή.

Σχόλια

Ο Βασίλειος ανακαίνισε και το λουτρό των βασιλείων μεγεθύνοντάς κι εξωραΐζοντάς το. Το λουτρό βρισκόταν πάνω από το σημείο που ήταν η πέτρινη δεξαμενή η οποία θεωρούνταν των Βένετων ενώ η δεξαμενή που βρισκόταν από την άλλη μεριά των Πρασίνων. Το λουτρό προσέδιδε και ομορφιά και πολυτέλεια και ήταν μέρος που παρείχε σωματική ξεκούραση κι ευεξία.

34) Ανάκτορο των Μαγγάνων

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §91, σελ. 337, στ. 1-3

«Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρήμενων τοῦ αὐτοῦ γενναίου βασιλέως ἔργον καὶ ὁ τὰ Μάγγανα λεγόμενος οἶκος βασιλικός, καὶ ὁ Νέος οἶκος καλούμενος, οὗς ἀπὸ τοιαύτης προαιρέσεως κατεσκεύασεν.»

Ερμηνεία

Εκτός από όσα έχουν ήδη ειπωθεί, έργο του ίδιου γενναίου αυτοκράτορα ήταν και το αυτοκρατορικό παλάτι των Μαγγάνων και εκείνο που ονομάζεται Νέο, τα οποία κατασκευάστηκαν με δική του απόφαση.

Σχόλια

Ένα από τα ανάκτορα που οικοδόμησε ο Βασίλειος ήταν αυτό στην περιοχή των Μαγγάνων και ακόμα ένα που ονομάζεται Νέο. Τα Μάγγανα πήραν την ονομασία τους από την αποθήκη πολεμικών μηχανών η οποία βρισκόταν στην ανατολική πλευρά της Ακρόπολης⁹⁴.

94. Βίος βασιλείου (2010) 457

35) Ανάκτορο των Πηγών

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §91, σελ. 337, στ. 11-19

«Καὶ τὰ ἐν ταῖς καλουμέναις δὲ Πηγαῖς βασιλικὰ μεταβολῆς ἕνεκα καταγώγια καὶ ἐνδιαίτηματα ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐκ βάθρων ἀνέστησεν, ἃ καὶ ναῶν καλλωναῖς κατεκόσμησεν, ἐν οἷς ὁ τε τοῦ ἁγίου προφήτου Ἡλίου τυγχάνει οἶκος σεπτὸς καὶ ὁ Ἐλισσαίου τοῦ ἐκείνου διαδόχου καὶ φοιτητοῦ, ἐτι δὲ καὶ ὁ τοῦ πρώτως ἡμῶν εὐσεβῶς βασιλεύσαντος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, καὶ ὁ τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν δύο καὶ τεσσαράκοντα, καὶ πρὸς τούτοις ἕτεροι δύο οἶκοι εὐκτῆριοι εἰς ὄνομα καὶ δόξαν εὐσεβῶς δομηθέντες τῆς Θεομήτορος.»

Ερμηνεία

Και τα βασιλικά κτίσματα στις Πηγές ο ίδιος αυτοκράτορας ανοικοδόμησε εκ βάθρων και τους ναούς με ιδιαίτερο κάλλος κόσμησε μέσα στα οποία συμπεριλαμβάνονταν και ο ναός του προφήτη Ηλία και του Ελισσαίου ο οποίος ήταν διάδοχος και μαθητής του κι επίσης του πρώτου και ευσεβούς αυτοκράτορα Μεγάλου Κωνσταντίνου και ο ναός των σαράντα-δύο μαρτύρων και κοντά σ' αυτούς και δύο άλλους ιερούς ναούς οικοδόμησε με ευσέβεια στο όνομα και προς τιμήν της Θεοτόκου.

Σχόλια

Οι Πηγές ήταν μία κωμόπολη στη βόρεια ακτή της θάλασσας του Μαρμαρά⁹⁵. Ο αυτοκράτορας οικοδόμησε το ανάκτορο στις Πηγές προκειμένου να παραθερίζει εκεί η οικογένειά του⁹⁶. Το παλάτι περιείχε καταγώγια και οικήματα αλλά και τους ναούς των Προφήτη Ηλία, του μαθητή αυτού Ελισαίου, του Αγίου Κωνσταντίνου και δύο ακόμη ναούς της Θεομήτορος.

95. Βίος βασιλείου (2010) 458

96. R. Janin (1964) 142

36) Ναός Προφήτη Ηλία

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §91, σελ. 337, στ. 19-21

*«Καὶ ἐν τοῖς τῆς Ἱερείας δὲ παλατίοις τοῦ αὐτοῦ προφήτου
Ἡλίου ἱερὸν ἐδομήσατο, οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἐν κάλλει καὶ
ὠραιότητι κρινόμενον δεύτερον.»*

Ερμηνεία

Και στο ανάκτορο της Ιέρειας, ανήγειρε ένα ναό του Προφήτη Ηλία ο οποίος σε κάλλος και ομορφιά δεν υστερεί καθόλου σε σχέση με τους υπόλοιπους..

Σχόλια

Το ανάκτορο της Ιέρειας, είχε χτιστεί από τον Ιουστινιανό και ήταν επιθυμία της αυτοκράτειρας Θεοδώρας⁹⁷. Ο αυτοκράτορας Βασίλειος στο πλαίσιο εργασιών ανοικοδόμησης ανήγειρε έναν ιδιαίτερης ομορφιάς ναό προς τιμήν του Προφήτη Ηλία. Η δυναστεία των Μακεδόνων συνδέεται με την ιδιαίτερη λατρεία του Προφήτη Ηλία, καθώς ο Βίος Βασιλείου παραδίδει την παράδοση ενός προφητικού ονείρου της μητέρας του Βασιλείου βάσει του οποίου ο προφήτης της προαναγγέλει το μέλλον του γιου της ως αυτοκράτορα (Βίος Βασιλείου, §12).

97. R. Janin (1964) 148

37) Ναός Θεομήτορος στην αγορά

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §93, σελ. 339, στ. 4-7

*«Ὅρων γὰρ τὸν ἀστικὸν καὶ βάνουσον ὄχλον τὸν κατὰ τὴν
ἀγοράν, ἢ Φόρος προσαγορεύεται, διατρίβοντα καὶ
προσπετηκότα ταῖς χρείαις τοῦ βίου ἐν τῷ μὴ ἔχειν πλησίον
οἶκον εὐκτῆριον τῆς ψυχικῆς ἐπιμελείας λήθην λαμβάνοντα,
ναὸν περικαλλῆ καὶ σεβάσμιον τῇ θεομήτορι κατὰ τὴν ἀγοράν
ἐδείματο, ὡς ἂν καὶ ὄμβρων καὶ χειμῶνων εἴη τοῖς ὄχλοις
ἀλέξημα καὶ ψυχικῆς σωτηρίας ἐντρούφημα καὶ βοήθημα.»*

Ερμηνεία

Επειδή παρατήρησε το χυδαίο πλήθος της πόλης στην αγορά που ονομάζεται Φόρος, περνώντας άσκοπα το χρόνο τους και αφήνοντας στη λήθη τη φροντίδα της ψυχής τους επειδή δεν υπήρχε σε κοντινή απόσταση κάποιος ιερός ναός, οικοδόμησε στην αγορά περίλαμπρο και σεβαστό ναό της θεοτόκου, ο οποίος θα γινόταν καταφύγιο από τις βροχές και τους χειμώνες και βοήθημα για την ψυχική σωτηρία του πλήθους.

Σχόλια

Ο Βασίλειος παρατηρώντας ότι δεν υπήρχε ναός στο Φόρο του Κωνσταντίνου, ανήγειρε εκεί έναν ναό προς τιμήν της Θεοτόκου⁹⁸, ο οποίος θα λειτουργούσε ως καταφύγιο και βοήθημα για τη σωτηρία του λαού. Για το ναό αυτό χρησιμοποίησε μάρμαρα τα οποία είχε αφαιρέσει από το Μουσολείο του Ιουστινιανού⁹⁹.

98. R. Janin (1964) 62

99. http://www.doaks.org/publications/doaks_online_publications/EconHist/EHB10.pdf 138

38) Ναός Θεοτόκου Χαλκοπρατείων

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §93, σελ. 339, στ. 7-11

«Καὶ τὸν ἕτερον δὲ τῆς πανυμνήτου θεοτόκου, τὸν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις θεῖον ναὸν τῆς πανσέπτου καὶ ἁγίας σοροῦ, ταπεινὸν ἰδὼν καὶ ἀφώτιστον, καὶ φωτοδόχας ἐκατέρωθεν ἀναστήσας ἀψίδας καὶ τὸ τέγος μετεωρίσας ὕψει εὐπρεπείας κατηύγασεν καὶ μαρμαρυγαῖς φωτὸς κατηγλάισε.»

Ερμηνεία

Και τον άλλο ναό της πανυμνήτου Θεοτόκου, το θείο ναό της ιερής και πανάγιας σορού που βρίσκεται στην περιοχή Χαλκοπράτεια, βλέποντάς τον ταπεινό και αφώτιστο, αφού τοποθέτησε φωτοδόχους αψίδες από τη μία και από την άλλη πλευρά και ανασηκώνοντας την οροφή σε ευπρεπές ύψος τη στόλισε και την καλλώπισε με δέσμες φωτός.

Σχόλια

Ο ναός της Θεοτόκου των Χαλκοπρατειών χτίστηκε από τον Βασίλειο και βρισκόταν κοντά στην Αγία Σοφία προς τη νοτιοανατολική πλευρά της, στα βόρεια του Πατριαρχείου¹⁰⁰. Το όνομά της προήλθε λόγω της δραστηριότητας πωλητών χάλκινων σκευών στην περιοχή¹⁰¹. Η εκκλησία διέθετε γυναικωνίτη και δύο ευκτήριους οίκους και ο χώρος του νάρθηκα χωριζόταν από τρεις πύλες.

100. R. Janin (1964) 328

101. Α.Γ. Πασπάτης (1997) 84

39) Ναός αρχαγγέλου Μιχαήλ

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §93, σελ. 339, στ. 12-17

«Τὸν δὲ τοῦ πρώτου τῶν ἀγγέλων ἐν τοῖς Τζήρου λεγομένοις θεῖον ναὸν καὶ τὴν περὶ αὐτὸν φιλόανθρωπον εἰς τοὺς πέννητας

ὑπουργίαν καὶ χορηγίαν ἐκεῖνός ἐστιν ὁ περιποιησάμενος, καὶ τὸν τε ναὸν φαιδρύνας καὶ εἰς τὸ νῦν ὀρώμενον κάλλος περιστήσας καὶ ἀγαγὼν, καὶ τὴν διακονίαν εἰς τὸ ἀνενδεές τῆ τῶν προσόδων ἐπαυξήσει καταστήσας, καὶ ἐπιδαιφιλευσάμενος τὸν εἰς τοὺς πένητας ἔλεον.»

Ερμηνεία

Και το θεῖο ναὸ του αρχαγγέλου Μιχαήλ στην περιοχή τα Τζήρου και την φιλόανθρωπη ἐξυπηρέτηση και χορηγία των φτωχῶν εκείνος διαφύλαξε επεκτείνοντας τον ναὸ και οδηγώντας τον στο σημερινὸ κάλλος και μερίμνησε για την αὐξηση των εσόδων κι ἐδείξε την ἀφθονη συμπόνοια του στους φτωχοὺς.

Σχόλια

Ἐνας ἀκόμη ναὸς που ανακαίνισε ο Βασίλειος ἦταν ἐκεῖνος του αρχαγγέλου Μιχαήλ στην περιοχή Τζήρου ἢ Στείρου. Η ονομασία λέγεται ὅτι προήλθε ἀπὸ την πατρικία η οποία εἶχε ἀρχικὰ χτίσει το ναὸ μαζί με ἕναν ἀκόμη του αρχαγγέλου Γαβριήλ και η οποία ἦταν στεῖρα¹⁰². Την ἴδια πληροφορία παίρνουμε κι ἀπὸ τον Janin¹⁰³. Πέρα ἀπὸ την ἐπισκευή του ναοῦ ο αυτοκράτορας ἐξασφάλισε και χορηγίες ὡστε να αυξηθοῦν τα ἐσοδα προς ὄφελος των φτωχῶν.

102. Βίος βασιλείου (2010) 461

103. R. Janin (1964) 430

40) Ναὸς ἱερομάρτυρα Λαυρεντίου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §93, σελ. 339, στ. 18-20

«Καὶ τὸν ἐν Πουλχεριαναῖς δὲ τοῦ ἱερομάρτυρος Λαυρεντίου μέγιστον ναὸν συμπτωθέντα ἀνέστησε, πολλῆς ἐμπλήσας τερπνότητος.»

Ερμηνεία

Και τον ναὸ του ἱερομάρτυρα Λαυρεντίου ο οποίος εἶχε καταρρεύσει τον ανακαίνισε γεμίζοντάς τον τερπνότητα.

Σχόλια

Η κατασκευή του ναοῦ ἀποδίδεται εἴτε στην Πουλχερία¹⁰⁴, εἴτε στην ἴδια και τον Μαρκαῖο, ἐνῶ οι ἀναφορές στην τοποθεσία του διαφέρουν ἀπὸ πηγή σε πηγή¹⁰⁵.

104. R. Janin (1964) 137

105. Βίος Βασιλείου (2010) 461

Ο αυτοκράτορας Βασίλειος δεν περιορίστηκε στην ανοικοδόμηση ναών μόνο μέσα στην Κωνσταντινούπολη. Την ίδια επιμέλεια έδειξε και για τους ναούς εκτός πόλεως. Συγκεκριμένα, όπως πληροφορούμαστε από τη χρονογραφία φρόντισε να επισκευάσει ακόμη έξι ναούς και συγκεκριμένα τους ναούς των Αγίου Ιωάννη του θεολόγου, του Αγίου Ιωάννη του προδρόμου Αποστόλου Πέτρου. Μάρτυρα Καλλινίκου, Αγίου Φωκά και Αρχαγγέλου Μιχαήλ.

40) Ναός αγίου Ιωάννη στο Έβδομο

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §94, σελ. 340, στ. 1-10

«Οὐ κατὰ τὴν πόλιν δὲ μόνον τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων θεοφιλῶς τὲ ἄμα καὶ φιλοτίμως εἰργάζετο, ἀλλὰ καὶ ταύτης ἐκτὸς τὴν ὁμοίαν ἐπεδείκνυτο ἐπιμέλειαν. Μεθ' ἧς καὶ τὸν τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου ἐν τῷ καλουμένῳ Ἐβδόμῳ ναὸν τῷ χρόνῳ πονήσαντα καὶ καταβληθέντα ἀνίστησι, καλλυναῖς τὲ ὠραῖσας καὶ ὀχυρώμασι κατασφαισάμενος. Ἐτι δὲ καὶ τὸν πλησιόχωρον αὐτοῦ τοῦ προδρόμου οἶκον, πρὸ πάνυ πολλῶν καταπτωθέντα χρόνων καὶ ἐρείπιον ἀντὶ ναοῦ χρηματίζοντα, περικαθαίρει μὲν τῆς ὕλης καὶ τῶν χωμάτων, ταχίστη δὲ οἰκοδομῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τῶν περιφανῶν καὶ μεγάλων ἴσον καθίστησι.»

Ερμηνεία

Ο αυτοκράτορας εργάστηκε με φιλοτιμία κι αγάπη προς το Θεό όχι μόνο για ό,τι βρισκόταν εντός της πόλης αλλά και σε όσα ήταν εκτός έδειχνε την ίδια φροντίδα. Ανάμεσα σ' αυτά και ο ναός του αποστόλου κι ευαγγελιστή Ιωάννου στο επονομαζόμενο Έβδομο που τον ανοικοδόμησε καθώς από το χρόνο είχε υποστεί φθορές και τον εξωράισε και τον οχύρωσε καθιστώντας τον ασφαλή. Το ίδιο και τον ναό του Ιωάννη του Προδρόμου που βρισκόταν σε κοντινή απόσταση που από πολλά χρόνια είχε παντελώς καταπέσει και στη θέση του ναού ήταν ερείπια, αφού καθάρισε το χώρο από τα χώματα και τα οικοδομικά υλικά με ταχύτητα κι επιμέλεια τον έκανε ίσο με τους μεγάλους και περιφανείς ναούς.

Σχόλια

Ο αυτοκράτορας ανακαίνισε και οχύρωσε το ναό του Αγίου Ιωάννη στο Έβδομο, περιοχή δυτικά του Θεοδοσιανού τείχους¹⁰⁶, ο οποίος λόγω της παλαιότητας χρειαζόταν επισκευές. Την ίδια φροντίδα έδειξε και στο ναό του Ιωάννη του Προδρόμου ο οποίος ήταν από τους παλαιότερους. Είχε χτιστεί από τον Θεοδόσιο το Μέγα ο οποίος είχε εναποθέσει εκεί την κέρα του Αγίου¹⁰⁷. Ο ναός είχε μετατραπεί σε ερείπια και ο Βασίλειος απεκατέστησε τη φθορά και ανήγειρε νέο και μεγάλο ναό.

106. R. Janin (1964) 447
107. Βίος βασιλείου (2010) 462

41) Ναόν Αποστόλου Παύλου στο Ρήγιο

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §94, σελ. 340, στ. 11-14

«Τὸ δὲ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων τέμενος ἐν τῷ Ρηγίῳ, διὰ τὴν ἀπειλουμένην πτῶσιν ἄβατον τυγχάνον, αὐτὸς καθελῶν καὶ ἐκ βάθρων καινουργήσας ἐδείματο εἰς μνήμην αὐτοῦ διηνεκῆ τε καὶ ἀνεπίληστον.»

Ερμηνεία

Τον ναό του αποστόλου Παύλου στο Ρήγιο λόγω του κινδύνου κατάρρευσης ήταν δύσκολο να τον επισκεφτεί κάποιος. Έτσι ο Βασίλειος τον γκρέμισε και τον έκτισε από την αρχή κάνοντάς τη μνήμη του αγίου διηνεκή και αλησμόνητη.

Σχόλια

Το Ρήγιο ήταν ένα προάστιο στα δυτικά της Κωνσταντινούπολης. Η σημερινή του ονομασία είναι Kızılk Çekmece και ανήκει στην τούρκικη Θράκη¹⁰⁸.

108. Βίος Βασιλείου (2010) 462

42) Ναός μάρτυρα Καλλινίκου

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §94, σελ. 340, στ. 14-16

«Ἐν δὲ ταῖς τοῦ Βαθύρσου ποταμοῦ ὑπερκειμέναις Ἰουστινιανοῦ γεφύραις Καλλινίκου τοῦ μάρτυρος ἠδαφισμένον ναὸν τοῦ προτέρου κρείττονα ἤγειρεν.»

Ερμηνεία

Στις γέφυρες που υπήρχαν πάνω από τον ποταμό Βαρβύση, βρισκόταν ο κατεστραμμένος ναός του μάρτυρα Καλλινίκου τον οποίο ο Βασίλειος επισκεύασε.

Σχόλια

Η ονομασία Βαθύρση πρόκειται για εκ παραδρομής λάθος για τον Βαρβύση ποταμό¹⁰⁹.

109. R. Janin (1964) 241

43) Ναός Αγίου Φωκά στο Στενό

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §94, σελ. 340, στ. 16-21

«Ἐν δὲ τῷ καλουμένῳ τούτῳ Στενῷ, τὸν ἀρχένα τοῦ Εὐξείνου φημί, τὸν τοῦ ἁγίου Φωκᾶ πάνσεπτον οἶκον θεαρέστως τὲ καὶ θεοφιλῶς δομησάμενος, καὶ σύστημά τι μοναχῶν εὐλαβῶν συναθροίσας, κτίσμασί τε καὶ κτήμασι τὸν τόπον καταπλουτίσας, μονὴν θεοσύλλεκτον καὶ ἰατρεῖον ψυχῶν ἀπειργάσατο.»

Ερμηνεία

Και στο επονομαζόμενο Στενό, τον αρχένα του Ευξείνου Πόντου εννοώ, θεαρέστως και θεοφιλῶς οικοδόμησε τον ιερό ναό του Αγίου Φωκά κι αφού συγκέντρωσε εκεί ευλαβείς μοναχούς, παραχώρησε κτήματα ώστε να προκύψουν έσοδα και κατέστησε τη μονή ιατρείο των ψυχών.

Σχόλια

Η μονή του Αγίου Φωκά αναφέρεται αρκετές φορές μέσα στη Χρονογραφία. Βρισκόταν στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου κι εκεί κοντά υπήρχαν κτίρια και στοές μέσα στα οποία γινόταν μαντικές τελετές με τη συμβολή του πατριάρχη. Με τη συνδρομή του Βασιλείου αφού σταμάτησαν οι τελετές, ανιδρύθη η μονή του Αγίου Φωκά στην οποία δόθηκαν κτήματα ώστε να έχει αρκετούς πόρους.

44) Ναός αρχαγγέλου Μιχαήλ στο Σωσθένιο

Συνεχιστές, Βίος Βασιλείου, §94, σελ. 340-341, στ. 21-7

«Ἐπὶ τούτοις ἅπασι τὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ ἱερὸν οἶκον ἐν τῷ Σωσθενίῳ, ἐκ μακρῶν διαρρυσθέντων χρόνων καὶ πλείστοις ὀκλάσαντα ρήγμασι καὶ ἤδη πρὸς γόνυ κληθέντα σχεδὸν καὶ τὸ πολὺ τῆς περι αὐτὸν εὐπρεπείας ἀποβαλόντα, τῶν πτωμάτων τε διανίστητι καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀκμὴν ἀνακαλεσάμενος ὠραιότητος ἀπάσης ἔδειξεν ἔμπλεων.»

Ερμηνεία

Και τον ιερό ναό του αρχιστρατήγου Μιχαήλ στο Σωσθένιο που είχε σχεδόν καταρρένσει από το πέρασμα των χρόνων και είχε χάσει την ευπρέπιά του, τον ανοικοδόμησε και τον επανέφερε στην έως πρότινος ακμή του κι ανέδειξε πλήρως την ομορφιά του.

Σχόλια

Η περιοχή Σωσθένιο ονομάστηκε έτσι από τους Βυζαντινούς ενώ παλαιότερα ονομαζόταν Λεωσθένιον¹¹⁰ ή Λασθένιον¹¹¹.

110. Βίος βασιλείου (2010) 463

111. R. Janin (1964) 479

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Αξιολόγηση του οικοδομικού έργου των αυτοκρατόρων του 9^{ου} αι.

Α) Μελέτη πάνω στα μάρμαρα των αυτοκρατορικών οικοδομημάτων

Οι αναφορές των Συνεχιστών του Θεοφάνη σε ποικίλους τύπους μαρμάρων ως δομικό και διακοσμητικό υλικό πολυτελείας για τα οικοδομήματα, ιδιαίτερα κατά τη βασιλεία του Θεοφίλου, είναι άμπολλες και αξίζει μια ειδική αναφορά και αποδελτίωση αυτού του υλικού. Το γεγονός έχει προσέξει ιδιαίτερα ο Cyril Mango στο *Architecture Byzantine* (1979), ο οποίος επισημαίνει το μάρμαρο ως κύρια αναφορά στις *εκφράσεις* οικοδομημάτων, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο στοιχείο. Το μάρμαρο συνδέεται με την ανεικονική διακόσμηση της εποχής της εικονομαχίας. Σε μια εποχή όπου το πορτραίτο, παραδοσιακά το κυρίαρχο στοιχείο της αυτοκρατορικής τέχνης⁸² καταργείται, η διακόσμηση στρέφεται στην τέχνη του μωσαϊκού, στην τέχνη του μετάλλου⁸³ και τέλος στην ποικίλη χρήση του μαρμάρου. Οι αναφορές στα μωσαϊκά, κυρίως του Καμηλά, παρουσιάζουν τα ψηφιδωτά σε χρυσό φόντο με θέματα κυρίως φυτικά ή ζωόμορφα. Στη μεταλλουργία τα παραδείγματα είναι άφθονα, με βασικότερα ίσως παραδείγματα, τη μυστική Φιάλη του Τρικόγγου και τους δύο λέοντες από μπρούντζο (σφυρήλατο)⁸⁴. Τα μάρμαρα πάλι τα συναντούμε παντού: σε πολλούς χρωματισμούς και σε πολλά σχήματα, είτε ως κολόννες, είτε ως επένδυση (ορθομαρμάρωση), είτε ως γλυπτό διάκενο στηθαίο, είτε ως συμπαγή τοίχο χωρισμού καθώς και σε έργα τύπου *opus sectile*. Με βάση τις αναφορές του κειμένου, συγκεντρώσαμε στον παρακάτω κατάλογο τα είδη των μαρμάρων επί βασιλείας Θεοφίλου.

-Μάρμαρο Καρίας

Η Καρία, η αρχαία επαρχία στα νοτιοδυτικά της Μικράς Ασίας τοποθετείται ανάμεσα στη Λυκία και στη Φρυγία. Οι κάτοικοί της, αρχαίοι Δωριείς είχαν ιδρύσει την Αλικαρνασσό, ενώ επί Περσικής κατοχής, αποτελούσε σατρατεία. Ο Μαύσωλος ήταν σατράπης της Καρίας για τον οποίο ανοικοδομήθηκε και το περίφημο Μαυσωλείο μετά το θάνατό του. Ένα από τα επτά θαύματα, το Μαυσωλείο φαίνεται να ήταν χτισμένο με το περίφημο μάρμαρο της Καρίας, κόκκινο με λευκές φλέβες⁸⁵.

-Ρωμαϊκό μάρμαρο

Οι απόψεις μοιάζουν να συγκλίνουν στην ταύτιση του λεγόμενου Ρωμαϊκού μαρμάρου με τον πορφυρίτη λίθο, του οποίου τα κοιτάσματα βρίσκονταν στην

⁸² Ebersolt, *Les arts somptuaires*, κεφ. VI.

⁸³ Ebersolt, *Les arts somptuaires*, κεφ. III, 58-60.

⁸⁴ Janin, *Constantinople byzantine*, VIII, 115.

⁸⁵ Gnoli, *Marmora Romana*. Βλέπε επίσης τον κατάλογο του Borghini, *Marmi antichi*.

Αίγυπτο⁸⁶. Γνωστό στη λατινική αρχαιότητα και ως *purpuritis, lapis purpureus*, το μάρμαρο αυτό περιγράφεται από τον Πλίνιο και δείγματα χρήσης του έχουμε σε πορτραίτα (*busta*), σαρκοφάγους, λουτρά (μπανιέρες) και ποικίλα αντικείμενα πολυτελούς τέχνης τύπου *opus sectile*.⁸⁷

-Δοκιμιανό μάρμαρο (Δοκίμειον μάρμαρο)

Τα Δοκίμια, πόλη της Φρυγίας, φέρεται ως τόπος προέλευσης του μαρμάρου αυτού. Σε νομίσματα της περιοχής εικονίζεται το όρος στο οποίο βρισκόταν το κοιτάσμα του μαρμάρου (και συνεπώς η πηγή πλούτου για τις πόλεις). Το Δοκιμιανό μάρμαρο εμφανίζεται σε πολλές αποχρώσεις: αποχρώσεις λευκού, κίτρινου ή υπόλευκου (κιτρινωπού) με κόκκινες φλέβες. Σύμφωνα με το *Dictionnaire des antiquites grecques et romaines* το μάρμαρο αυτό, γνωστό και ως μάρμαρο της Synnada (επίσης πόλη της Φρυγίας) χρησιμοποιούνταν ευρέως στη Ρώμη (*Basilica Pauli*), ενώ ο Στράβωνας το αναφέρει σχετικά με τις κολόννες στο εσωτερικού του Πανθέου. Ο Αδριανός επίσης στόλισε με αυτό το μάρμαρο το ναό του Δία και της Ήρας στην Αθήνα.

-Προκοννήσιο μάρμαρο

Το περίφημο μάρμαρο από το νησί της Προκοννήσου στον Μαρμαρά, κοντά στον Κύζικο⁸⁸. Στους καταλόγους μαρμάρων της Ρωμαϊκής εποχής διαπιστώνουμε δυο τύπους προκοννήσιου λίθου, έναν πρώτο κατάλευκο, διάστικτο με κρυστάλλους και έναν δεύτερο λευκό με γαλάζιες φλέβες (μαύρες κατά το *Dictionnaire des antiquites grecques et romaines*, γκρίζες κατά τον Mango⁸⁹). Ο πρώτος τύπος χρησιμοποιούνταν κυρίως στη γλυπτική ενώ ο δεύτερος προοριζόταν ως αρχιτεκτονικό στοιχείο. Με το δεδομένο αυτό μπορούμε να υποθέσουμε ότι στο κείμενό μας πρόκειται για τον δεύτερο τύπο. Το Προκοννήσιο μάρμαρο λόγω της εγγύτητας του κοιτάσματος χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στην Κωνσταντινούπολη. Από το *corpus* του κειμένου μας διαπιστώνουμε τη χρήση του για τη διακόσμηση των πολυτελών αιθουσών. Επενδύει το κλιμακοστάσιο της Μυστικής Φιάλης του Τρικόγχου, αποτελεί την πλακόστρωση του δαπέδου του Μαργαρίτη, του Καμηλά, του κοιτώνος της Αυγούστας και του παρεκκλησίου της Αγίας Άννας καθώς και του τρικλίνου του Θεοφίλου κοντά στο Λαυσιακό. Εκτός από δομικό υλικό, φαίνεται ότι το συγκεκριμένο μάρμαρο χρησιμοποιήθηκε και ως διακοσμητικό για τις κολόννες και τα κιονόκρανα⁹⁰, αλλά και σε *opus sectile*. Ωστόσο, οι πηγές σιγούν αναφορικά με τα κοιτάσματα της Προκοννήσου κατά τον 8^ο και 9^ο αι., γεγονός που πυροδοτεί την υποψία της επαναχρησιμοποίησης των λίθων από προηγούμενα οικοδομήματα (πρακτική γνωστή που εφαρμόζεται ευρύτατα κατά τη Βυζαντινή περίοδο)⁹¹.

⁸⁶ Gnoli, *Marmora Romana*, s.l. «porfido» (romana, pietra)

⁸⁷ *Dictionnaire des antiquites grecques et romaines*, s.n. *purpuritis*

⁸⁸ Ίσως πρόκειται για το νησάκι της Αλώνης (σημερινό Pasaliman): Huxley, “Aristeas and Cyzicene”.

⁸⁹ Mango, *Byzantine Architecture*.

⁹⁰ «Proconnesian Marble was employed for decorative purposes in Ravenna, several columns in the Basilica of St Ursula and in the Church of St Apollinaire being composed of it»: J. Watson, *British and foreign marbles and other ornamental stones*, 114.

⁹¹ J.-P. Sodini, *Le goût du marbre à Byzance*. Βλ. επίσης, C. Mango & G. Dagron, *Constantinople and its Hinterland*.

- Θεσσαλικό μάρμαρο

Μάλλον άγνωστο στη ρωμαϊκή εποχή, το θεσσαλικό μάρμαρο, πράσινης απόχρωσης, εκτιμήθηκε και χρησιμοποιήθηκε ευρέως στο Βυζάντιο, όπως το μαρτυρούν στοιχεία στην Αγία Σοφία, αλλά και αυτοκρατορικές σαρκοφάγοι⁹².

-Βαθυνό μάρμαρο

Ελάχιστα γνωρίζουμε για το λεγόμενο Βαθυνό μαρμαρο του κειμένου, πιθανόν σκούρου χρώματος (Mango). Η ετυμολογία του ονόματος παραμένει δυσερμήνευτη⁹³.

-Πηγανούσιο μάρμαρο

Όπως και το Βαθυνό μάρμαρο, δεν διαθέτουμε ασφαλείς πληροφορίες για την ταύτιση του μαρμάρου. Η ερμηνεία της προέλευσης του ονόματος από την λέξη πήγανον ανάγεται στο⁹⁴ Du Cange, αλλά κρίνεται επισφαλής.

-Λίθος πιπεράτος

Προφανώς πρόκειται για λαϊκότερη ονομασία λίθου, λόγω χρωματικής ομοιότητας με το πιπέρι. Όπως και για τις δύο προηγούμενες κατηγορίες λίθων, απουσιάζει οποιαδήποτε πληροφορία προέλευσης του μαρμάρου.

B) Η αυτοκρατορική ιδεολογία μέσα από το οικοδομικό έργο Θεοφίλου και Βασιλείου Α΄

Όπωςδήποτε, η διαδεδομένη χρήση του μαρμάρου κατά τη μέση βυζαντινή εποχή καλύπτει αφενός ανάγκες ανεικονικής διακόσμησης της εικονομαχικής περιόδου, αφετέρου συνεχίζει την πολιτική της πολυτελούς αυτοκρατορικής αρχιτεκτονικής που κληροδοτεί η ρωμαϊκή παράδοση. Τον 9^ο αι. ο Θεόφιλος με το νέο κύμα οικοδομικής δραστηριότητας και ανάπλασης της Κωνσταντινούπολης αναβιώνει την αυτοκρατορική ιδεολογία του μεγαλείου, που είχε εκδηλωθεί κυρίως από τον Ιουστινιανό. Το Βυζάντιο μέσα από την ανοικοδόμηση επιστρέφει στην παλαιά δόξα του, όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Mango στην εύστοχη έκφραση “*renovatio imperii Romani*”⁹⁵. Από το οικοδομικό έργο του Θεοφίλου εξέχουσα θέση καταλαμβάνει ο εξωραϊσμός και η διακόσμηση των αιθουσών στα διάφορα οικοδομικά κτίρια. Πρώτο στη σημασία που αποδίδει το κείμενο είναι το λεγόμενο Σίγμα, οικοδομικό συγκρότημα με το οποίο ξεκινούν οι εκφράσεις των οικοδομών του Θεοφίλου. Το Σίγμα θα επανέρχεται στο κείμενο ως σημείο τοπογραφικής αναφοράς για τα άλλα οικοδομήματα. Εξάλλου το Σίγμα επικοινωνεί με άλλες αίθουσες, όπως π.χ. τον Τρίκογγο, τη μυστική φιάλη του Τρικόγγου, το Μυστήριον, τον Πυξίτη ή ακόμη το κτίριο το επονομαζόμενο «Έρωσ» «στα ανατολικά του

⁹² Borghini, *Marmi antichi*, s.n. “Verde Antico”.

⁹³ Όνομα άγνωστο στο *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, όπως και στους καταλόγους μαρμάρων της αρχαιότητας Gnoli και Borghini.

⁹⁴ Mango, *Byzantine Architecture*.

⁹⁵ Mango, *Byzantine Architecture*.

Σίγματος». Ο Rodolphe Guiland στη μελέτη του *Etudes sur le Grand Palais de Constantinople* (1955) θεωρεί ότι το Σίγμα αποτελεί το αρχαιότερο οικοδόμημα του Θεοφίλου το οποίο απετέλεσε και τη βάση για την πολεοδομία του Μεγάλου Παλατίου. Στην πραγματικότητα επανέρχεται η ανάγκη «καθιέρωσης» της πόλης (ιερή πόλη) μέσα από την αφοσίωση και την ευσέβεια του αυτοκράτορα. Η ζωγραφική, τα ψηφιδωτά όλα παραπέμπουν στον εκκλησιαστικό διάκοσμο (κυρίως το μοτίβο του δέντρου της ζωής, που φιλοτεγήθηκε στο ανάκτορο του Καμηλά). Ένα άλλο τμήμα του Μεγάλου Παλατίου που οργανώθηκε και αναπαλαιώθηκε από τον Θεόφιλο παρουσιάζει επίσης στοιχεία θρησκευτικού συμβολισμού: η Μυστική Φιάλη του Τρικόγχου με τους δύο μπρούτζινους λέοντες από τα στόματα των οποίων αναβλύζει νερό (το νερό του παραδείσου με τους δύο φύλακες) σε μια αίθουσα σύμβολο των ορίων του κοσμικού και του ουράνιου κόσμου. Το ίδιο μοτίβο λεόντων θα διακοσμήσει και τον περίφημο χρυσό θρόνο του Θεοφίλου.⁹⁶

Από τη βασιλεία του Θεοφίλου εξάγεται επίσης το συμπέρασμα ότι η βυζαντινή τέχνη είχε δεχτεί επιδράσεις από την αραβική. Για το ανάκτορο του Βρύαντος, ο Θεόφιλος φαίνεται να ακολουθεί την τεχνοτροπία των ανακτόρων του Χαλίφη στη Βαγδάτη, με έμφαση στο γνωστό διάκοσμο του κήπου.

Η ίδια τάση θα διαπιστωθεί και επί Μακεδόνων, με τον Βασίλειο Α΄ να ανοικοδομεί το Μέγα Παλάτιον και ιδιαίτερα παρεκκλήσια μέσα στο χώρο του Παλατίου οι αφιθερώσεις των οποίων σχετιζόταν με θέματα αυτοκρατορικής λατρείας. Από το κείμενο π.χ. φωτίζεται η ιδιαίτερη σχέση του Βασιλείου με τη λατρεία του Προφήτη Ηλία, όπως το αποδεικνύουν η αφιέρωση σχετικού κλίτους στη Νέα Εκκλησία αλλά και αναπαλαιώσεις ναών του Προφήτη Ηλία στην Κωνσταντινούπολη⁹⁷.

Αξίζει να τονιστεί ότι πέρα από τα κτίσματα τα οποία περιγράφονται μέσα στη χρονογραφία υπάρχουν και κάποια τα οποία, αν και μεγάλης σημασίας, είτε δεν αναφέρονται καθόλου είτε τους αφιερώνεται ελάχιστη προσοχή. Το σημαντικότερο είναι εκείνο της μονής του Λιβός στην οποία γίνεται απλώς μία ονομαστική αναφορά πιθανόν λόγω του ότι την ανοικοδόμηση δεν την είχε αναλάβει εξολοκλήρου ο αυτοκράτορας. Για την οικοδόμηση της μονής υπάρχουν αμφιλεγόμενες απόψεις. Το 908 δηλαδή, ο Κωνσταντίνος Λιψ, ο οποίος ήταν δρουγγάριος την περίοδο εκείνη, είτε ανήγειρε είτε επισκεύασε την ήδη υπάρχουσα εκεί μονή⁹⁸. Το καθολικό του ναού ήταν αφιερωμένο στη Θεοτόκο και χρονολογείται τον 6^ο αιώνα ενώ τον 13^ο αιώνα η αυτοκράτειρα Θεοδώρα έκανε ξανά επισκευές στο μοναστήρι και πρόσθεσε και το ναό του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή⁹⁹.

Ωστόσο είναι σαφές ότι στις *Βασιλείες* αυτές των Συνεχιστών του Θεοφάνη, οι εκφράσεις των κτισμάτων είναι ένα μέσο εγκωμίου του αυτοκράτορα. Τα κτίσματα είναι ένας γνωστός τόπος μονοθεματικού εγκωμίου στη λογοτεχνία, που αντιστοιχεί στην κατηγορία των Πράξεων εν καιρώ ειρήνης στο *Βασιλικό Λόγο*. Το πιο ηχηρό παράδειγμα είναι βεβαίως το *Περί κτισμάτων* του Προκοπίου Καισαρείας (*De Aedificiis*). Για τις ανάγκες του εγκωμίου ο Προκόπιος δεν θα διστάσει να αποδώσει ακόμη και ψευδώς οικοδομήματα στον Ιουστινιανό. Σύμφωνα με τη μελέτη του Paul Magdalino, *Constantinople médiévale*, το φαινόμενο απουσιάζει από τους Συνεχιστές

⁹⁶ *Συνεχιστές Θεοφάνους*, IV, 21, 173.

⁹⁷ Βλέπε και *Βίο Βασιλείου Α΄*, προφητικό όνειρο της μητέρας του Βασιλείου, §8.

⁹⁸ T. Makrides, "The Monastery of Lips (Fenari Isa Camii) at Istanbul" *DOP*, 18 (1964), σ.255

⁹⁹ Makrides: 258

του Θεοφάνη. Ιδιαίτερα για τους Μακεδόνες, διαπιστώνεται η διάθεση της συνέχισης της παράδοσης μαζί με την ανανέωση του Παλατίου. Το παράδειγμα των Μαγγάνων που αποδίδεται στο Βασίλειο Α΄ αποτελούσε επίσης κατοικία του Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβή πριν την ενθρόνισή του, όπως επίσης και κατοικία του πατριάρχη Ιγνατίου, υιού του Μιχαήλ Α΄, ο οποίος και τον παραχώρησε στον Βασίλειο ανάμεσα στα 867 και 877. Στην ίδια μελέτη ο Magdalino διαπιστώνει την υπεροχή των Συνεχιστών του Θεοφάνη ως πηγής αυτοκρατορικών οικοδομημάτων σε σχέση με δύο άλλες πηγές του 10^{ου} αι., το *Τυπικό της Μεγάλης Εκκλησίας* και τα *Πάτρια*.¹⁰⁰

Από το θάνατο του Βασιλείου (886) κι έπειτα παρατηρείται σημαντική μείωση του ποσοστού οικοδομικών εργασιών. Ο αυτοκράτορας Λέων ΣΤ΄ έδειξε περισσότερο ενδιαφέρον στα νομοθετικά ζητήματα που απασχολούσαν την αυτοκρατορία και περιορίστηκε στην επισκευή ενός ναού και την ανέγερση άλλων δύο, ενώ στον ίδιο ρυθμό κινήθηκε κι ο Ρωμανός Α΄. Περισσότερη φροντίδα παρατηρούμε αργότερα από τον Κωνσταντίνο Ζ΄ ο οποίος επιμελήθηκε και την ανοικοδόμηση ναών όμως επεκτάθηκε και στον τομέα των κοινωφελών ιδρυμάτων επισκευάζοντας το νοσοκομείο και ιδρύοντας γηροκομείο.

---

¹⁰⁰ Magdalino, *Constantinople médiévale*, 85.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Theophanes Continuatus, *Theophanes Continuatus*, ed. I Bekker, CSHB, Bonn 1838.

- Βίος Βασιλείου (2010): Βίος βασιλείου: *Η βιογραφία του αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα από τον εστεμμένο εγγονό του / [Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου]*: εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Χριστίνα Σιδερά, Αθήνα 2010

Skylitzes, John. *Ioannis Scylitzes Synopsis Historiarum*, ed. J. Thurn, CFHB V. Berlin & New York 1973.

- Ιωάννου Σκυλίτση, *Χρονογραφία* (2000): Ιωάννου Σκυλίτση, *Χρονογραφία* : νεοελληνική μετάφραση με τις μικρογραφίες του κώδικα της Μαδρίτης / εισαγωγή-μετάφραση: Διονύσιος Ιω. Μούσουρας, πρόλογος: Αγαμέμνων Τσελίκας, εκδ. Μίλητος, Αθήνα 2000
- Jean Skylitzès (2003): Jean Skylitzès, *Empereurs de Constantinople: Texte traduit par Bernard Flusin et annoté par Jean-Claude Cheynet*, Paris 2003

Περί βασιλειών (1994): Ιωσήφ Γενέσιος, *Περί βασιλειών*: μετάφραση-σχόλια Παύλος Νιαβής-εισαγωγή-επιστημονική θεώρηση της μετάφρασης Δημήτρης Τσουγκαράκης, εκδ. Κανάκης, Αθήνα 1994

Φωτίου ομιλίες (1959): Φώτιος Α΄, Άγιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, *Φωτίου ομιλίες* / έκδοσις κειμένου, εισαγωγή και σχόλια υπό Βασιλείου Λαούρδα, Θεσσαλονίκη 1959

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

N. Γκιολές (1992): N. Γκιολές, *Βυζαντινή Ναοδομία*, Αθήνα 1992

Dictionnaire des antiquites grecques et romaines, ed. Ch. Daremberg & Edm. Saglio, Paris: Librairie Hachette Paris, 1887.

G. Borghini, *Marmi antichi*, Leonardo-de Luca Roma, 1992.

Byzantine Constantinople (2001): *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and everyday life*, ed. N. Necipoğlu, Brill, 2001.

G. Dagron (1984) : G. Dagron, *Constantinople imaginaire. Études sur le recueil des Patria*, Paris, 1984.

Raniero Gnoli, *Marmora romana*, Edizioni dell' Elefante Roma, 1988².

J. Ebersolt, *Les Arts somptuaires de Byzance. Étude sur l'art impérial de Constantinople*. Paris, Leroux, 1923.

K. T. Erim and J. M. Reynolds (1970): K. T. Erim and J. M. Reynolds, "The copy of Diocletian's Edict on Maximum Prices from Aphrodisias in Caria" *Journal of Roman Studies* 60 (1970), 134-136

J. A. Hamilton (1956): J. A. Hamilton, *Byzantine architecture and decoration*, London 1956

H. Hunger (1992): H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τ. Β', MIET, Αθήνα 1992

G. Huxley, "Aristeas and the Cyzicene", *GRBS* 27.2 (1986) 151-155

R. Janin (1964): R. Janin, *Constantinople Byzantine. Developpement urbain et repertoire topographique*, Paris 1964

R. Janin (1969): R. Janin, *La geographie ecclesiastique de l'Empire byzantin*, Paris 1969

P. Lemerle (2001): P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2001

P. Magdalino, *Constantinople médiévale - Études sur l'évolution des structures urbaines*, [TM, Monographies 9] Paris, 1996.

T. Makrides (1964): T. Makrides, "The Monastery of Lips (Fenari Isa Camii) at Istanbul" *DOP*, 18 (1964), 251-309

C. Mango (1979): C. Mango, *Byzantine Architecture*, London 1979

C. Mango (1972): C. Mango, *The art of the Byzantine Empire 312-1453: Sources and documents in the History of Art*, Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall 1972

C. Mango (1958): C. Mango, *The homilies of Photius Patriarch of Constantinople*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1958.

C. Mango - G. Dagron(eds.), *Constantinople and its Hinterland*, London 1995.

G. Ostrogorsky (2002): G. Ostrogorsky, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, τ. Β', Αθήνα 2002

ODB: The Oxford Dictionary of Byzantium, ed. Alexander Kazhdan, New York – Oxford 1991

Α.Γ. Πασπάτης (1997): Α.Γ. Πασπάτης, *Τα βυζαντινά ανάκτορα και τα περιξ αυτών ιδρύματα*, Αθήνα 1997

J.-P. Sodini, « Le goût du marbre à Byzance, Études Balkaniques », *Cahiers Pierre Belon* 1, 1994 (Actes de la table ronde n° 9, XVIIIe Congrès Int. des Études Byzantines, Moscou 1990), 179-201.

D. Talbot Rice (1933): D. Talbot Rice, "Excavations at Bodrum Camii 1930" *Byzantion*, 8 (1933), 151-174

A. Van Millingen (1912): A. Van Millingen, *Byzantine Churches in Constantinople, their history and architecture*, London 1912

J. Watson, *British and foreign marbles and other ornamental stones in the Sedgwick Museum*, Cambridge. Cambridge: Cambridge University Press, 1916

A. Van Millingen (1899): A. Van Millingen, *Byzantine Constantinople, the walls of the city and adjoining historical sites*, London 1899

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

http://www.doaks.org/publications/doaks_online_publications/EconHist/EHB10.pdf

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/78/Constantinople_imperial_district.png